Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Creatori
de *limbă* și de *viziune poetică*
în literatura română

Dosoftei

Teologie pentru azi
București
2013

Creatori de *limbă* și de *viziune poetică* în literatura română:

Dosoftei,
Cantemir,
Budai-Deleanu,
Eminescu,
Arghezi,
Nichita…

Vol. I

Dosoftei

Motto:

Văz că-i făcut *ceriul* de mânule Tale,
Cu toată *podoaba*, și-i pornit cu cale.

Ai tocmit *luna* să crească, să scază,
Să-ș[i] ia de la soare *lucoare din rază*.
Stele luminate, ce lucesc pre noapte,
De dau cuviință, Tu *le-ai urzât* toate.

Ce poate fi *omul* de-l aduci aminte,
De cerci pentru dânsul folos [mai] înainte?

(Ps. 8, 7-17)

Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,
Lăsând somnul și odihna, *stând în cuget*.
De mâhneală n-am putut grăi cuvinte.
Cugetat-am și de zâle *de mainte,*
De pre veci…

(Ps. 76, 9-13)

Am dat veste din *buzele mele*
De-a *rostului Tău*, Doamne, tocmele.
În calea Ta, cea de mărturie,
M-am desfătat *ca-ntr-o bogăție*.

M-oi *primbla*-mă-n poruncile Tale
Și-Ț[i] voi înțelege svânta cale. /…/
Ochii îm[i] *destupă* a-nțălege
Minunile din svânta Ta lege.

(Ps. 118, 29-36, 39-40)

Scoală slava mea, te scoală de *zî cântec*
În lăută. Demineață
Mă voi scula cătră viață.

(Ps. 56, 34-36)

Introducere

Versificarea *Psaltirii* în literatura română, pe care a realizat-o Dosoftei[1] – pe când era episcop de Roman –, tipărind-o la Uniev, în 1673, ar fi rămas un moment de semnificativă importanță *culturală*, dar cu o minimă relevanță pentru *literatură*, dacă autorul ei n-ar fi făcut dovada unui *talent* literar și poetic covârșitor.

Ca probă stau și transpunerile *anterioare* ale lui Mihail Halici[2], Ștefan Fogarasi (din Făgărași)[3] și Ioan Viski[4] (dacă nu cumva aceștia din urmă au fost doar *copiști*), din inițiativă maghiară calvină, care sunt mult inferioare *poeziei* dosofteiene, precum și *versificările* ulterioare, ortodoxe, ale lui Teodor Corbea[5] și Ioan Prale[6] (pe care Eminescu îl menționează în *Epigonii*), care nu depășesc însă virtuozitatea poetică a *pionierului*.

Mai aproape de noi, Vasile Militaru[7] a produs o nouă versificare a *Psaltirii* (1939), nedepărtându-se expresiv prea mult de modelul biblic, fără să contruiască, adică, parafraze largi și chiar *exegetice* precum Dosoftei.

Ar mai fi poate de amintit, dintre poeții *moderni*, George Coșbuc, care, chiar dacă nu are în vedere *Psaltirea*, a reușit o transpunere în versuri a unor pasaje importante din *Cântarea cântărilor*[8], deși el nu realizează o reproducere fidelă a ideilor poemului în succesiunea lor exactă.

Dacă îl așezăm pe Dosoftei alături chiar și de contemporanul său, Miron Costin, autorul poemului *Viiața lumii*[9] – comparație care se susține cu atât mai mult cu cât *modelul* fundamental al amândurora este *Psaltirea* –, în mod

---

[1] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Dosoftei_Baril%C4%83.

[2] Nicolae Drăganu, *Mihail Halici. Contribuție la istoria culturală românească din secolul al XVII-lea*, în *Dacoromania*, VI, 1924-1926, partea I, p. 86 ș. u., apud. Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, Ed. Universității București, 1998, p. 45.

[3] Dragoş Moldovanu, *Psaltirea în versuri a lui Ştefan din Făgăraş (Fogarasi). Comentarii filologice*, în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, tom XLVII – XLVIII, Iaşi, 2007 – 2008, p. 27-64, *cf.* http://www.alil.ro/?p=489.

[4] A se vedea: http://www.crispedia.ro/Ioan_Viski.

[5] Idem: http://www.crispedia.ro/Teodor_Corbea.

[6] Idem: http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ioan_Prale.

[7] Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Militaru.

[8] Idem: George Coşbuc, *Sulamita*, http://ro.wikisource.org/wiki/Sulamita.

[9] Idem: http://ro.wikisource.org/wiki/Versuri_%28Costin%29/Via%C8%9Ba_lumii

evident opera lui Dosoftei îl depășește atât prin vastitatea ei, cât și prin *reușita poetică*.

Poezia în limba română începe astfel sub *auspicii faste*. Nu printr-o operă minoră, ci printr-o realizare *majoră*, lucrare ce presupune creație *întru* limbă, fundamentarea unei *viziuni poetice* și un efort *tehnic* (o *trudă*, cum o numește autorul) de construire a prozodiei, demne de toată stima.

Adăstăm asupra *poetului* Dosoftei, dar scriitor demn de luat în seamă se dovedește autorul și în *Viața și petrecerea Svinților*, operă despre care Al. Andriescu spune că îl depășește pe Varlaam în ceea ce privește *arta narativă* și că Neculce îi este tributar în realizarea portretului[10].

Am văzut, cu altă ocazie, că Budai-Deleanu cunoștea *Viața și petrecerea Svinților*.

În ce privește *modelul* pentru *versificarea* Psaltirii, se știe că inițiativa a venit din Occident, unde semnalul pentru *poetizarea* psalmilor într-o limbă vernaculară[11] l-a dat Clément Marot[12], în prima jumătate a secolului al XVI-lea – o inițiativă cu amprentă *protestantă* –, care nu a versificat decât un sfert din ei, urmat însă, în curând, de mulți alții, în toată Europa.

O vreme *inspiratorul* lui Dosoftei a fost considerat poetul polonez renascentist Jan Kohanowski[13], care a realizat o versificare integrală a *Psaltirii*.

Adevărul este că Dosoftei a tradus singur *Psaltirea* în românește și apoi a *poetizat-o*, apelând la modelul polonez (pe care nu îl menționează) cel mult pentru scheme prozodice[14], chiar dacă vestea *succesului* său literar se poate să fi constituit *o provocare* pentru ierarhul român.

Psaltirea mai fusese tradusă în română, în secolul anterior. Dintre cele mai vechi manuscrise în românește, trei sunt *Psaltiri* (*Psaltirea scheiană*, *Psaltirea voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzachi*).

---

[10] *Cf.* Dosoftei, *Opere. 1. Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Ed. Minerva, București, 1978, p. LXXX-LXXXII.

[11] Facem această precizare pentru că existau versificări ale psalmilor și mai înainte, dar în latină, în mediul catolic, după cum ne arată I. C. Chițimia, *Literatura versificată. Dosoftei*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 160-161.
Volumul poate fi downloadat de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/18/cinci-carti-de-literatura-romana-medievala-pentru-download/.

[12] A se vedea: http://fr.wikipedia.org/wiki/Cl%C3%A9ment_Marot.

[13] Idem: http://www.quickiwiki.com/en/Jan_Kochanowski.

[14] Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Ed. Minerva, București, 1971, p. 81-89.

Coresi[15] este primul care tipărește *Psaltirea*, în română, mai întâi în 1570, sub influență calvină, cea de-a doua fiind ortodoxă, la Brașov, în 1577.

Imboldul pentru traducerile cărților de cult în limbile vernaculare fusese dat, iar românii sunt cu adevărat *revoluționari* la acest capitol, în răsăritul Europei.

Mai mult, „în Țara Românească, Atanasie Patellaros traduce în 1626 *Psaltirea* în greaca populară”[16].

Iar la începutul secolului al XVII-lea, „Gheorghios Palamidis, grecul care cântase și fapta impresionantă a lui Mihai Viteazul, versifică psalmii lui David”, aflându-se „la curtea prinților de Ostrog”[17].

Dosoftei este *întru toate* un bizantin[18]. Dar cărturarii noștri din secolul al XVII-lea nu au fost *dezinteresați* de evoluția culturii și artelor, a *literelor* în Europa.

Nu cu multă vreme în urmă, un român, monahul Filotei, *inova* în materie de imnografie bizantină, compunând *pripealele* (sec. XIV-XV), „prima operă scrisă de un român și tipărită în străinătate”[19], la Veneția, în 1536.

Scriind în același timp cu Dosoftei, Miron Costin își expune modelele în predoslovia poemului său[20] în mod *echilibrat*, amintindu-i atât pe scriitorii clasici, Homer și Vergiliu, cât și pe Sfinții imnografi ai tradiției *poetice* bizantine: Ioan Damaschin, Cosma de Maiuma, Teofan, Mitrofan și Andrei Criteanul.

Fără îndoială că Dosoftei, care a tradus *Istoriile* lui Herodot în limba română, avea la cunoștință atât *modelele* pe care i le oferea antichitatea greco-latină, cât și cele (destul de numeroase, dar *puțin cunoscute* astăzi la noi) oferite de imnografia și literatura bizantină.

Bizanțul, ca entitate politică și *oikumenele* său (de care vorbește D. H. Mazilu) se prăbușise în secolul al XV-lea.

---

[15] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Coresi.

[16] Demostene Russo, *Studii istorice greco-române*, vol. I, București, 1939, p. 231-232; E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, p. 186, apud. Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, Ed. Minerva, București, 1974, p. 21.

[17] Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, op. cit., p. 43.

[18] Are dreptate D. H. Mazilu să precizeze: „Dosoftei era un om al Bisericii, un înalt prelat al Ortodoxiei românești, și atitudinea sa nu putea să se păstreze decât în limitele unui respect desăvârșit față de cuvântul sacru al credinței pe care o servea și o apăra”, Ibidem.

[19] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, prefață de Dan Horia Mazilu, bibliografii finale de Dan Simonescu, ediție îngrijită de Rodica Rotaru și Andrei Rusu, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 449.

[20] Miron Costin, *Opere*, ediție critică de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958, p. 318.

Românii receptează din ce în ce mai mult influențe din Occident – fără îndoială și dinspre *Renașterea* culturală a acestuia –, dar nu le *ingurgitează* pe nemestecate, ci încearcă tot mai mult să stabilească o *balanță* între Răsărit și Apus și – lucru foarte semnificativ – să *creeze un răspuns original*.

Deziderat care *s-a prelungit* mult după această perioadă…

Întorcându-ne însă la secolul al XVII-lea, este totuși *impresionantă* conștiința cărturarilor noștri asupra *rolului* pe care trebuie să îl joace (inclusiv) *cultura* și *literatura română*.

Alegând să traducă și să versifice *Psaltirea*, Dosoftei recurge la un *model fundamental* de poezie în spațiul european: „psalmii [...] pot fi socotiţi ca modelul fundmental, *arhimodelul*, abecedarul poeţilor şi al cititorilor de poezie. Ei cuprind toată gama de stări, de teme şi de sentimente ale liricii, oferind tipare ritmice speciilor derivate ale *rugăciunii* şi *imnului*”[21].

Chiar și mai târziu, în romantism, au fost voci care au susținut importanța *modelului poetic biblic* și chiar *primordialitatea* lui (la noi, Heliade-Rădulescu).

Se cunoaște faptul că Dosoftei a tradus psalmii având pe masa de lucru textele în slavonă, greacă, latină și chiar ebraică. E foarte posibil ca fiecare din aceste limbi să-i fi dăruit *nuanțe poetice* proprii, pe care el să le fi *absorbit* în traducerea sa.

Ce anume a constituit, cu exactitate, *imboldul poetic* e realmente greu de spus. Poate chiar *substratul poetic* al originalului biblic, dat fiind și aplecarea spre *poezie* a literaturii bizantine și post-bizantine, chiar dacă, *formal*, nu coincidea cu ceea ce numim noi astăzi „poezie”.

Gáldi susține ipoteza că, în literatura română, „primul imbold [pentru poezie] a venit, fără îndoială, din partea literaturii slavo-bizantine. Răsfoind textele religioase publicate de Coresi, suntem adeseori încântați de acele pasaje care pot fi citate și azi ca adevărate poeme în proză”[22].

Sau poate că Dosoftei a dorit să ofere un *răspuns ortodox* inițiativelor transilvane, calvine[23].

În același timp, cel mai semnificativ *aport* l-a avut, fără îndoială, *însăși firea* lui, la care putem bănui că se adauga obișnuința cu *limbajul liturgic și cultic* (a tradus în limba

---

[21] Eugen Negrici, *Poezia medievală în limba română*, Ed. Vlad & Vlad, Craiova, 1996, p. 14.

[22] Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, op. cit., p. 65.

[23] A se vedea Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, op. cit., p. 42-46.

română *Liturghierul* și *Molitfelnicul*), întrucât toate cărțile de cult și de rugăciune au o componentă *imnică* și implicit *poetică* semnificative.

Știm că a tradus prologul în versuri al tragediei *Erofili*, a cretanului Gheorghios Cortzasis, că a scris o istorie în versuri a Moldovei (128 de stihuri) inserată în prefaţa la *Molitvănicul de-nţăles* (Iaşi, 1681) – prelucrată apoi într-o nouă variantă (204 versuri) care a rămas în manuscris până când ne-a făcut-o cunoscută Alexandru Elian[24] –, că traducând *Acatistul* și *Paraclisul Maicii Domnului* (tipărite în același timp și legate adesea laolaltă cu *Psaltirea*) ne-a oferit *alte pagini* – intercalate – de poezie, sau că, alcătuind *Viețile Sfinților*, încerca „mereu să dea formă poetică materiei narative”[25].

Toate acestea sunt de natură să ne contureze *portretul* unui *poet* în toată puterea cuvântului, al celui care a pus *fundamentele poeziei* în limba română.

Versificarea *Psaltirei* nu este rodul strict al unei *influențe* poloneze, nici nu este un gest *aleatoriu*, ci este opera unui spirit cu orizonturi largi și cu o capacitate deosebită de a discriminia și de a aprecia *textul poetic* – se poate urmări, în acest scop, și traducerea sa *în proză* a Psaltirii, în comparație cu alte traduceri, și se va observa atenția acordată pentru a descoperi *echivalentul* în limba română pentru termeni și exprimări foarte poetice în *original* (în greacă, latină sau slavonă).

De asemenea, este poate cel mai important dintre scriitorii noștri medievali care ține cont, cu adevărat, de faptul că româna este o limbă latină și că este o limbă care nu favorizează creearea de cuvinte noi prin *compunere* sau exprimarea sintagmatică a unor realități particulare.

De asemenea, face parte din grupul acelor cărturari ai secolului al XVII-lea, care a făcut ca *Biblia de la București* (1688) să fie un *monument literar*, pe lângă valoarea religioasă și culturală.

În absența sa, poezia română ar fi fost lipsită de o *întemeiere timpurie*.

Dosoftei nu va dărui cea mai mare atenție exercițiului *metrificării* (deși este remarcabil și acesta) – vom mai întâlni și asonanțe –, ci aceluia de a *traspune* în românește substanța *ideatică și afectivă* a psalmilor.

---

[24] Idem, p. 148-149.

[25] Mihai Moraru, *Dosoftei. Viețile Svinților*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, op. cit., p. 122.

Nu ne preocupă însă faptul de a pune în paralel textul biblic cu cel al psalmilor dosofteieni – nu în permanență –, ci pur și simplu acela de a urmări efortul de *creație* pe care l-a întreprins *poetul* Dosoftei.

După cum am afirmat și altădată: rezultatul cât se poate de *lăudabil* al inițiativei sale nu se datorează (cum în unele decenii s-a subliniat) *îndepărtării de original*, ci alcătuirii unor *parafraze* teologico-poetice, care îi permit *să lărgească* explicativ contextul pentru a obține versurile și prozodia dorită, dezvoltare pe care o execută în sensul *comentariului* patristic și al experienței spirituale proprii.

Dosoftei avea o cultură teologică demnă de admirat. El a și tradus enorm, atât în română (*Psaltirea*, pe care a și versificat-o, *Viețile Svinților*, *Liturghierul* și *Molitvenicul*, *Istoria* lui Herodot, cronograful lui Matei Kigalas, a diortosit *Vechiul Testament* tradus de Milescu pentru Biblia de la București, etc.), cât și din greacă în slavonă (epistolele Sfântului Ignatie al Antiohiei, *Constituțiile apostolice*, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii* a lui Gherman I, patriarhul Constantinopolului, *Mărgăritarele* Sfântului Ioan Gură de Aur, *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin, *Împotriva ereziilor* a Sfântului Simeon al Tesalonicului, o culegere de texte patristice și liturgice[26]).

Încât se poate să fie adevărat că „rămâne cel mai cunoscător, dintre români, al literaturii patristice în întreaga cultură românească veche, până în zorii secolului al XIX-lea”[27].

Iese din discuție, așadar – cum arătam și altădată[28] –, *inspirația* lui Dosoftei *din folclor*.

Reușita *stilistică* și *prozodică* se remarcă de la primii psalmi. Avea dreptate autorul când vorbea despre „osârdiie mare”, pe care a depus-o pentru a versifica *Psaltirea*.

Realizând o antologie de poezie românească, Ion Negoițescu o intitula *De la Dosoftei la Ștefan Augustin Doinaș*, introducând în selecția sa versuri din 30 de psalmi dosofteieni[29].

---

[26] *Cf.* Alexandru Elian, *Mitropolitul Dosoftei și literatura patristică, în Bizanțul, Biserica și cultura românească. Studii și articole de istorie*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 105-118.

[27] Idem, p. 118.

[28] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/psaltirea-sfantului-dosoftei-raspuns-unei-probleme-neclare/.

[29] Ion Negoițescu, *De la Dosoftei la Ștefan Augustin Doinaș. O antologie a poeziei române*, ediție îngrijită și prefațată de Cornel Regman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

În fine, legat de *întâmplarea* aceasta a *ființei noastre* românești, care face ca fundamentul poeziei române să îl constituie *Psaltirea versificată*, Sorin Dumitrescu amintea, într-o conferință[30], că Nichita Stănescu avea uneori inițiativa de a cerceta *starea actuală* a poeziei românești, luând în mâini *Psaltirea* (cea neversificată, probabil) și citind câțiva psalmi din ea.

După care închidea cartea psalmilor și rostea sentința: *Stăm prost*.

[30] Conferința a fost susținută pe 9 mai 2013, la Muzeul Țăranului Român, purtând titlul: *Nichita înainte și după marginalizare*. Înregistrarea video se poate urmări aici: http://ciprianvoicila.blogspot.ro/2013/05/maestrul-sorin-dumitrescu-vorbind.html.

Psaltirea pre versuri a lui Dosoftei: fundamentul poeziei românești

În psalmul 1, umanitatea este împărțită – de la bun început – în *două* categorii.

Omul *drept* nu merge *„cu răii”* pe aceeași *„cărare”* (Ps. 1, 3).

Cărarea e un *drum strâmt* și nu larg (deși vine de la *via carraria* = drum de care), pentru că *cei răi* merg pe drumuri *lăturalnice*.

Păcătoșii sunt comparați cu *„praful ce-l spulberă vântul de pe fața pământului”*[31].

Însă Dosoftei recurge la o altă imagine, și anume la compararea lor cu *pleava*, care este de asemenea de origine scripturală[32], fiindcă, așa cum spuneam și cum vom avea de multe ori prilejul să observăm de aici înainte, el *completează* contextul vechi testamentar, revelându-i sensul în direcția și în tradiția *interpretării creștine*.

De data aceasta, *praful* păcătoșilor presupune pentru autor aceeași *semnificație a damnării* ca și *pleava* despre care se vorbește în Evanghelii:

Iar voi, necurațâi, ca pleava,
De sârg [de grabă] veț[i] cunoaște-vă *isprava*.
Când s-a vântura dintr-are [arie] vravul [stogul],
Vă veț[i] duce cum să duce pravul,
Și cu grâul[33] n-iț[i] [nu veți] cădea-n *fățare* [fața ariei],
Ce veț[i] fi suflați cu spulberare.

(Ps. 1, 15-20)

Oare Eminescu, atunci când spunea *„Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată”* (*Scrisoarea III*), nu avea în vedere această variantă a lui Dosoftei? E foarte posibil…

---

[31] *Biblia*, ed. sinodală 1988, 2001.

[32] Mt. 3, 12: „El are lopata în mână şi va curăţa aria Sa şi va aduna grâul în jitniţă, iar pleava o va arde cu foc nestins”; Lc. 3, 17: „A Cărui lopată este în mâna Lui, ca să cureţe aria şi să adune grâul în jitniţa Sa, iar pleava o va arde cu foc nestins”, *Biblia* 1988.

[33] *„Grâul”* înseamnă *Sfinții*, cf. supra.

Apare și păcatul ca *„ispravă”*, în opinia celor ce-l comit: e o mentalitate care *străbate* veacurile.

În psalmul 2, *„necurațâi”*, crai și împărați, cum zice Dosoftei (adică regele Irod și împăratul Romei: ar putea fi una dintre semnificații) *„să-nvitează”*, adică *se încurajează/* își insuflă *vitejie* unii altora, *„spre Domnul, de vor să piarză / Pre alesul Lui și Svântul”* (Ps. 2, 7-12).

Sună într-adevăr *voievodal* versurile:

Iar eu-[î]s pus de Domnul
Crai pre muntele Sionul.

(Ps. 2, 20-30)

Fiul lui Dumnezeu păstorește cu *toiag de fier* pe poporul Său, dar Dosoftei *înlocuiește* imaginea *vaselor zdrobite*, din original, reflectând consecințele pentru *neamurile* care nu ascultă, cu o alta (care e un *derivat*): *„De vei face-ntr-înșii cârduri / Și-i* [vei] *zdrobi ca nește hârburi* [cioburi]*”* (Ps. 2, 44-45).

Interesantă totuși – lipsind referința directă la *vasele olarului*[34] – această imagine foarte plastică și deopotrivă profund tradițională și anticipativă, a *hârburilor* umane, a *„ruinelor spirituale”* (Heliade, *Anatolida*).

Ritmul versurilor *susține* succesiunea rapidă și coerentă a gândurilor și a imaginilor – de aceea și poetul și-a dat toată

---

[34] O alegorie recurentă în *Sfânta Scriptură*, atât în *Vechiul*, cât și în *Noul Testament*. În afară de acest psalm, o putem afla exprimată foarte limpede și în alte locuri: „Vai de cel ce se ceartă cu Ziditorul său, *ciob* printre *hârburile* de pământ! Oare lutul zice olarului: "Ce faci tu?" Şi lucrul către meşter: "Tu nu eşti iscusit!" […] Şi acum, Doamne, Tu eşti Tatăl nostru, noi suntem lutul şi *Tu olarul*, toţi lucrul mâinilor Tale suntem! ” (Is. 45, 9; 64, 7); „Iată, ce este lutul în mâna olarului, aceea sunteţi şi voi în mâna Mea, casa lui Israel!” (Ier. 18, 5); „Olarul frământă pământul moale cu osteneală şi face spre slujba noastră orice vas şi din acelaşi pământ face vase spre curată întrebuinţare şi altele dimpotrivă, dar toate asemenea; şi care vas de ce treabă să fie, hotărăşte olarul” (Înţel. 15, 7); „Vasele olarului le lămureşte cuptorul; iar ispita omului cugetul lui. […] Ca lutul olarului, aşa sunt în mâna Lui; toate căile Lui, după bună plăcerea Lui” (Sirah, 27, 5; 33, 14); „Dar, omule, tu cine eşti care răspunzi împotriva lui Dumnezeu? Oare făptura va zice Celui ce a făcut-o: De ce m-ai făcut aşa? Sau nu are olarul putere peste lutul lui, ca din aceeaşi frământătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste?” (Rom. 9, 20-21).
Iar cu banii pentru care Iuda vânduse pe Hristos, arhiereii au cumpărat *Țarina Olarului* (Mt. 27, 10).
Toate citatele sunt din *Biblia* 1988.

silința ca să împlinească și *pretențiile* prozodiei, evitând senzația neplăcută a *poticnirii*.

Dimpotrivă, versurile *curg în ape repezi*, mai line sau mai învolburate, dar care sună *clar* și *cantabil*, încât nu e de mirare că au fost apreciate și de poporul care le-a învățat sau le-a transformat în alte cântece:

Asupră-mi mulț[i] să sculară,
Cuvânt mare cuvântară,
Dându-ș[i] inemii credință
Cum să fiu în oceință [deznădejde]

/…/

Am strigat cu glasul mare
Cătră Dumnezău cel tare,
Că mi-aude de mi-i vântă [apărare]
Dintr-a Sa măgură svântă.

Am dormit somn cu odihnă [hodină?]
Pănă-n z[i]uă de la cină.
Și m-am sculat demineață,
Că mi-i Dumnezău povață.

De-ntunerece de gloate
Teamă n-am, nice mă poate
Veste rea să mă mâhnească…

(Ps. 3, 3-6, 15-25)

În colinde și în cântecele populare se observă *simplificarea ideatică* și *invenția narativă*.

Aici însă vedem o succesiune *năvalnică* de idei și sentimente sau stări de spirit.

Versuri precum *„Și când te mânii, nu face / Rău altuia, ce nu-ț[i] place”* (Ps. 4, 21-22) s-au metamorfozat probabil în: *ce ție nu-ți place, altuia nu-i face*.

În acest psalm însă, aceste două versuri reprezintă *un adaos* care nu există în original, ci sunt o completare tot în spiritul Evangheliei: „Ci toate câte *voiţi să vă facă* vouă oamenii, *asemenea şi voi faceţi* lor, că aceasta este Legea şi Prorocii” (Mt. 7, 12).

Pentru că anterior fusese vorba de *căința* pentru păcate (*„Inema ce te sfădește / La culcuș o umilește” (*Ps. 4, 23-24*)*), Dosoftei adaugă și *iubirea de aproapele*, pentru a întregi porunca.

„Și când din lume mi-i duce / Mă vei odihni cu dulce” (Ps. 4, 41-42) e menit să ni-l reverbereze pe Eminescu.

Termenul *„dulce”* însă înseamnă *har*, după tradiția veche a textelor coresiene.

Omul peste care s-a însemnat *lumina dumnezeiască*, *„strălucoarea svintei fețe”* a lui Dumnezeu, se-*„ntoarce la blândețe”* (Ps. 4, 30-32), adică la iubire, pace covârșitoare și iertare.

Veselia pe care Dumnezeu o dă în inima omului, pe deasupra, din rodurile de *vin*, *grâu* și *ulei/ untdelemn*, despre care vorbește psalmul, e din nou ilustrată în mod particular de Dosoftei, printr-o imagine pe cât de *neașteptată*, pe atât de *personală*:

De-aceasta m-dai bucurie
Inemii și veselie,
Ca de casă cu strânsoare [îndestulată],
Cu haine tinse la soare.

(Ps. 4, 33-36)

Este evident că *hainele întinse la soare* semnifică bucuria și îmbelșugarea unei familii.

Este un *peisaj domestic*, specific românesc.

Culoarea aceasta *locală*, pe care o adaugă uneori Dosoftei, realizând *renumita* „autohtonizare”, este întru totul integrată în semnificantul psalmic, și nu modifica nimic din coerența lui hermeneutică.

Cosmosul, cu frumusețea și *glasul* său particular (*limbajul firii*), își face simțită prezența *de timpuriu* în poezia română, începând de acum, de la Dosoftei. Va ajunge la cea mai înaltă expresie în versurile lui Eminescu.

Dosoftei transformă o *precizare temporală* a psalmului 5, legată de momentul începerii rugăciunii (*dimineața*, în original), într-o parafrază poetică: Dumnezeu îl aude și îl vede *când încă soarele n-a revărsat zorii*:

Încă zoare nu revarsă
De soare, când va să iasă…

(Ps. 5, 7-8)

Forma *zoare* (singularul/ echivalent pentru *zori*) – care formează o rimă internă – ori nu se mai păstrează astăzi, ori este un termen *inventat*, și tocmai de aceea are *sonorități* poetice aparte, induse și de sintaxa ingenioasă.

Cel care merge pe calea răului este văzut ca *alergând*, ca *avansând* în această direcție, într-o dinamică interioară pe care o presupune și alegerea păcatului, și nu într-o *inerție* sau *stagnare* care nu este posibilă, pentru că mișcarea spiritului este *continuă*, într-un sens sau în altul:

Că Tu, Doamne,-n fărălege
Pre nime nu laș[i] *s-alerge*.

(Ps. 5, 11-12)

Păcătoșii nu Îl pot *vedea* pe Dumnezeu, pentru că vederea Lui *îi arde* în mod spiritual, dar Dosoftei află din nou o manieră poetică/ plastică de a exprima această *moarte spirituală* a lor:

Strâmbii nu laș[i] să trăiască,
De-aproape să Te prăvască,
Că de svânta-Ț[i] căŭtătură
S-or face pizmașii *zgură*.

(Ps. 5, 15-18)

Zgura exprimă, bineînțeles, *eșecul* moral și spiritual al vieții lor: faptul că din ființa lor nu se poate alege decât *zgura*: o rămășiță insalubră.

Va mai folosi și cu alte ocazii această metaforă: *„Pier pizmașii de să fac ca nește zgură”* (Ps. 75, 12), etc.

Faptul că în Împărăția lui Dumnezeu, în *„svânta casă”*, la Cina Domnului din veșnicie, atitudinea din versurile lui Dosoftei reproduce o gestică uzuală (*„Îț[i] voi întra-n svânta casă, / Unde șez[i], Doamne, la masă, / De m-oi închina cu rugă”… (*Ps. 5, 25-27*)*) nu reprezintă o tendință poetică precursoare a *folclorizării* abuzive de mai târziu, din secolul al XX-lea.

Sau acel puțin astfel de exemple *nu ar fi trebuit* să încurajeze o atare direcție, pentru că Dosoftei are în vedere aici *o pildă* a Domnului (*chemarea la cină*, Lc. 14, 16-24), care ilustrează în linii mari *aspectele* unei cine și care este o vorbire *alegorică* și nu o *descriere* sau o *relatare realistă*.

El nu *confundă*, altfel spus, *planul terestru* cu cel *ceresc-etern*.

Dar s-ar putea ca încercarea lui Dosoftei de a crea viziuni poetice *în sensul* inițiat deja de Sfânta Scriptură, recurgând însă și la aspecte ce țin de un *areal* și o *experiență* autohtonă, să fi fost *prost înțeleasă* ca o *etapă necesară* de…românizare a Scripturii.

Ceea ce este încă și mai grav, este că a fost asociată și cu un proces de *infantilizare* a teologiei, care încearcă să excludă *interpretarea dificilă* în favoarea unei *înțelegeri imediate*.

Însă nici Dosoftei și niciunul dintre ceilalți scriitori vechi ai literaturii române *nu au recurs* vreodată și *nu au avut în intenție* un asemenea demers.

Dimpotrivă, Dosoftei rămâne *alegoric* și *metaforic*, ba chiar, datorită *formulei poetice*, alegoriile și metaforele sunt *aprofundate*.

După cum vom vedea și mai departe, în alte cazuri, el nu recurge la *simplificări semantice* ale alegoriilor scripturale (mai cu seamă fiind vorba de semnificații teologico-dogmatice), ci de *intimizări* ale atmosferei și *autohtonizări* acolo unde *este posibil*.

A *drege pașii* poate părea o metaforă care *îi aparține* lui Dosoftei (*„Și spre Tine-m[i] deregi pașii” (*Ps. 5, 33*)*), pentru că *a drege/ a derege* (provenind din *dirigo, dirigere, direxi, directus = a îndrepta, a călăuzi*), în limba veche, însemna mai des a *potrivi* de gust/ a face bun: a *drege* mâncarea, vinul, etc.

Antim Ivireanul spunea într-un *exordiu*: „Aş pohti însă aceste cuvinte să le întinz ca o masă desfătată înaintea dragostei voastre şi să vă fac un ospăţ sufletesc, după putinţă, puind în loc de bucate, cu multe feliuri de bunătăţi *drese*,

cuvântul cel ce bună vestire şi, în loc de băutură veselitoare, *să dreg* în păharul preaînţeleptelor capetelor voastre cuvântul cel de mare bucurie”[35].

Dar și Dosoftei vorbește, în alt psalm, despre *„vin [...] plin de diresuri”* (Ps. 74, 29), pregătit de Dumnezeu pentru cei aleși.

Termenul s-a conservat cu această semnificație doar în unele rugăciuni și în limbajul bisericesc: într-o rugăciune către Maica Domnului de la finalul *Acatistului Buneivestiri*, aceasta e numită „paharul Împăratului ceresc, întru care s-a *dres* de la Duhul Sfânt *vinul harului* celui neîmpuţinat”.

În româna modernă, *a drege* s-a păstrat cu un singur sens, dintre cele vechi, și anume: *a repara* ceva.

Însă la Dosoftei este interesantă *nuanța poetică* (*involuntară*, într-adevăr), datorită polisemantismului verbului, obținută prin expresia *a drege pașii*, pentru *a îndrepta pașii*.

Va spune și mai departe: *„O, de mi s-ar căile derege* [îndrepta]*”* (Ps. 118, 11).

Comparația dintre un *termen ideal* sau *diafan* și unul *concret* nu este în sine *inedită*, dar asemănarea dintre *graiuri* și *morminte* i se datorează autorului nostru: *„Cu graiuri necuvioase, / Ca un mormânt plin de oase”* (Ps. 5, 39-40).

O *viziune* care sună neașteptat de *modern* prin originala asociere de elemente inefabile și concrete, mai ales că cele din urmă pot fi socotite corespunzătoare fie macabrului *baroc* (deși nu barocul a avut vreo influență aici), fie, *avant la lettre*, esteticii urâtului.

La fel, și scutul *„de bună vrere”* și cununa *„cu mângâiere”* (Ps. 5, 59-60) sunt metafore ce recunosc *inefabilului* sau *impalpabilului* o concretețe neașteptată.

Începând cu psalmul 6, Dosoftei *se exersează* și în versuri cu măsura de 12-13 silabe:

Mă trudesc fără vreme cu suspini, cu jele,
Spăl în nopțâle toate perinile mele
Cu lacrămile mele, de-m[i] moi așternutul,
De când nu cerci de mine, că m-am stâns cu totul.

Că mi s-au tulburatu-mi vederea de spaimă,
M-am vechit în[tre] pizmașii carii mă defaimă.

---

[35] Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 194.

/…/

La a mea greutate Dumnezău m-ascultă,
La boala mea-m[i] trimite mila Sa cea multă.
Priĭmitu-mi-au în jele *lacrămi ovilite*,
Și sâmțările toate îm[i] sunt curățâte.

(Ps. 6, 13-18; 23-26)

Autorul nu procedează însă numai la *extinderea* unor sintagme sau idei, prin *parafraze* mai largi, ci recurge și la sinteza expresiilor, în unele cazuri. Astfel, propoziția *cei ce vânează sufletul meu* este mult mai concret exprimată de el prin: *„gonaci”* (Ps. 7, 2, 9).

Vânătoarea era însă o îndeletnicire *mai populară* decât astăzi, după cum dau mărturie scriitorii acelor vremuri.

Dumnezeu, *„de nu vă veț[i] întoarce cătră pocăință, / Are săgeț[i] amână scoase din tulbiță”* (Ps. 7, 33-34).

Tulbița a adăugat-o Dosoftei…

Psalmul 8 este semnificativ pentru că este unul din textele scripturale pe care și-au întemeiat Sfinții Părinți predica despre *om* ca *împărat al creației*.

Din comentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la acest psalm a preluat și Neagoe Basarab fragmente pe care le-a integrat în *Învățăturile* sale[36].

Psalmul pune *în balanță* omul și întreaga creație. Pentru aceasta – pentru că *omului* i-a supus Dumnezeu *întreg universul* – s-a *comparat*, de căre psalmist, cu mult înaintea lui Pascal (care a adăugat doar metafora *trestiei gânditoare*, pentru că *superioritatea rațională* a omului o susținuse Sfântul Ioan Hrisostom[37] și Sfinții Părinți, în general), firea umană *firavă*/ muritoare cu *imensitatea* cosmică.

Dosoftei zugrăvește frumusețea cosmică într-o *poezie* pe care am apreciat-o și altădată și care *deschide subiectul* în literatura română:

Văz că-i făcut ceriul de mânule Tale,
Cu toată podoaba, și-i pornit cu cale.

---

[36] A se vedea și Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, op. cit., p. 265, 283-284.

[37] Idem, p. 289.

Ai tocmit luna să crească, să scază,
Să-ș[i] ia de la soare lucoare din rază.

Stele luminate ce lucesc pre noapte,
De dau cuviință, Tu le-ai urzât toate.
Ce poate fi omul de-l aduci aminte,
De cerci pentru dânsul folos [mai] înainte?

(Ps. 8, 7-17)

Ar fi fost de ajuns și primele două versuri din pasajul citat, pentru a reproduce ideea psalmului privitoare la măreția cosmică: „căci voi vedea cerurile, lucrul degetelor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat/ le-ai fondat [ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανούς ἔργα τῶν δακτύλων Σου σελήνην καὶ ἀστέρας ἃ Σὺ ἐθεμελίωσας/ quoniam videbo caelos Tuos opera digitorum Tuorum lunam et stellas quae Tu fundasti]”, LXX[38]/ VUL, Ps. 8, 4.

Luna și stelele au parte însă de o *poetizare* aparte și pentru că *întemeierea/ urzirea* lor de către Dumnezeu nu e lipsită de semnificații (inclusiv) teologice.

Cosmosul apare astfel ca *inundat* de lumină, universul material se întemeiază el însuși pe lumină și există prin *iradiere* și *transmitere de lumină*, așa cum luna își ia *lucoare din raza* soarelui.

De altfel, expresia *lucoare din rază* este sinonimă cu *lumină din lumină*, iar întreaga imagine a lunii care ia *lucoare din raza* soarelui are și semnificații mistice.

Ființa umană își primește în același chip *raza harului* de la Dumnezeu *Soarele* și Sursa luminii, „Părintele luminilor” (Iac. 1, 17) și Cel ce „locuiește întru lumină neapropiată” (I Tim. 6, 16).

Antioh Cantemir va scrie în rusă o odă, din care câteva strofe *seamănă* cu poetizarea de mai sus a lui Dosoftei:

Luați seama, voi, că Dumnezeu îndrumă
Făpturile *de mâna-I frământate*,
Și cerul ce străluce peste humă,
Și soarele, și *stelele curate*.

[38] LXX, ed. Rahlfs, *v*. BW 07.

Făcu *oglindă, soarelui, din lună*,
Să zvârle-n beznă scăpărări albastre,
Și-apoi făcu văzduhului cunună,
Orânduind *puzderia* de astre.

(*Cântecul I*)[39]

Observăm aceeași calitate *reflexivă* a lunii…

Se remarcă în psalmi *apelul* lui Dosoftei și la traducerile coresiene, faptul că Dosoftei le-a avut pe masa de lucru, aspect sesizabil, spre exemplu, în utilizarea termenului *dulceață* cu sensul de *har* (*„Cântaț[i] cu dulceață și slăviț[i] pre Domnul” (*Ps. 9, 27*)*) și a folosirii acuzativului fără prepoziție: *„Pentru care lucru* [pe] *Tine, Doamne Svinte, / Mânie pizmașul cu rele cuvinte”* (Ps. 9, 105-106).

Însă aceste *mărci* ale unor traduceri anterioare apar totuși rar, traduceri în comparație cu care Dosoftei utilizează o *limbă românească* mult mai clară și mai curată.

Păcătoșii sunt considerați *păgâni* și *călcători de lege*, iar Dosoftei reușește o *poezie* plină de expresivitate (în parte plecând de la original), în care *comportamentul* celor ce stau cu inima departe de Dumnezeu este descris *în amănunt*, cu detalii psihologice, cu trăsături psiho-morale:

Gura-i este plină de amărăciune,
De blăstăm, de hulă și de-nșelăciune.
Supt limba lui este trudă și durere,
Și-n gândul său poartă să facă scădere [aproapelui].

Ascuns să supune-n leșnici [la pândă] cu bogații,
Ca să viclenească, să nu-l prinză alții.
Cearcă să găsească vreme pre-ndemână
Întru să ucigă pre cel fără vină.

Și cu ochii lacomi pre mișel [sărman] prăvește,
Ca leu în ogradă ascuns leșuiește,
Tupilă s-apuce și să căpuiască,
Pre mișel să tragă-n laț și să-l smerească.

---

[39] Antioh Cantemir, *Stihuri*, în românește de Virgil Teodorescu, studiu introductiv de Paul Cornea, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966, p. 195-196.

(Ps. 9, 81-92)

Că iată păgânii încordară arce,
Pun săgeț[i] în tulbă, să grijesc de lance
Și vin prin tunerec cu arce pre-amână,
Întru [pentru ca] să săgete pre cei fără vină.

Giurământul nu-ş[i] țân, hotarăle strică,
Și de-mpăcăciune nu gândesc nemică.

(Ps. 10, 7-12)

Deșert cătră [a]proape tot omul grăiește
Și cu-nșelăciune va de-l păgubește.
Cu buze viclene, din inemi-adânce,
Grăiesc răutate și cuvânt de price.

(Ps. 11, 5-8)

Răutatea îmbracă mai mult imaginea *vânătorii*, dar nu numai. Pentru că *intenția rea* asupra cuiva presupune *premeditarea*, insistența în această intenție.

De aceea, cei ce doresc *răul aproapelui* sunt comparați cu *vânătorii* sau cu animalele *de pradă* și sunt reprezentați în *dinamica* implicării lor, cu *toată conștiința*, în fapta lor.

Ei sunt într-o continuă *agitație* și *activitate*, într-o continuă *relație* în mod negativ cu cineva căruia încearcă să-i provoace ruina existențială.

Este subliniată astfel *cruzimea* la adresa celor de-o seamă, nepăsarea pentru faptul că provoacă altora *suferință*.

Răul, sub toate formele, este o *crimă* morală.

Ceea ce se pregătește și se realizează *în defavoarea* fratelui/ aproapelui implică o expresie *exterioară* și una *interioară* (*„buze viclene”* și *„inemi adânce”*), exhibând conflictul între aparență și esență, dar și felul în care voința și aplecarea lăuntrică modifică *fizionomic* omul.

Amprenta *caracterologică* se imprimă cumva și în *exterior*.

Răutatea presupune o fântână nesecată de dorințe egoiste, o *aviditate* personală și perpetuu crescândă, care nu poate să mai vadă și *binele altuia*.

Inima care dorește și împlinește *răul* la adresa altuia nu este superficială, ci adâncă: este *adâncită* și se adâncește permanent în *rapacitate* și în a dori *nefericirea* altora.

E un comportament *inuman*, *infrauman*, pe care îl surprinde plastic Dosoftei, îngroșând tușele *culorilor* și *liniile* originale, ale psalmilor.

Aceste versuri ne-ar putea aduce în minte unele tablouri ale lui Bosch[40] sau Max Ernst[41], în care apar personaje reprezentate *diform/ grotesc*, în conformitate cu caracterul lor.

Dosoftei nu a purces la o *simplă* versificare a psalmilor, adică la o *potrivire* a cuvintelor în rime, ci el a încercat să reproducă *starea spirituală* a psalmilor.

Există *doi poli* ai tensiunii spirituale: *tânguirea* psalmistului în suferință și, respectiv, *ruga și tânjirea* după Dumnezeu.

Între aceștia doi există însă și o *destul de întinsă* gamă de gânduri, sentimente și trăiri, pe care autorul versificării psalmilor le-a înțeles foarte bine, și prin *propria experiență* duhovnicească, ceea ce i-a dat posibilitatea să se exprime deopotrivă cu o mare *forță plastică*.

El înțelege *ipostazele* în care vechiul psalmist, profetul și împăratul David, a scris acești psalmi – care de la început au fost destinați *cântării* și au, ca și alte imne din *Scriptură* (cântarea Sfântului Moise, cântarea Sfintei Ana, mama Sfântului Samuel, cântarea celor trei tineri în Babilon, cântarea Maicii Domnului, etc., care la noi uneori erau *adăugate* la finalul *Psaltirii* tipărite), o *structură poetică*, ca să nu mai vorbim de *substanță* poetică.

Astfel încât, rațiunile *versificării* țin și de o anumită dorință de a se apropia cât mai mult de *forma* și *destinația* originală a psalmilor, nu doar de un *context istoric* în care s-a recurs la acest exercițiu.

Trebuie subliniat că, pentru Dosoftei cel puțin, nu e o *tehnică* de *facilizare* sau de *accesibilizare* a psalmilor pentru publicul larg.

Dimpotrivă, în afară de *forma cantabilă* (care se potrivește *doar* acelor psalmi cu o măsură mai scurtă, de 6-7 silabe, și care au fost și mai mult *simplificați* pentru a deveni *cântec popular*), nimic nu este *facil* din întreprinderea lui Dosoftei.

---

[40] A se vedea: http://en.wikipedia.org/wiki/Hieronymus_Bosch.

[41] Idem: http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Ernst.

Transpunerea în versuri a urmat unui îndelung proces de *intimizare* cu *Psaltirea* (dar care intră în atribuțiile oricărui monah, în mod obișnuit), iar *adaptarea prozodică* s-a făcut, după cum spuneam, prin apelul la o *erminie perifrastică*.

Dosoftei știa, de asemenea, că multe versete au *impact* în inima celui ce citește sau ascultă psalmii și este *de remarcat* faptul că el, *ca poet*, s-a străduit să le reproducă astfel încât să poată fi mai departe *recunoscute* inclusiv în *noul veșmânt* poetic. Și a reușit acest lucru.

Astfel, românii *nu au resimțit* exercițiul său poetic ca pe o *inovație străină*.

Pe lângă acestea, găsește nu de puține ori *soluții* surprinzătoare, care se concretizează în *viziuni poetice* pe care, bineînțeles, o traducere *fidelă* nu avea cum să le pună în practică.

Cu toate acestea, după cum am afirmat, *fidelitatea* față de *Psaltire* (în spirit și nu *în literă* neapărat) este un *telos* fundamental al versificării dosofteiene.

Astfel, versete precum acestea: „Până când voi grămădi gânduri în sufletul meu, durere în inima mea ziua şi noaptea? […] Caută, auzi-mă, Doamne, Dumnezeul meu, luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm întru moarte” (Ps. 12, 2, 4)[42], sunt *prelucrate* în acest mod:

Până când îm[i] voi pune sfaturi în biet suflet,
Zua durori, și noaptea *inemă-n greu cuget*?

/…/

Ce Te milostivește, o, Dumnezău Svinte,
De mi-auz[i] mișea rugă, mișele cuvinte,

Cugetul îm[i] svințește, ochii luminează
Dintr-a Ta *strălucoare de senină rază*.
Să nu adorm în *somnul de a doua moarte*…

(Ps. 12, 5-6, 9-13)

Inima în greu cuget este fără îndoială o expresie cât se poate de *plastică* și de *realistă* în același timp, pentru că

[42] *Cf. Biblia* 1988.

suferințele simțite *în inimă* se revarsă asupra *minții* care trebuie să discrimineze cauzele lor și să caute remediul.

Iar răspunsul *rațiunii* este strigătul și dialogul cu Dumnezeu, deschiderea către *infinitul* care poate să acopere o durere a inimii al cărei adânc nu se vede.

Avalanșei de sentimente și dureri *ale inimii* care încearcă să copleșească mintea, isihastul îi opune rugăciunea *cu mintea în inimă*, care educă inima.

„Mișea rugă, mișele cuvinte” [sărmană rugă, sărmane cuvinte] este o repetiție care capătă *valoare stilistică*. Iar *poetul* Dosoftei știe să prețuiască aceste valori.

Adormirea întru moartea veșnică este la Dosoftei *„somnul de a doua moarte”*, care mă duce cu gândul la *somnul cel de moarte* ca expresie binecunoscută și mai târziu în limba română și utilizată de Andrei Mureșanu și în poemul care a devenit acum *imnul național*.

Lumina lui Dumnezeu este *„strălucoare de senină rază”* – ceea ce ne confirmă interpretarea mistică pe care am oferit-o mai devreme unor versuri din Ps. 8.

Atributul *seninătății* îl vom mai întâlni și în alte locuri, legat de luminarea care vine de la Dumnezeu: *„dereptățâle”* Sale

…veselesc inemă curată,
Din porunca Ta cea luminată,
Ce-*ntărește ochii* cu lumină,
În *frica* Ta, Doamne, *cea senină*.

(Ps. 18, 32-34)

„Frica cea senină” este un oximoron din punct de vedere stilistic, dar teologic este un *paradox* care exprimă însă o stare existențială concretă, privitoare la faptul că *frica de Dumnezeu* nu înseamnă *tulburare irațională*, sau *neliniște/ groază* fără obiect, ci *pacificare* lăuntrică.

La fel și faptul că lumina *întărește ochii* reprezintă o metaforă din punct de vedere literar, iar în planul semnificațiilor profunde se referă la *vederea interioară* și la *lumina* care îi oferă din ce în ce mai multă acuitate, și care vine *„din porunca Ta cea luminată”*.

Cercetarea de sine sau *autoscopia/ autoanaliza* este obligația monahilor, dar și a creștinilor obișnuiți, doar că nu este o *operațiune* facilă, ci una foarte dureroasă:

Mă certară din zî pănă-n noapte
Rărunchii miei, ce Tu mă vei scoate.

(Ps. 15, 25-26)

Că mi-ai cercatu-mi *inema*-n rândul
Și-n vremea nopțâi *mi-afli tot gândul*.

(Ps. 16, 9-10)

Căile aspre ale virtuții sunt *traduse* prin: *„căi vârtoase, / Pietri-ascuțâte și sâmceloase"* (Ps. 16, 17-18) [*simcea* = ascuțiș, tăiș].

Este așteptat ajutorul de la Dumnezeu împotriva *„sirepiei"* (Ps. 16, 46) vrăjmașilor, adică a *sălbăticiei* infatuării lor.

Termenul s-a păstrat în expresia: *cai sirepi*.

Telosul isihast al vederii lui Dumnezeu este exprimat și aici (ca și cu alte ocazii): *„Și-m[i] vei da sațâu cu a Ta slavă, / Când Ti-oi vedea-Te fără zăbavă"* (Ps. 16, 65-66).

În psalmul 17 – cu destul de multe versuri *reușite* –, în fața puterii *înfricoșătoare* a lui Dumnezeu stau oamenii, împărțiți în două categorii: cei păcătoși care *se smeresc* și cei păcătoși care *Îl ignoră*:

Și când mă-mpresoară greutăț[i] de moarte,
Râuri de păcate de-mi turbură foarte,

Și cu durori iadul când *mă ocolește*,
Cu *lațuri de moarte* de mă *ovilește*,
Cătră Tine, Doamne, strig *cu jele multă*…

/…/

Să Ț-între-n ureche glasul mieu de rugă,
Să nu duc pedeapsă preste vremea lungă.

De Tine pământul tremură de frică,

Dealurile, munțâi pier ca o nemică.

Ție toată lumea cu frică Ț-slujește,
Și de-a Ta mânie fumul se lățește.

Fața Ta cea sfântă cu foc pistrelează,
Cărbuni de la Tine s-aprind de dau rază.

Ție Țî să pleacă ceriul și Te-ascultă,
Când pogori în țară, și stă-n groază multă.

Lumina scripeşte supt svinte-Ţ picioare
Cu negură groasă de grea strălucoare.

Când ai să faci cale unde Ți-i cuvântul,
Ai heruvimi gata de-s repez ca vântul.

Pus-ai întunerec de-Ţ[i] ascunzi lumina,
Cu sălaş de ape ce-ai făcut cu mâna.

Şi pre denainte-Ţ[i] nuorii fac cale,
Cu ploaie aprinsă curând [curgând] *ca o vale.*

Piatră cu jeratec, cu foc împreună,
Cu multă tărie Domnul din ceri tună.

Da-Ș-va de sus glasul, săgeț[i] va trimite,
Greșiții să-ș[i] moaie *inemi împietrite.*

Pre pizmaș[i] goni-i-va cu fulgere multe
Și le va da spaimă cu săgeț[i] mănunte [mărunte].

Mările seca-va de s-a vedea fundul,
Apele fugi-vor de-a rămânea prundul…

/…/

Și Tu, Doamne Svinte, îm[i] trimiț[i] lumină,
De-m[i] luminez[i] fața cu rază senină.

Și-al meu întuneric dobândește rază
Dintr-a Ta strălucoare ce strălumineză.

/…/

Cuvintele Tale sunt arse ca focul
Și sunt strecurate de scripesc cu totul.

/…/

Picioarele mele le-ai tocmit să salte
Ca cerbul pre dealuri preste măguri nalte.

/…/

Datu-mi-ai vârtute și mi-ai lărgit pașii,
Să poci călca iute să mi-agiung pizmașii.

Deaca-i voi agiunge, să fac într-înș *cârduri*,
Să să concenească, să trec peste stârvuri.

/…/

Stârvurile-n câmpuri, zăcând aruncate,
Să strângă troiene de vânturi suflate.

/…/

Fiii *streinatici* carii mă mințâră,
Făcând vicleșugul să scornească pâră,

Să li se vechească haine-n căi departe
Și să șchiopăteze cu călcâie sparte.

(Ps. 17, 10-13, 17-42, 77-80, 85-86, 93-94,
101-104, 119-120, 125-128)

Tensiunea acestor versuri este extraordinară.

Pe de o parte, *ființa slabă* și *firavă* a omului stă față în față cu Dumnezeul Cel viu și veșnic.

Despre El se poate vorbi tainic/ apofatic: *„Lumina scripeşte supt svinte-Ţ picioare / Cu negură groasă de grea strălucoare. /.../ Pus-ai întunerec de-Ţ[i] ascunzi lumina, / Cu sălaş de ape ce-ai făcut cu mâna. / Şi pre denainte-Ţ[i] nuorii fac cale, / Cu ploaie aprinsă curând* [curgând] *ca o vale”.*

Înțelesurile teologice sunt pentru cei cu *experiențe mistice* copleșitoare.

Revelarea Sa cutremură pământul, aprinde munții și seacă mările și râurile, *„de-a rămânea prundul”*. Însă această *vedere* a Lui este *rezervată* celor *„greșiți”*, cu *„inemi împietrite”*, celor care stau *departe* de El.

Cei care sunt *intimii* iubirii Sale se bucură de vederea luminii Lui: *„Și-al meu întuneric dobândește rază / Dintr-a Ta strălucoare ce strălumineză”*.

„Strălucoare ce strălumineză” vine să sublinieze intensitatea inegalabilă și inexprimabilă a *luminii dumnezeiești*.

Versurile acestea ne amintesc, din nou, de altele pe care le-am citat mai sus, din psalmul 8, în care luna *„ia de la soare lucoare din rază”*.

Sufletul omenesc primește *raza* Soarelui dumnezeiesc precum *luna* primește lumină *de la soare*.

Însă și în psalmul 12 am văzut că s-a spus: *„Cugetul îm[i] svințește, ochii luminează / Dintr-a Ta strălucoare de senină rază*”.

Îmi amintesc și de un *colind* în care era vorba de *raza soarelui* (în cântec, revenea ca un refren) și cred că semnificațiile pot fi căutate și aici, în psalmii lui Dosoftei.

Blestemele împotriva celor împietriți la inimă, care inventează *rele* împotriva semenilor, sunt drastice dar și *foarte plastice* în imaginile pe care le *descoperă* Dosoftei, din punct de vedere poetic, pentru a reproduce indignarea și dezaprobarea la adresa lor.

Imaginea *stârvurilor* adunate *troiene* are mare impact, ca și *blestemul străinătății* din ultimele versuri citate.

În psalmul 18, Dumnezeu „*întinsu-Ș[i] sălașul în soare, / De scripește și dă strălucoare, / Ca un mire când stă de purcede / Dintr-a sa cămară unde șede /.../ Și nu-i nime să-I scape de boare, / Să s-ascunză de Dâns la răcoare”* (Ps. 18, 13-16, 21-22).

Psalmii sunt considerați o rugăciune a *creștinului*: *„Iar noi, creștinii, stăm fără cădere, / C-am făcut izbândă cu a Ta putere”* (Ps. 19, 29-30). Și încă: *„În mijloc de beserică mare / Îț[i] voi mulțămi și-ntr-adunare. / Pominoace* [daruri/ prinoase] *încă Ț-voi aduce, / Jărtve grase și colive dulce”* (Ps. 21, 93-96).

Vremea Judecății este înfricoșătoare pentru cei păcătoși:

Să-i agiungă, Doamne, mâna Ta cea svântă,
Să n-aibă să scape de svânta-ț[i] direaptă,
Să le faci pre vină și să le dai plată.

Să-i pui *ca cuptoriul ce arde cu pară*,
'N vremea feții tale, când vei veni-n țară.

Domnul urgisi-i-va-ntr-a lor turbureală
Și le va da *focul să-i soarbă-n năvală*.
Cu roada lor, toată sământa li-i pierde,
Să nu fie-n oameni să să mai dezmierde.

(Ps. 20, 20-28)

Coborârea sau *venirea* lui Dumnezeu *„în țară”* semnifică la Dosoftei *revelarea* Lui, venirea a doua oară pe pământ pentru Judecată.

Cuptorul și *focul* la care se referă sunt pedeapsa veșnică.

Nimicnicia omului, *deșertăciunea/ vanitatea* cugetărilor și a dorințelor sale de mărire, reprezintă o temă bogat reprezentată în tot Evul Mediu românesc. Izvorul ei este însă vechi-testamentar.

Dosoftei reușește să-i confere o expresivitate aparte:

Dară eu ce sunt, Dumnezău Svinte?
Că om nu sunt, să mă iei aminte,
Ce-s *un vierme* și fără de treabă,
Ca omida ceea ce-i mai slabă.

Și-ntre oameni încă-s de ocară
Și mustrare tuturor din țară.

/…/

Tu ești, Doamne, ce m-ai tras din mațe
Și maică-mea [maică-mii] m-ai dat viu în brațe.
Și m-ai pus la sân de *mi-ai fost viață*,
Hrană și cu sațâu de dulceață.

Din mătrice și din scăldătoare,

Și din fașe m-ai pus pre picioare.
Și din zgăul mamii, Doamne Svinte,
Tu-m[i] ești, și-Ț[i] ad-aminte,
De la Tine să nu fiu departe,
Ce-m[i] dă agiutori la greutate.

/…/

Giuncii și cu tauri mă-mpresoară,
Cu căscate guri, să mă omoară,
Ca leii ce apucă și zbiară
Cu gurile rânjite, pre hiară.

Și ca apa fiu vărsat afară,
Și oasele mi să rășchirară.
Inema-n zgău mi să veștezește,
Ca o ceară când să răstopește.

Mi-i vârtutea ca hârbul de s[e]acă,
Limba-n gingini lipită să [î]neacă.
Și m-ai lăsat, Doamne,-n țărna morțâi,
Și cânii mă-ncungiură cu toții.

/…/

Leul[ui] gura să i se despice,
Inorogii coarne să le pice,
Să li să tâmpască semeția,
Să-ș[i] cunoască și blestemățâia.

(Ps. 21, 19-24, 31-40, 43-54, 73-76)

Omul este *creat* de Dumnezeu în pântece și în fața Lui este o făptură slabă.

În afară de aceste sensuri, o parte din versurile de mai sus (și din psalmul propriu-zis) reprezintă o profeție a *Răstignirii* lui Hristos.

Versuri precum *„Leul[ui] gura să i se despice, / Inorogii* inorogilor] *coarne să le pice”* ne rememorează indubitabil o *compoziție* asemănătoare (pe același ton), din *Istoria ieroglifică* (un binecunoscut *bocet* din capitolul opt al cărții).

Alte versuri (ușor de identificat) ne trimit fără greș la Arghezi.

Dumnezeu ca Păstor apare în psalmul 22, care *„mă paște și n-am lipsă, / La loc de otavă* [iarbă] *ce mi-i întinsă. / Sălaș pre ape de răpaos, / Și cu hrană suflet mi-au adaos”* (Ps. 22, 1-4).

Sunt puține *ape de răpaos* în psalmii lui Dosoftei, cel mai adesea sunt *ape înviforate*, *ape tulburi*, *smârcuri* [vâltori/ vârtejuri] în care omul se scufundă, după cum vom vedea.

Probabil că de aici s-a păstrat expresia metaforică: *a fi în vâltoare* sau *a ieși din vâltoare*.

Dumnezeu izbăvește de *„umbră de moarte”* (Ps. 22, 7) și *„Toiagul Tău și svânta Ta vargă / Mângâiere m-dau și hire-ntreagă”* (Ps. 22, 9-10) – adică certarea de la Dumnezeu e cea care îl îndrumă pe om.

Mila lui Dumnezeu e *îmbătătoare*: *„svântul Tău păhar ce mă-mbată, / Cu mila Ta, Doamne, cea-ndurată”* (Ps. 22, 17-18).

Din nou, Dosoftei are în vedere și *realitatea creștină*, pe cea a *împărășirii* cu Sfintele Taine, în Biserică.

Crearea lumii de către Dumnezeu este o *afirmație constantă* a psalmilor, însă de fiecare dată *imaginile creaționiste* au o doză de noutate, așa cum ai privi un peisaj *de multe ori* și de fiecare dată ai adăuga vederii înțelegeri noi:

A Ta este, Doamne, lumea și pământul,
Ce *le-ai împlut* sângur dintâi cu cuvântul.

Și toate din lume de Tine-s făcute,
Și i-ai dat *podoabă* de năroade multe.

I-ai pus așezarea pre mări și pre ape,
I-ai făcut *temeiul tare*, [apele] să nu-l sape.

(Ps. 23, 1-6)

Creația se descoperă ca un proces prin care *se adaugă* alte lucruri, până *se umple* universul.

E o concepție care a intrat în mentalitatea românească: Dumnezeu *umple* cerul și pământul cu harul Său, dar le umple și aducând întru ființă *toate* câte există.

Iar acestea au caracter de *podoabe*. Aici este *„podoabă de năroade multe”*, adică de oameni și popoare, dar mai devreme am văzut că aștrii erau *podoabele* cerului: *„Văz că-i făcut ceriul de mânule Tale, / Cu toată podoaba, și-i pornit cu cale. / Ai tocmit și luna să crească, să scază, / Şă-ş[i] ia de la soare lucoare din rază. / Stele luminate ce lucesc pre noapte…”* (Ps. 8, 7-11).

Impresionant este acest caracter *cosmetic* (nu în sens peiorativ) al *cosmosului* (κοσμέω = a împodobi), căruia i se adaugă *podoabă peste podoabă*.

Muntele din versurile următoare pare *integrat* acestei creații, însă contextul ne lămurește că este *de altă natură*:

Doamne,-ntr-*al Tău munte* cine să să suie
Şi-n *locul Tău cel svânt* odihna să-ş[i] puie?

Numai cine are *mâni nevinovate*,
Inemă curată și fără păcate.

Carele nu-ş[i] duce sufletul *afară*,
’N *vrăjitori* să crează, lucru de ocară.

(Ps. 23, 7-12)

Este numit *munte* și *locul Tău cel svânt*, dar de fapt nu este vorba de o *localizare concretă*, ci de *muntele* înălțimilor spirituale/ duhovnicești, la care ajung – adică la *„odihnă”* – cei care au *„mâni nevinovate, / Inemă curată și fără păcate”*.

Este, cum va spune mai departe, *„ruda ce cearcă pre Domnul”*, din *„spițele”* (Ps. 23, 17- 18) celor care, din generație în generație, Îl caută și Îl cunosc pe El.

Există, altfel spus, mai presus de *cosmos*, locuri care întrec în *podoabă* pe cele ale lumii văzute.

Şi psalmii presupun cel mai adesea o *punere în balanță* a *gândurilor* și a *realităților*.

Vrăjitorii pomeniți mai sus de Dosoftei reprezintă tot o *culoare* românească, care se referă la un *fenomen* pe care mitropolitul l-a mustrat probabil și în predici, dar a vrut să-l facă *de ocară* menționându-l și în psalmi.

Dragostea pentru Dumnezeu este exprimată prin atribute *concrete*, deși nu este vorba de *simptome* fizice, ci spirituale:

Giudecă-mă, Doamne, că eu în *prostime*
[simplitate/ nerăutate]
Îmblu-n toată vremea, ne-având rău pre nime.

Și Tu-m[i] ești nădejdea că nu m-oi slăbi-mă,
S-a cunoaște, Doamne, când mi-i ispiti-mă.

Să mi-arză rărunchii, inema să hiarbă,
Și *ochii mei milă de la Tine s-aibă*.

(Ps. 25, 1-6)

Casa lui Dumnezeu înseamnă Biserica sau Împărăția lui Dumnezeu:

C-am îndrăgit, Doamne, a Ta svântă casă,
Pentr-a ei *frâmsețe* să fie aleasă.
Cu slava Ta, Doamne, ce *o luminează*,
De dă cuviință și sloboade rază.

(Ps. 25, 17-20)

Numai ce am una să cei de la Tine,
În svânta Ta casă să petrec cu bine
Și-n zâlele vieții să-Ț[i] văz de *frâmsețe*,
Slujindu-Ț[i] *în casă* pănă-n bătrânețe.

Că mă vei ascunde la zi de năvală
Supt *cortul Tău*, Doamne, ca să n-aib sâială.
M-ii acoperi-mă în *cămar-adâncă*,
Să fiu fără teamă, m-ii sui pre *stâncă*.

Acolo pizmașii n-or putea să-m[i] strice,
Preste dânș[ii] m-ii pune cap fără de price.
Dimpregiur Ț-voi face jărtve lăudate,
Supt *umbrariul cel svânt* și cu cântări nalte.

(Ps. 26, 13-24)

Biserica este și *„cortul Tău”*, *„cămar-adâncă”*, *„stâncă”, „umbrariul ce svânt”* şi se caracterizează prin *„frâmsețe”* , *„cuviință”* și *lumină/ „rază”*.

Din nou trebuie să remarcăm *simetria* cu descrierile *cosmice* (de altfel, în limba și în textele vechi, cosmosul este numit tot *casă*, ca, spre exemplu, în didahiile lui Antim Ivireanul): *„Stele luminate ce lucesc pre noapte,/ De* ***dau cuviință****, Tu le-ai urzât toate”* (Ps. 8, 14-15). După ce spusese, mai sus, că luna *„ia de la soare lucoare din rază”* (Ps. 8, 9-10).

Sunt evidente, prin urmare, aceleași calități ale *cuviinței* și *luminii/ strălucirii*.

Însă atât universul *spiritual* cât și cel *material* sunt creația aceluiași Dumnezeu, Care e plin de *„strălucoare de senină rază”* (Ps. 12, 12).

De aceea, cosmosul material are trăsături comune cu universul spiritual și poartă amprentele *purității* și ale *frumuseții*, ale *armoniei/ ordinii* depline, exprimate prin *cuviință*.

Acest *caracter cosmic* s-a transmis literaturii romantice – fiind corect receptat mai ales de către Eminescu – și moderne, constituind o *marcă profundă* a poeziei românești.

Umilința și *pocăința* omului îl conduc pe acesta la a fi părtaş aceleiași *strălucori/ străluciri* a *slavei dumnezeiești* care împodobește toată Biserica (după cum am văzut mai sus): *„slava Ta, Doamne, ce o luminează,/ De dă cuviință și sloboade rază”*. Astfel:

Și Ț-voi cânta, Doamne, cântec cu sâință [silință/ râvnă],
Ca să mi-auz[i] *glasul cel de umilință*.

Și mă miluiește, Doamne, de mi-ascultă,
Inema mea Ț-zâce *cu durere multă*,

De *Te voi cerca-Te*, și *svânta Ta față*,
Că nu Ți-i de mine, Doamne Svinte, greață.

Și cine *se-ntoarce*, Doamne,*-n pocăință*,
Îl priimești pre-acela cu multă priință.

Și *Te voi cerca-Te* cu față curată,
Să-Ț[i] văz svântă față și *prealuminată*.

(Ps. 26, 25-34)

Dosoftei alege să se exprime într-un limbaj *familiar*, cu multă *concretețe* și *claritate* pentru credincioșii români.

Astfel, pentru a exprima ideea părăsirii de către părinți, el spune: *„M-au părăsât nenea ș-am rămas* [lipsit/ orfan] *de mamă"* (Ps. 26, 41).

Împărăția lui Dumnezeu este numită *„țara cea de viață"* (Ps. 26, 53): *țara vieții*. Extraordinară expresivitate!

Așteptarea *vieții veșnice* este plină de ardoare și este o permanentă încordare a ființei în dorirea vederii lui Dumnezeu din veșnicie, neluând în seamă lungimea și suferința existenței pământești: *„Da-m[i]-va* [Dumnezeu] *să văz și eu țara cea de viață,/ Să petrec cu svinții în trai de dulceață./ Voi răbda* [voi aştepta] *pre Domnul să mă ducă-n slavă/ Și nu m-oi mâhni-mă de lungă zăbavă"* (Ps. 26, 53-56).

Uneori versurile iau forma unor *proverbe rimate*: *„Sângură minciuna asupră ș-bârfește,/ Și nedereptatea însăș[i] să vădește"* (Ps. 26, 49-50).

Nu e de mirare că ar fi putut fi *reținute* astfel și de către popor.

Familiaritate a limbajului implică și ruga fierbinte de a se izbăvi de asuprirea vrăjmașilor (în Biserica Ortodoxă se crede că este vorba în primul rând despre *vrăjmașii nevăzuți*, despre *demoni*):

Să crepe pizmașii, să n-aibă să-m[i] strice,
Nice s-aibă voaie asupră-mi cu price.

(Ps. 26, 45-46)

Cătră Tine, Doamne, *strig cu multă frică*,
Iacă mă-mpresoară pizmașii de-m[i] strică!
Și *de-i tăcea mâlcom, lăsându-i în voaie*,
Face-m[i]-vor pizmașii scârbă și nevoaie.

Cu cei din mormânturi de-atocma m-or face,
M-or călca-mă-n tină, *de-i vei lăsa-n pace*.

(Ps. 27, 1-6)

Rugăciunea e un strigăt plin de *sinceritate* și, în același timp, de *obidă*.

Cel chinuit peste măsură de răutățile suferite din partea celor ce îl urăsc, cere nimicirea lor (*„Să crepe pizmașii”*), fie pentru că se știe *nevinovat* și prigonit *pe nedrept*, fie pentru că *nimicirea* vrăjmașilor spirituali înseamnă, de fapt, *alungarea* demonilor din preajma sa.

Frica din pasajul de mai sus se referă, pe de o parte, la *teroarea* pe care i-o provoacă atacurile demonice iar, pe de altă parte, la temerea de a nu fi cumva *trecut cu vederea*, de a nu fi lăsat de Dumnezeu în mâna lor: *„de-i tăcea mâlcom, /.../ de-i vei lăsa-n pace”*.

Strigătul către Dumnezeu nu e o *vociferare*, dar este, atunci când suferința atinge cote insuportabile, pornit *din adâncul inimii*.

De aici această *familiaritate* cu Dumnezeu, care nu Îl supără pe Dumnezeu, pentru că vine dintr-un cuget sincer, fără ascunzișuri, vine din disperare.

Neputința de a mai răbda *patimile* sau suferințele prelungite ori dorința vie și înflăcărată de a scăpa de *cursele* celor răi și de a fi cu Dumnezeu, îl fac, pe cel care se roagă, să fie *foarte simplu* și *onest* în felul în care își adresează rugăciunile.

Nu mai are *nici timp* și nici vreo dorință de a fi *sofisticat* când Îl imploră pe Dumnezeu.

Acest tip de adresabilitate poate fi regăsit adesea în *Sfânta Scriptură*, nu numai în *Psalmi*.

Poeții noștri de mai târziu, ca Tudor Arghezi, spre exemplu, cărora le era familiară *Scriptura*, l-au utilizat, dar unii critici literari, care nu erau conștienți de acest fapt, l-au catalogat drept *virulență* și *impietate*. Ceea ce nu este în conformitate cu adevărul.

Revenind la Dosoftei, răsplătirea păcătoșilor nu înseamnă *nedreptate*: *„Dă-le, Doamne, plata precum ei lucrează,/ După vicleșuguri ce-au făcut, să-ș[i] vază./ Cu năravuri rele în mânule sale,/ Ce-au făcut altora să le faci cu cale”* (Ps. 27, 15-18).

Cu alte cuvinte, Dumnezeu nu îi tratează *altfel* decât ei înșiși s-au comportat față de alții, pe *„ceia ce nu țân giurământ de pace/ Cătră cel de-aproape, ce fac ce le place”* (Ps. 27, 13-14).

Psalmul 28 este o minunată *reprezentare* a puterii lui Dumnezeu, așa cum El a ales să îi descopere omului:

Glasul Domnului *toarnă* cu smidă-n puhoaie
Și *tună*-ntr-ape multe cu fulgere-n ploaie.

Glasul Domnului *face holbură* pre mare,
[învolburează marea/ stârnește furtună]
De-o îmflă cu *unde* și cu *valuri mare*.

Glasul Domnului *iese* [se revelează] cu multă vârtute,
De *potoale* și marea și vântul cel iute.

Glasul Domnului *iese* cu frâmsețe multă
Și chedrii îi *dăramă* și din loc *strămută*.

Și chedrii din Livanul, Domnul *îi detună*,
De-i *frânge* cu trupină, cu crengi împreună.

Ca vițelul tămâiei mănunt *îi zdrumică*,
De dă groază-n toț[i] Domnul, să-I aibă de frică.

Ca fii de inoroguri cu cornul în frunte,
Așe va da *iubitul* [Său Fiu] războiul de iute.

Glasul Domnului *taie văpaie de pară*,
Când Îș[i] *sloboade focul* de s-aude-n țară.

Glasul Domnului *împle pustia de frică*,
De să-ngrozește hiara și carea-i mai mică.

Cerbii lasă pădurea, *dumbrăvi dărâmate*,
De fug la *munțâi cei goli* și la *dealuri nalte*.

Iar *cine ști rugă*, din lume tot omul,
Năzuiască să scape *în casă* la Domnul.

Că Domnul *șede-n scaun* când *varsă potopul*,
Când face lumii groază și frică cu focul.

Șede Domnul în scaun de ș-împărățește…

(Ps. 28, 9-33)

Versurile de mai sus Îl zugrăvesc pe Dumnezeu ca *Împărat al lumii* și rezumă, de fapt, istoria mântuirii omului. Sunt un compendiu soteriologic.

Cele ce sunt expuse mai sus drept *manifestări naturale* pot fi înțelese și ca atare, ca *exprimări* ale puterii lui Dumnezeu pe pământ, în natură/ univers, dar și în mod *alegoric*, ca reprezentând felul în care lucrează Dumnezeu cu oamenii.

Astfel, *marea* învolburată sau *cedrii* Livanului/ Libanului sau *hiarele/* fiarele sălbatice simbolizează pe cei mândri și pătimași, pe care Dumnezeu îi *potoale*, îi *dărâmă*, îi *strămută*, îi *detună*, îi *frânge*, îi *zdrumică* și *„împle pustia de frică”*, lăsând *„dumbrăvi dărâmate”* în urma mâniei Sale.

Cerbii sunt cei care Îl iubesc pe Dumnezeu (se spune și în altă parte: *„În ce chip dorește cerbul de fântână /…/ Sufletul mieu, Doamne, așe Te dorește”* – Ps. 41, 1; 3) și ei *fug* după oamenii Sfinți: *munți* și *dealuri nalte* (care au *înălțimea* sfințeniei).

Credincioșii (*„cine ști rugă”*) scapă în Biserica lui Dumnezeu (*„în casă la Domnul”*).

Psalmul este *profetic*, prorocind și despre întruparea Fiului lui Dumnezeu și despre vremurile din urmă, a doua Sa venire și Judecata de Apoi.

Dosoftei a avut, în mod indubitabil, *simț* muzical, și a făcut eforturi pentru ca versurile sale să aibă ritm și *melodicitate*.

Înaintea lui Eminescu, el a dat dovadă de *atenție* față de *melodia poeziei*, în timp ce versurile sale sunt o *rugăciune dezvoltată* sau un *imn dezvoltat*, plecând de la versiunea originală, pe care a prelucrat-o, cum spuneam și altădată, prin apelul la spiritualitatea creștin-ortodoxă oglindită de trăirea și sensibilitatea proprie:

Înălța-Te-voi, Doamne, cu multă *plecare*,
Că-m[i] trimiț[i] sprejineală, de n-am lunicare.

/…/

Tu m-ai scos de la *iadul ce n-are lumină*,
M-ai luat de la ceia ce *pogoară-n tină*.

/…/

Cine va vărsa lacrămi *ș-a-nsera cu jele*,
[Î]L-va dezlega [Domnul] la zuă [ziuă] den toate greșele.

/…/

Și Tu, Dumnezău Svinte, mi-ai datu-mi putere,
De *mi-au stătut frâmsețea fără de scădere*.

/…/

Domnul spre bucurie mi-au întorsu-mi plânsul,
Zăblăul [sacul] ce-mbrăcasăm, m-au schimbat dintr-însul.

Și-m[i] face veselie cu *veșmânt de slavă*,
Slava mea să Te cânte fără de zăbavă.

(Ps. 29)

Multe din expresiile de mai sus, care, pentru secolul al XVII-lea, ne impresionează, nu cred că țin de *expresivitatea involuntară*.

Pentru că sunt metafore sau imagini plastice *gândite*, ce reproduc o *stare interioară* care are nevoie de *traducere* la nivelul *tensiunii* lingvistico-poetice.

Astfel, „iadul *ce n-are lumină*”, deși pare o expresie pleonastică, subliniază *frica*, *oroarea* de infern (subliniere care îi aparține lui Dosoftei).

La fel și *„pogorârea-n tină”* simbolizează coborârea în *țărâna/ pământul* morții sufletești și al păcatului și arată aceeași *oroare*, același *dezgust* față de rămânerea în păcat și în iad, în murdăria și întunericul lui.

„*Cine va vărsa lacrămi ș-a-nsera cu jele”* [Cine va plânge și *își va însera cu jale*], pentru păcatele sale, aceluia i se vor ierta până dimineața.

Versurile subliniază *mila* lui Dumnezeu: pe cel ce *înserează cu jale*, îl va lumina dimineața nu numai lumina soarelui, ci și a iertării lui Dumnezeu.

Pentru că ceea ce contează este *sinceritatea inimii* și nu *lungimea timpului*.

Însă expresivitatea deosebită i se datorează din nou lui Dosoftei, căci textul psalmului spune laconic: „Seara se va sălășlui plângerea, iar întru dimineață fericirea [ὀ ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίασις]”, LXX, Ps. 29, 6.

Întristarea pocăinței se transformă în *„veselie cu veșmânt de slavă”*, în veselia vederii slavei lui Dumnezeu, care devine *veșmânt* pentru om. Un veșmânt *interior*.

Și această *slavă* iradiază acum de la om spre Dumnezeu: este *slava lui Dumnezeu* cu care omul *Îl slăvește pe Dumnezeu*.

Când omul rămâne în bucuria și în slava dumnezeiască, atunci *frumusețea* lui este *„fără de scădere”*.

Când se îndepărtează de Dumnezeu, atunci simte *opacitatea* și *mizeria* pe care nu le suportă, care sunt *respingătoare* pentru sufletul său.

Pentru a scăpa de ele, trebuie *să însereze cu jale*, trebuie să cunoască, altfel spus, *apusul pocăinței*, adică *asfințirea* orgoliului, a *luciferismului* său, pentru a vedea *răsăritul renașterii* sale duhovnicești, *ziua mântuirii*, a restaurării lui întru slava pe care a avut-o de la Dumnezeu, ca ființă rațională și spirituală.

Nu de puține ori, *Psaltirea* rostește *metaforic-lapidar* o întreagă teologie morală, ascetică și dogmatică.

Cei care o citesc ori cunosc aceste descifrări, ori le învață prin experiență și prin alte lecturi duhovnicești.

În sensul acestei teologii, care formează o *literatură vastă* în tradiția ortodoxă, își *extinde* Dosoftei versurile sale, intensificând, prin contribuții personale, puterea semnificațiilor.

Curgerea *melodică* a versurilor se datorează *ritmului interior* al rugăciunii, al continuității și al organicității sale. Ceea ce demonstrează că Dosoftei era *un rugător fervent*.

Intensitatea rugăciunii este cea care topește *asperitățile* între idei sau versuri și care face ca înlănțuirea lor să fie de bună calitate.

Tradiția noastră poetică era cea a *imnografiei* bizantine, în care s-a afirmat – cum spuneam și undeva mai sus – și un *creator* român, Filotei[43], autorul[44] *Pripealelor*[45] (cu care

---

[43] A se vedea: http://www.crispedia.ro/Monahul_Filotei.

[44] Idem: http://www.sfant.ro/sfinti-romani/monahul-filotei-imnograful-manastirea-cozia-4.html.

[45] Idem: http://biblior.net/poezia-romaneasca-de-la-origini-la-1830/pripeale-de-filothei.html.

Mircea Scarlat începe antologia sa de *Poezie veche românească*[46]).

Dosoftei introduce însă în cultul Bisericii Ortodoxe Române nu numai *Liturghia* și celelalte *slujbe* pe care le oficiază preotul, în limba vernaculară (traducând în românește *Liturghierul* și *Molitfelnicul*), dar și *Psalmii* sub formă de *poezie nouă* (după *tiparul occidental*, cu prozodia specifică, adică).

Pentru că *a anticipat sensul* istoriei și mai ales a înțeles că nu *forma/ veșmântul* poeziei contează și că nu prezervarea lui este *esențială* atunci când e vorba de ființa neamului și de *substanțialitatea* culturii și a spiritualității sale.

Soluțiile poetice pe care le găsește Dosoftei pentru a transpune ideile și limbajul *Psaltirii* sunt atât de fericite, pentru că mitropolitul este un *cărturar versat* și are o *inimă de poet*, în același timp. Avem în vedere faptul că a reușit această *versificare* (e mult mai mult decât atât) în *doar* cinci ani, traducând mai întâi *Psaltirea* în proză, în românește, și apoi realizând *metrificarea/ poetizarea*.

Să ne amintim că, pentru *Viețile Sfinților*, a lucrat 25 de ani…

Exercițiul dovedește, prin urmare, un om deopotrivă *al spiritului* și *al cărții* pe deplin format, care nu *bâjbâie* în căutarea și înțelegerea sensurilor teologico-duhovnicești, nici în *descoperirea* imaginilor poetice.

Greutatea cea mai mare a venit din necesitatea de a *turna* toate acestea în *formele* prozodice, fără ca efortul să pară *căznit*.

Însă până la urmă a reușit, *în bună măsură*, și această performanță.

Este de admirat ușurința cu care se exprimă, cu care el reproduce sentimente grave, de *disperare*, *indignare* și *revoltă* (o tensiune sub semnul suferinței, sub semnul – , să zicem), conjugate cu *dragostea* și rugăciunea către Dumnezeu și cu tinderea către Absolut (o tensiune cu semnul +), fără să cadă niciodată în *vulgaritate* și fără să lase impresia de *banalitate*:

Să nu poată să mă-nchiză nime,
Picioarele mi-ai pus în lărgime.

---

[46] *Poezie veche românească*, antologie, postfață, bibliografie și glosar de Mircea Scarlat, Ed. Minerva, București, 1985.

Dumnezăul mieu, mă miluiește
Pentru scârba de mă-nvăluiește.

Ochii miei de groază să-ntristează,
În toate părț[i] căutând să Te vază.

Din fire slăbii, *vintrele-mi s[e]acă*,
Sufletul, mișelul, ce-a să facă?

Viața mi s-au strâns cu *trai de jele*,
Suspinând adese de vești rele.

De *lipsă* [din cauza lipsurilor] slăbii și n-am vârtute [putere]
Pace-n oase n-am, de război iute.

În[tre] pizmașii toț[i] sunt de ocară,
Vecinii [apropiații] miei mă urăsc în țară.

Este-n frică toată cunoștința,
[Te *cunoaște* omul când *se teme* de tine]
S-au uitat între noi și priința [bunăvoința].

Pâra [acuzarea] mea văzând, toț[i] mă lăsară,
Ș-am sângur rămas strein afară.

Mă uitară toț[i] *ca viii mortul*,
Fără treabă vas, pierdut cu totul.
/…/
Strigatu-Te-am, Doamne, să-m[i] vezi greul,
Să mă izbăvești de la tot răul.

Necurații rușine să sâmță
Și ***să-i soarbă iadul**, să-i înghiță.*

Și buzele să le fie mute,
Să le sece și limba cea iute,

De direptul [de cel drept] rău să nu grăiască,
Să-l defaime și să-l ocărască.

Câtă-Ț[i] este, Doamne, bunătatea,
De o tinz[i] spre toț[i], în toată partea,

Și *averea Ta*, Doamne, cea strânsă,
Ce veselești direpții cu dânsă!

[Celor] Carii Îț[i] nedejduiesc cu teamă
Le-ai ascuns *avere fără samă*,

Din *mila Ta* cea nemăsurată,
Să le fie-n *vreme ne-ncetată*.

Pentru lumea ce le stă [împotrivă] cu scârbă,
Li-i ușura nevoia din gârbă [din spate/ pe care o poartă],

Ascunzându-i în taină de viață,
Să-i îndulcești cu svânta Ta față.

Și de *turbureala* omenească
Să-i acoperi, să se odihnească.

/…/

Ce de spaimă eu ziș [zisei] întru mine
Urnit [îndepărtat] cumva să nu fiu de Tine,
Să mă lepez[i] cu greu și durere
Din svânta Ta față și vedere.

/…/

Puneț[i] bărbățâie și răbdare,
Cu vârtute, cu inemă tare,
Carii aveț[i] nădejde spre Domnul,
Că veți fi lăudaț[i] *în tot omul*
[între toți oamenii sau în toată istoria umanității].

(Ps. 30, 30-50, 65-86, 93-96, 105-108)

Dosoftei nu s-a îndepărtat deloc de „gândul” *Psaltirii*, și totuși, câtă *naturalețe* în transpunerea sa, câtă lipsă a oricărui *limbaj afectat* sau *artificial/ confecționat*, câtă *ingenuitate* și *claritate* în aceste versuri, pentru niște cititori/ ascultători români, fără ca să *dilueze* teologia scripturală sau gravitatea trăirilor și a mesajului!

Îndrăznesc să afirm că e o *performanță* pe care mulți nu sunt nici astăzi în stare să o atingă (și nu mă refer numai la un exercițiu *similar…*).

Este afirmată din nou credința în *vederea slavei lui Dumnezeu*, aici și în veșnicie, de către cei Drepți, care vor fi *„lăudaț[i] în tot omul”*.

Va apărea și în psalmul următor aceeași idee: *„Veseliți-vă, direpții, cu dulceață/ Și vă bucuraț[i] prăvindu-I svânta față./ Și toț[i] svinții ce-s cu inem-adevară/ Lăudaț[i] vor fi de toată lumea-n țară”* (Ps. 31, 33-36).

Slava lor eternă este *„averea”* lui Dumnezeu *„strânsă”* din *mila Lui* pentru ei, adică *pregătită* de El din veșnicie, pentru cei care aici nu trăiesc pentru *a strânge averi* pe pământ.

Dumnezeu *strânge averi* pentru ei în ceruri: o imagine plastică, pentru că mai des se spune că omul își strânge averi în ceruri, prin fapte bune. Aici însă, Dumnezeu însuși e Cel care le strânge pentru om, e Cel care adună *zestrea* fiecărui om în parte.

Și din nou se vede, ca și în alte părți, la Dosoftei sau în scrierile vechi, *atenția* lui Dumnezeu adresată fiecărei persoane umane, *migala* cu care El face toate lucrurile.

Deși e Creatorul unui univers *imens*, elementele acestui cosmos nu sunt aduse întru ființă *la grămadă*, ci fiecare se bucură de *rafinamentul* Creatorului, de aplecarea Lui către *particularitate*, asupra făpturii și a structurii fiecărui lucru.

Am văzut aceasta în *tablourile cosmice*, pe care le-am remarcat mai devreme.

Cu atât mai mult atenția lui Dumnezeu este îndreptată asupra *fiecărui om*, întrucât omul este *cununa* și *recapitularea* universului (a se vedea psalmul 8).

Dumnezeu strânge *avere* pentru om, așa cum *adună* părinții pentru fiii lor, cum strâng *zestre* pentru fiicele lor, pentru că și oamenii sunt *miresele* pentru care Tatăl va face *nunți* Fiului Său în veșnicie.

Bineînțeles, Drepții sunt tratați *„cu scârbă”* de cei care cred că *nemurirea* e doar o *poveste frumoasă* sau *un basm* spus de Biserică, pe care îl cred cei *slabi*, care sunt desconsiderați de cei *pragmatici*.

Adăpostirea Drepților la/ întru Dumnezeu este relatată într-o imagine remarcabilă, de o deosebită profunzime

spirituală: *„Ascunzându-i în* ***taină de viață***,*/ Să-i îndulcești cu svânta Ta față”*.

Nu e doar *viață* la Dumnezeu și în veșnicie, ci e o *taină de viață*. Pe care nu o cunosc experimentatorii *doar ai* existenței pământene.

Cei ce cunosc numai experiența umană și o consideră singulară și definitivă, spune, cu alte cuvinte, Dosoftei, nu înțeleg ce înseamnă *îndulcirea* de *fața/ vederea lui Dumnezeu*.

Expresiile plastice se nasc din *concretizarea* lingvistico-poetică a unor stări: *„vintrele-mi s[e]acă”*, *„Pace-n oase n-am, de război iute*”.

Dar și *blestemul* la adresa răilor și a păcătoșilor e la fel de explicit: *„să-i soarbă iadul, să-i înghiță./ Și buzele să le fie mute,/ Să le sece și limba cea iute*”. Să le *sece*, adică, izvorul cuvintelor rele cu care *țes* intrigi.

Această imagine a iadului care *soarbe* nu este singulară la Dosoftei: *„când mă iau durori de moarte-n hoarbă, / Cu primejdii de iad vrând să mă soarbă”* (Ps. 114, 5-6). Sau:

Vivorul apei să nu mă tragă,
Să mă-nghiță *genunea cea largă*,
Nice smârcul *buza să-ș deșcheie*
Să mă *soarbă* și să să încheie.

(Ps. 68, 47-50).

La Dosoftei, această *sorbire* este întotdeauna nefastă: *„Domnul /…/ le va da focul să-i soarbă-n năvală”* (Ps. 20, 25-26); *„moartea l-va sorbi-n pripă”* (Ps. 48, 48), *„de-ar veni moartea/ Să-i concenească cu toată soartea,/ De vii cu totul iadul să-i soarbă,/ Să nu mai hie cu lumea-n hoarbă”* (Ps. 54, 37-40); *„Cu urgie să dea-n râpă,/ Să-i soarbă de vii cu pripă”* (Ps. 57, 39-40), *„Iar aceia ce-m[i] cearcă răul/ Fără de veste să-i soarbă tăul* [balta (iadului)]*”* (Ps. 62, 35-36), etc.

Eminescu ar fi putut reține această *impresionantă* perspectivă, a iadului ca o *gaură neagră* care *soarbe*, atunci când a conceput câteva versuri, celebre de altfel, din *Luceafărul*: *„Nu e nimic, și totuși e/* ***O sete care-l soarbe****, / E un adânc asemene/ Uitării celei oarbe”*.

S-ar putea obiecta că Luceafărul zboară și ajunge *în apropierea* lui Dumnezeu, pentru că va vorbi în curând cu

Părintele său, și deci nu se poate *deduce* neapărat o legătură cu Dosoftei.

Însă *iadul* este lăuntric, este *patima/ uitarea oarbă* din sufletul celui care cere de la Dumnezeu *dezlegarea* de nemurire pentru *„o oară/ oră de iubire”*.

O variantă manuscrisă a poemului[47] pare mai explicită în această privință, Luceafărul ajungând:

Unde nu-i centru, nici hotar
Nici rază a cunoaşte
Şi unde vremea înzădar
Incearcă a se naşte

Al nefiinţei adăpost
Şi al uitării oarbe
Ce soarbe toate câte-a fost
Şi tot ce este soarbe.

Fiori de moarte ’l străbat
Şi aripele-şi strânge
Şi este data cea de ’ntâiu
Că el începe-a plânge.

Luceafărul ajunge (în viziunea poetică a lui Eminescu) cumva la *hotarele neființei*, atinge, altfel spus, prin dorința sa pătimașă, *hotarele* neființei care e *uitare* și care *soarbe*.

Și dacă ne amintim definiția Sfinților Părinți dată *răului/ păcatului*, anume că acesta este *amprenta neființei/ a nedesăvârșirii* asupra omului, cred că putem înțelege mai bine astfel, prin intermediul lui Dosoftei și al spiritualității și gândirii ce emană din literatura română veche, versurile lui Eminescu.

Patima e un hău care *absoarbe* sufletul și îl face să *uite* veșnicia condiției sale spirituale.

Dar s-ar putea ca nu numai Eminescu să fi reținut aceste semnificații de la Dosoftei. Emil Botta spune într-o poezie: *„O clipă, rogu-te, nu mă răpi/ smeul smeilor, Închipuire./ Talpă a Iadului, să nu răspunzi/ prezent, omniprezent,/ la apelul*

---

[47] M. Eminescu, *Opere*, vol. II, *Poezii tipărite în timpul vieții. Note și variante. De la Povestea Codrului la Luceafărul*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1943, p. 402.

nostru./ ***Să nu mă sorbi*** *încă/ stea secetoasă, fântână adâncă”* (*Thanatos*, din vol. *Pe-o gură de rai*).

Psalmul 32 ne oferă noi *panorame cosmice*:

De [din] *mila* Ta, Doamne,-i *plin* pământul,
Ceriurile le-ai fapt [făcut] cu Cuvântul.
Și cu Duhul rostului Tău *toate*
Le-ai *împlut* de Îngeri și de gloate.

Acela ce *strângi marea* ca-ntr-o *foale*,
În *prăpăști* adânci, pre-arină [nisip] moale.

/…/

Că sângur au zâs *de să făcură*,
Sângur le-au dat *[fie]căriiaș* făptură.

(Ps. 32, 13-18, 21-22)

Se subliniază aici *plinătatea* creației, adică (și deopotrivă) *multitudinea* ei de manifestări și *desăvârșirea* ei.

Este exprimată aceeași concepție pe care a expus-o și altădată: *„A Ta este, Doamne, lumea și pământul, / Ce le-ai împlut sângur dintâi cu cuvântul./ Și* ***toate*** *din lume de Tine-s făcute,/ Și i-ai dat* ***podoabă*** *de noroade multe./ I-ai pus așezarea pre mări și pre ape, / I-ai făcut temeiul tare,* [apele] *să nu-l sape”* (Ps. 23, 1-6).

Reluările nu sunt tautologice, ci au darul de a *consolida* sau de a *detalia* o afirmație.

Acum se precizează, în mod *profetic-acoperit* (suntem în Vechiul Testament, când încă nu Se întrupase Fiul lui Dumnezeu), că Dumnezeu este Treime: Dumnezeu-Tatăl creează împreună *„cu Cuvântul./ Și cu Duhul rostului Tău”*.

Izvorul creației, *mobilul* gestului dumnezeiesc de a crea lumea, este *mila* Lui (*„De* [din] *mila Ta, Doamne,-i plin pământul”*), adică iubirea Lui și dorința de a exista *creaturi* care să se bucure de plinătatea existenței Sale veșnice. Fără, însă, ca aceste creaturi să se poată confunda vreodată cu El, pentru că ele nu sunt *din veșnicie* și nu s-au creat *singure* pe ele însele. Ci *„sângur”* Dumnezeu le-a creat pe ele.

Cunoscând acestea, Eminescu putea vorbi despre *„farmecele milei”*, despre *mila* aceasta *creatoare* cu care

Dumnezeu i-a *fermecat* copilăria, dându-i să contemple și să cunoască frumusețea naturii și a cosmosului:

El este-al omenimei izvor de mântuire:
Sus inimile voastre! Cântare aduceţi-I,
El este moartea morţii şi învierea vieţii!

Şi El *îmi dete ochii să văd lumina zilei*,
Şi inima-mi împlut-au cu *farmecele milei*,
În *vuietul de vânturi* auzit-am al Lui mers
Şi-n *glas purtat de cântec* simţii duiosu-I viers.

(*Rugăciunea unui dac*)

Am comentat altădată semnificațiile *milei* la Eminescu[48], sesizând conceptul religios ortodox, dar nu remarcasem faptul că sugestiile puteau veni chiar de la Dosoftei.

„Glasul purtat de cântec” ar putea fi al *„armoniei din pleiade”* (*Memento mori*) sau al *„dulcii muzice de sfere”/ „armonia cea din sfere”* (*Scrisoarea V*).

Căci dacă *„vuietul de vânturi”* închipuie metonimic natura terestră, *„glas purtat de cântec”* ar putea fi sugestia unei panorame cosmice chintesențiate melodic prin *muzica sferelor* auzită și înțeleasă de poet.

Putem asocia acest *„vuiet de vânturi”* din *Rugăciunea unui dac*, cu acele *„arfe îngerești* [care] *atârnau pe vânturi”* din *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!* și astfel sugestiile mistice se întregesc, mai ales că *„armonia din pleiade”* este înțeleasă și definită în poemul *Ondina* în acest mod: *„Muzica sferelor: Seraphi adoară/ Inima lumilor ce-o încongioară,/ Dictând în cântece de fericire/ Stelelor tactul lor să le inspire”*.

Sunt de cercetat cu mai multă atenție și de subliniat semnificațiile multiple ale *milei* din opera lui Eminescu (*„Noi, ce din mila Sfântului* [a lui Dumnezeu]*/ Umbră facem pământului” (Rugăciune)*), răspândite în creația sa.

---

[48] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 2, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 106-108, 264-265, 297-299.
Cartea poate fi downloadată de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/.

Nu o dată, versurile lui Dosoftei se pot *complini* cu altele din Eminescu sau cele eminesciene se pot înțelege prin apelul la *versificarea* gândită de Dosoftei.

Psalmistul român insistă pe *detaliile* creației, pe faptul că însuși Dumnezeu, Cel care *„au zâs de să făcură"*, care a creat *„toate"* ca pe un *tot* unitar (*„al totului Părinte"*, cum zice Gr. Alexandrescu în poezia *Rugăciune*[49]), a *premeditat* și cele mai mici aspecte ale fiecărei creații în parte: *„Sângur le-au dat [fie]căriiaș făptură"*.

Dumnezeu zidește *universul* imens, dar și fiecare *făptură* a lui, în parte, oricât de mică și în cele mai mici *amănunte*.

Evidențiem aceste aspecte pentru că ele *reapar* în poezia românească, până târziu (aș remarca semnificația lor deosebită la Arghezi și Marin Sorescu), dar nu s-a făcut niciodată *corelația* cu tradiția literară veche și cu gândirea și spiritualitatea ortodoxă de secole.

Atenția lui Dumnezeu, pe care El a acordat-o *făpturii* Sale, este îndreptată cu atât mai mult asupra *omului*, chintesență cosmică, datorită *aplecării/* iubirii pe care o are Dumnezeu pentru om:

Din ceri *S-au plecat* să vază Domnul,
Zări pre toț[i] fiii ce-are omul.

Dintr-a Sa petrecere gătată,
Preste toată lumea Domnul caŭtă,

Ce-*au plămădit* cu mânu-Ș[i] cinstite.
Inemile lor ce-s usăbite,

În tot lucrul Domnul *le-nțălege*,
Între cei buni și-n cei fără lege.

(Ps. 32, 33-40)

Fiecare om este creația lui Dumnezeu, dar *inimile* lor, ale oamenilor, *se deosebesc* datorită liberului arbitru, din voință proprie.

---

[49] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Rug%C4%83ciunea.

Dumnezeu îi *zărește* pe fiecare în parte, cunoscându-le inimile, *plecându-Se* din ceruri asupra lor, adică *smerindu-Se* pentru a fi atent cu fiecare din această făptură a Sa firavă, acordându-i importanță prin atenția, grija și iubirea Sa.

Iar cei buni au parte de *privirea milei*, a acelei *mile* care a creat întreg universul: *„Că Domnul preste cei buni prăvește* [privește],*/ Cu mila Sa, de le osfintește* [îi ajută, îi apără]*”* (Ps. 32, 47-48).

Umanismul lui Dosoftei este motivat scriptural.

Dumnezeu Atotputernic și veșnic este Creatorul cerului spiritual (*„Ceriurile le-ai fapt cu Cuvântul./ Și cu Duhul rostului Tău toate/ Le-ai împlut de Îngeri”*, Ps. 32, 14-16) și al lumii materiale, al pământului, care a fost descoperit de sub ape (*cf.* Fac. 1, 9): *„Acela ce strângi marea ca-ntr-o foale,/ În prăpăști adânci, pre-arină moale*[50]*./ Să se teamă pământul de Domnul”*, Ps. 32, 17-19).

„Prăpăști” sunt aici *adâncurile* mării, *abisul* căruia Dosoftei i-a găsit acest corelativ, *prăpastie*, dar și *genune*, termen poetic consacrat ulterior de Eminescu.

Faptul că Dumnezeu este *„Acela ce strângi marea ca-ntr-o foale”* arată puterea lui Dumnezeu, măreția Sa. Arată, cum spune și în altă parte:

Câtu-i Domnul de strașnic de tare,
Că-ntrece pe toț[i] oamenii cu svatul,
Și *marea o-ntoarce cu uscatul*.

(Ps. 65. 14-16)

Sfatul lui Dumnezeu care *întrece oamenii* este înțelepciunea Lui, pe care rațiunea umană nu o poate cuprinde.

Dumnezeu, Cel ce *organizează* astfel cosmosul, apare aici ca un *Uriaș* (este și numit astfel în *Sfânta Scriptură*, la Iov, 14, 20 și în Ps. 18, 6), ca un Atotputernic care așază universul *infinit* (pentru om) în rosturile lui.

Un *episod poetic* asemănător celui citat din Ps. 32 se află în Ps. 134:

Ș-am cunoscut pre Domnul că-i mare,
Domnul nostru-n [între] toț[i] domnii mai tare.

---

[50] În LXX: „adunând ca un burduf apele mării [și] așezând în vistierii/ comori abisurile [συνάγων ὡς ἀσκὸν ὕδατα θαλάσσης τιθεὶς ἐν θησαυροῖς ἀβύσσους]”, Ps. 32, 7.

Toate ce vru Domnul a le face,
Pre pământ și-n cer, le-au fapt cu pace,

În mări și pre ape la toată genunea,
De Ș-au ivit Dumnezău *minunea*.

Suind *núori* de preste hotară,
În ploi fece [făcu] *fulgere cu pară*,

Dintr-a Sale cămări scoțând vântul,
De-i face porunca și cuvântul.

(Ps. 134, 9-18)

Dumnezeu ține marea închisă în comori de *„adâncuri”/ abisuri* și vânturile *încuiate* în *„cămări”*.

Viziunea este a unui *Împărat* în ale Cărui vistierii se află toată *podoaba* acestui cosmos imens.

Poate părea un topos *basmic/ folcloric*, dar am spus în mai multe rânduri că basmele – în opinia noastră – sunt niște *apocrife* pe care imaginația populară le-a țesut, plecând de la o *predică* des audiată.

Reiau exemplul cazaniilor care precizează că *avuția* pe care a dat-o Dumnezeu fiilor Săi este *casa cosmică* în care să locuiască și pe care să o cunoască și să o respecte cum trebuie:

> „Și împărți lorŭ tocma (ce se zice: pre voia loru-șŭ lăsă pre ei), ca un Iubitoriu de oameni și de feciori. Întocma amu deade Dumnezeu oamenilorŭ tuturora înțelesŭ și samavolnicie [rațiune și liber arbitru]. Deade lorŭ soarele, luna stealele, pământulŭ și totŭ ce e pre elŭ. Întocma amândurora deade, ca să n-aibă amu mai multŭ pre această lume derepții decâtŭ nederepții și greșiții. Derep’ce, amu, că Dumnezeu întocma luminează [face să lumineze/ aprinde] soarele preste toți, spre buni și spre răi, așijderea și ploao [face să cadă ploaia] și toată bunătatea întocma dă lorŭ.
>
> Iar celŭ feciorŭ mai tânărŭ văzù ceriulŭ și [pe] Dumnezeu; zise-i că *„va fi”*; văzù rodurile pământului și nu priimi acealea cumŭ se cădeà, că întru leagea lu[i] Dumnezeu nu vrea să îmble, ce spre derepții și spre

Sfinții și spre Prorocii Lui cu hitlenie [viclenie] cugetà. Luò amu soarele întru îndulcirea sa necuratulŭ și păcătosulŭ, și ce erà dăruite lui, făpturile în slujirea lui, elŭ ca lu[i] Dumnezeu le [li] se închină: cinstiià darurile, iară [pe] Cela ce le dăruise, nu-Lŭ cunoșteà. Și se închină făpturilorŭ, nu Făcătoriului.

Iară celŭ feciorŭ mai mare și dereptŭ, întru slava Domnului aceasta toate le priimi. Văzù ceriulŭ și de [din] bunătatea [frumusețea, măreția] făpturiei [creației] cunoscù pre Ziditoriulŭ. *„Văzù”*, zice [psalmistul] *„ceriulŭ, lucrulŭ deagetelorŭ Tale, luna și stealele ce Tu le-ai urzitŭ”*. Văzù amu lumea aceasta și mulțemi și proslăvi [pe] Domnulŭ, Cela ce o au înfrâmsețatŭ. Laudă amu și se miră de făpturi dereptii, și [pe] Făcătorulŭ mărescŭ și se închină Lui.

Iară nedereptulŭ și păcătosulŭ rău văzù și rău înțelease și rău se închină”[51].

Cazania citează chiar versetele psalmului 8 care i-au prilejuit lui Dosoftei *poetizarea* despre care am mai vorbit.

Este o perspectivă biblică ce *domesticește* universul acesta pe care, în mod *necreștin*, filosofii occidentali (Pascal, Schopenhauer, etc.) l-au receptat ca *strivitor* pentru conștiința umană.

Observ că există o întemeiere scripturală pertinentă pentru o *perspectivă cosmică* asupra spațiilor nesfârșite, pentru *viziunile cosmice* din opere precum *Paradisul pierdut* al lui Milton sau *Sărmanul Dionis* al lui Eminescu.

Lumea, așa cum este descrisă în aceste versete/ versuri, cu *abisurile colosale* ale mărilor și oceanelor *strânse*/ închise în *adâncuri* și cu vânturile (element cu totul *instabil*) încuiate în *cămări*, nu este un mediu ostil sau necunoscut/ străin omului, ci este un *loc sigur* de viețuit.

Acest mediu nu se *răscoală* împotriva omului decât pentru păcat: atunci își iese *din fire* (din ordinea *firească*), din *limite*. Și aceasta se întâmplă când Dumnezeu Se arată pedepsitor.

Altfel, tot acest univers nu este construit de Dumnezeu ca provocator de *anxietate* pentru om, ci dimpotrivă, ca mediu *ambiant* în care omul își găsește *echilibrul*.

---

[51] Coresi, *Carte cu învățătură* [Cazania a II-a] (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I, Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă, București, 1914.

De aici a rezultat sentimentul românesc al *conviețuirii cu natura* și *solidaritatea cosmică*, *echilibrul* și *armonia* despre care se vorbește în cazul poeziei lui Eminescu (și nu numai).

Umanizarea aceasta a perspectivei asupra lui Dumnezeu și a creației Sale, pentru a putea fi percepută/ receptată de conștința umană, este, prin urmare, *scripturală*.

Psalmii 34 și 35 insistă în a-i *reprezenta*, în a-i *picta* pe cei răi, în adevărata lor *înfățișare lăuntrică*, iar psalmul 36 conține sfaturi tocmai pentru a nu-i urma pe aceștia, de a nu urma calea *fărădelegii*, chiar dacă ne-ar putea părea uneori că nu se poate altfel în viață.

Psalmistul e *dur* la adresa celor care vor să piardă sufletul celui nevinovat, iar Dosoftei *amplifică* expresivitatea aceluia.

Însă, aici unde există pericolul de a cădea, foarte ușor, într-un patetism mocirlos, prin amplificare, Dosoftei reușește să fie în continuare foarte *firesc*.

Durerea celui persecutat apare expusă în termeni concreți, *denudați* de orice încercare manieristă de a sofistica ceva ce nu are nevoie de nicio sofisticare.

Suferința *reală* și *cruntă* nu poate îmbrăca veșmintele artificialității expresive. Și tocmai *sinceritatea* exprimării dosofteiene îi asigură calitatea *poetică* deosebită în ochii noștri:

Să să schimosească-n grea rușine
Carii pornesc răul lor spre mine.

Cu răceală să să vârtejască,
Carii îm[i] pizmăsc, rău să-i găsască.

Vi[s]col să le bată țărna-n față,
Să nu-ș vază traiul cu dulceață.

Domnul să le dea *Înger cu scârbă*,
Să le puie răutate-n gârbă.

Să le fie calea-ntunecată,
Cu poticnituri și lunicată.

Și să-i de la Domnul îngrozască

Îngerul, și arma să-i gonească.

/…/

N-am spre nime gând de răutate,
Bine le poftesc ca unui frate.

Ca om jelnic, care-și plânge mortul,
Sunt trist, Doamne, și mâhnit cu totul.

Pregiur [de] mine s-adună cu șanțuri,
Strângând bice asupră-mi și lanțuri

/…/

Cu bătăi mă ispitiră multe,
Asupră-mi scrâșcând cu venin iute.

/…/

Răul cine-m[i] vor, să nu zâmb[e]ască,
Și cu ochii să nu măhăiască[52].

/…/

Rușinea-n obraz [față] să-i schimosască,
Răutatea lor să-i îngrozască.

Carii îm[i] vor răul, rău să-mbrace,
Cuvânt rău să nu mai poată face.

(Ps. 34, 9-20, 47-52, 57-58, 65-66, 83-86)

Scăparea e la Dumnezeu, pentru ca *„Și oasele mele să grăiască/ De mila Ta cea dumnezăiască”*. Fiindcă: *„Domn ca Tine cine-i deprotivă,/ Cu firea Ta, cu cea milostivă?”* (Ps. 34, 31-34).

Cum spuneam, suferința este exprimată *fără ostentație* și fără aglomerări stilistice. Nici n-ar fi fost fericită o asemenea opțiune.

[52] Să nu facă semne cu ochii.

Într-o succesiune ideatică ce aparține autorului biblic, bineînțeles, se trece de la *panoramele cosmice* și de la a-L cunoaște pe Creatorul lor (pe Dumnezeu *din făpturi*, cum precizează și Sfântul Pavel, la Rom. 1, 20), la *atenția* pe care Dumnezeu, Creatorul cosmosului, o acordă nedisimulat *omului* (chintesență cosmică dar și rege al universului) și de aici la *amănuntele* legate de mizeria condiției umane, determinată nu doar de fragilitatea firii umane, ci mai mult de *răutatea* celor care nu vor să fie *în comuniune* cu Dumnezeu și cu frații lor, ci vor *să parvină* prin excluderea celor care le sunt superiori și pe care îi invidiază.

Unii ca aceștia au *răul* ca deviză în viață:

Sara, când să culcă să să odihnească,
Gândește la z[i]uă ce rău să scornească.

(Ps. 35, 9-10)

Aici *răul* este dezvăluit în toată simplitatea sa prostească, în toată urâțenia sa *umilă*, deposedat de toate atributele *complexității* și ale *superiorității* și chiar *nobleții* cu care l-a înzestrat filosofia modernă.

Există, e adevărat, o complexitate în *construirea*, în premeditarea faptelor *fără-de-lege*, pentru că cel ce toată noaptea[53] *„gândește ce rău să scornească"*, fără îndoială că *gândește mult* asupra răului pe care dorește și urmează să îl facă.

Aproximativ la fel se exprima și un personaj dintr-un poem al lui Eminescu: *„e-atâta minte – atâta plan de rele"* (*Andrei Mureșanu*).

De fapt, tocmai *această* răutate este condamnată cu severitate, este *blestemată* de psalmist, cea care nu se ivește dintr-o eroare momentană, nici din slăbiciunea și neputința umană, ci dintr-o *cerebralizare* a răului, din multa *cugetare* la cum ai putea să-l *pedepsești* pe cel care te *umbrește* prin măreția și frumusețea lui.

Este păcatul lui Cain, perpetuat de mulți alții până astăzi…

[53] În original: „Fărădelege a gândit în așternutul său" (Ps. 35, 4).

Însă rădăcina acestei *gândiri*, în integralitatea ei, care pare foarte sofisticată, este un *gând simplu* și *prost*: acela de a face rău gratuit. Nu are niciun mobil *nobil*.

Este doar *alegerea liberă* a unora de a-și ocupa gândirea („ocupația minții", cum ar fi zis Moromete) cu aflarea modului în care pot *provoca suferință* altora și se pot *afirma* pe ei înșiși.

Din contră, cel care nu are astfel de gânduri, *priveghează* în alt fel, cum spune psalmistul în altă parte, cu rugăciune multă către Dumnezeu pentru a nu se lăsa *împătimit* de rău.

În *balanța* răutății care urzește complotul stă nevoința multă a celui care vrea ca Dumnezeu să-l învețe iubirea și să facă din inima sa *„locaș de Domnul"* (Ps. 131, 13). Acesta se simte vinovat și:

De-aș întra-n sălașul mieu de casă,
De-aș sui-mă pre *strat de mătasă*,

De mi-aș ochii *lăcomi* cu somnul,
Să dorm dulce, cum doarme tot omul,

Și *tâmplele* odihnă să-ș[i] facă
Pre *căpătâi moale*, să le placă…

(Ps. 131, 7-12)

Din nou Dosoftei *inovează*, împropătând expresia și mesajul.

Împotriva acestor complexe *țesături* ale maliției, Dumnezeu are putere pentru a le nimici, pentru ca omul nevinovat să nu fie zdrobit: *„Ce mila Ta, Doamne, pre ceri să lățește,/ Sfânta-Ț[i] adevară núori covârșește. /.../ Giudețele Tale-s adâncime lată. /.../ Cu svintele-Ț[i] áripi Tu ne ții căldură,/ Ne hrănești de sațâu cu hrană din gură. /.../ Că* ***la Tine este de viață fântână/ Șî-ntr-a Ta lucoare vom vedea lumină*** (Ps. 35, 11-12, 14, 17-18, 21-22).

În psalmul 36, ritmul și chiar mesajul seamănă cu cele ale unor balade sau legende istorice de mai târziu, ale lui Bolintineanu și Alecsandri.

Dosoftei pune aici *în cumpănă* binele și răul și cântărește binefacerile și, respectiv, repercusiunile alegerii, cu

o expresivitate care sună anticipativ, cum spuneam, readucându-ne în minte creații pașoptiste:

Nu râvni-n bivșugul a om fără lege,
Că fără zăbavă din lume s-a șterge.

Și *va săca* lesne, *ca otava verde*,
Sufletul ș-apune ș-averea ș-a pierde.

/…/

Silește cu Domnul să te dai în viață,
Că-ț[i] va da pre voaie *inemii dulceață*.

/…/

Dirept te va face, *de-i fi tot lumină*,
Giudețul ț-va scoate-n *miazăzî senină*.

Domnului te roagă și te cucirește,
Nu râvni vicleanul, calea ce-i sporește.

Păcatele toate cu dânsul vor merge,
Omului ce face călcare de lege.

/…/

Că di-i face rele, *săci din rădăcină*,
De vei face bine, nădejdea ți-i plină.

/…/

Scos-au păcătoșii sabie din teacă,
Arcele li-s gata războiul să-l facă,

/…/

Sabia aceea într-înș[i] să va-nfige,
Coarda să va rupe, arcul li s-a frânge.

/…/

Întregilor [Înțelepților] Domnul îmbletele știe,

Și le-au dat cu vecii *uric pre moșie*.

La vreme cumplită n-or fi de rușine,
În *zâle flămânde* le-a prisosî pâine.

/…/

Fugi de răutate, fă ce este bine,
Să petreci în lume cu zâlele pline.

/…/

În veci ocinează [moștenesc] direpții hotară,
Părț[i] ce le-au dat Domnul cu uric în *țară*.

/…/

Văzui pre spurcatul *suindu-să búor*,
S-agiungă ca *chedrii tămâiei* la nuor.

Și trecui pre-acia, caŭt, nu văz nemică
Rămas de la dânsul, vro stâlpare[54] mică.

Țâne dereptatea, blândețea păzește,
Că omului cél bun rămășița-i crește.

Superbia păcătosului este reprodusă printr-o magnifică hiperbolă care anticipează și poezia ermetică: *„Văzui pre spurcatul suindu-să búor,/ S-agiungă ca chedrii tămâiei la nuor”*.

Doar trei decenii mai târziu, Cantemir va fi *maestru* al încriptărilor *poetice*.

Citit în felul acesta, *poemul* lui Dosoftei nu e cu nimic mai prejos decât pomenitele legende și balade din *epoca modernă*.

Și reafirm cu tărie ceea ce am spus de multe ori: nu cred că pașoptiștii *n-au cercetat* poezia lui Dosoftei.

Chiar scurta *dramatizare* din finalul poemului (*„Și trecui pre-acia, caŭt, nu văz nemică”*) ne rememorează o atitudine asemănătoare din lirica pașoptistă: *„O fantomă-*

---

[54] *Stâlpare* = *ramură*; cu sensul: *n-a rămas nicio mlădiță din neamul lui*. Dumnezeu îl șterge de pe fața pământului.

ncoronată din el iese…o zăresc…/ Iese…vine către țărmuri…stă…în preajma ei privește…” (Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*).

Edgar Papu considera că *O samă de cuvinte*, a lui Neculce, conține de fapt o sumă de *balade preromantice*. Dar și pe Dosoftei îl enumera între *preromantici*, alături de Neculce și Cantemir.

Dacă *gândiriștii*, vrând să reînvie balada, se uitau mai mult pe literatura română veche decât pe folclor, poate că urmările literare ar fi fost mai fericite și legătura cu *tradiția* s-ar fi putut afirma cu mult mai multă fermitate.

În versurile de mai sus, însă, Dosoftei nu *picturalizează* o epocă istorică. *„Țara”* sau *„moșia”* despre care vorbește (la fel ca Varlaam, Antim Ivireanul sau Dimitrie Cantemir) reprezintă *Împărăția Cerurilor*. Pentru aceasta a făcut Dumnezeu cu drepții *„uric”*, adică *testament* sau *legământ*.

„Sabia”, *„teaca”* și *„arcele”*, de asemenea, nu indică neapărat Evul Mediu sau secolul al XVII-lea al lui Dosoftei.

Și cu toate acestea, *limbajul* în sine, în mod inevitabil, aplică *realității* ilustrate de Dosoftei o *patină* arhaizantă, deși evenimentele sau realitățile pe care le invocă sunt de natură spirituală, au conotații morale sau duhovnicești, atemporale iar nu *istorice*.

Doar că, mai târziu, nostalgia romantică doritoare de a recupera istoria națională va reproduce (într-o manieră *firească*, de altfel) și *substanța morală* și *spirituală* odată cu evocarea istorică. Și nu în mod inconștient sau *involuntar*…

Psalmul lui Dosoftei pare a îmbrăca *armura* secolului său, deși se referă la *legi eterne*. Această *simbioză* va face însă, pentru romantici cel puțin, ca Evul Mediul să devină *dricul* (centrul) istoriei, un *arhetip* temporal-istoric: *arhecronul*[55] prin excelență.

De asemenea, până târziu în literatura română se va tinde spre *arhaizarea* limbajului și spre recuperarea lexicului și a semanticii *vechi*, atunci când se va dori construirea unei punți spre tradiție.

Ca orice fenomen uman, *limbajul* cunoaște istorie și evoluție. Cu Dosoftei, observăm pentru prima dată în literatura noastră cum ceea ce nu poate fi limitat în formule temporale (*legi eterne*) se clasicizează sub forma unui *limbaj* care *devine*

---

[55] Și prin *arhecron* înțeleg *un tipar temporal esențial* pentru întreaga istorie.

istorie, care *fixează* timpul devenind un *moment* fundamental al scrisului în limba română.

De această *bornă* literară nu aveau cum să treacă generațiile următoare *fără să o observe*.

În psalmul 37, suferința *lăuntrică*, pentru păcate, este descrisă ca o *suferință organică*, cu simptome specifice unor afecțiuni fizice (vom regăsi acest tip de *expunere*, a unei simptomatologii spirituale, și în psalmul 41, numai că acolo motivele și implict natura suferinței sunt altele):

Oasele mă mustră, *ciolane* n-au pace,
De *grele păcate* n-am încotró face.

Am *fărălegi multe*, de mă covârșește,
Sufletul de *sarcini* abia să clătește.

De *rane* sunt *putred*, *firea nu mă sâmte*,
De *nesocotință* mi-am pierdut din minte.

M-am *zgârcit* [zbârcit] cu totul ticăcind în *chinuri*,
Îmblând toată zua cu *mâhnite gânduri*.

Șoldurile mele sunt batgiocurite,
Bietele *ciolane* sunt toate rănite.

Răutatea toată asupră-mi să strânge,
De suspini, de hlípăt *inema* să stânge.

/…/

Mi-i sacă vârtutea, *inema-i mâhnită*,
Ochii n-au lumină, *vederea*-i lipsită.

(Ps. 37, 7-18, 21-22)

Deși amintește *de faptul că „Nu este pre trupu-mi leac de sănătate”* (Ps. 37, 5), nu are în vedere, așa cum spuneam, *sănătatea fizică* în primul rând.

Suferința somatică este provocată de o *boală* spirituală, care deformează trupul, îl *micșorează*, îl gârbovește (*„m-am zgârcit cu totul”*).

Plaga sufletească naște dureri a căror *intensitate* o concurează pe cea a rănilor adevărate: *„de rane sunt putred”*. Însă consecințele se resimt și în plan psihic: *„mi-am pierdut din minte”*.

Minunată soluție poetică a găsit Dosoftei și în expresia *„firea nu mă sâmte”*, pentru a spune că: *nu mă mai simt în firea mea*.

Lăuntricitatea suferinței este indicată prin invocarea anatomiei interne, asupra căreia se exercită *cea mai mare parte* a acestei presiuni provocate de zbuciumul pocăinței:

„Oasele mă mustră, ciolane n-au pace /.../ Bietele ciolane sunt toate rănite /.../ de hlípăt inema să strânge /.../ Ochii n-au lumină”...

Poate părea unora, mai *sceptici*, o lamentație simplă și relativ *banală*, o enumerare pedestră a unor simptome somatice și cam tautologică.

Dar, pe lângă faptul că aceste menționări ale unor afecțiuni *concrete* sunt foarte explicite și au indubitabil *ecou* în conștiința oricărui creștin, chiar și a unuia mai puțin instruit și cu mai puțină experiență duhovnicească, dar care poate *astfel* să înțeleagă *care sunt consecințele* păcatelor, recursul la expunerea acestei simptomatologii nu este de ordin *folcloric*[56].

Urmând psalmistului, Dosoftei nu ilustrează în mod aleatoriu o durere spirituală prin câteva exemple de afecțiuni fizice, care să i se fi părut mai *atroce* și în felul acesta *în stare* să traducă tensiunea interioară într-un *limbaj sensibil* și pe înțelesul tuturor.

Referința la *oase/ ciolane* nu este nici tautologică, nici *macabră*.

În cazul acesta nu cred că este potrivită vreo comparație cu macabrul *baroc* și nici că se poate vorbi de o *anticipare* a poeziei preromantice sau romantice.

Oasele (și forma mai *populară*, alternativă: *ciolane*) sunt amintite pentru un alt motiv: ele formează *scheletul* uman, în sensul propriu al cuvântului: *ceea ce susține* omul.

Ideea pe care o indică psalmul este că morbul păcatului atacă/ șubrezește *edificiul interior* al omului. Că îi *erodează* elementul de bază, care îl ține *vertical*.

---

[56] Mihai Dinu, *Bătrânul poet dintâi. Incursiune în poezia și poetica dosofteiană*, Ed. Academiei Române, București, 2007, p. 19: „Dacă există cu adevărat un poet român *indiferent* la modelul folcloric, acesta e tocmai Dosoftei”.

Aluzia la *șolduri* se poate înțelege în același sens: e vorba de o parte *mediană* a trupului, cu rol esențial în *echilibrul* ființei umane.

Toate aceste elemente nu sunt indicate, prin urmare, aleatoriu, ci privind foarte atent la *poziția* și *rolul* lor în structura somatică umană.

Poziția lor *cheie* în această structură le-a făcut să fie *compatibile* cu indicarea unor dureri morale și spirituale și, implicit, *eligibile* în elaborarea unei comparații cu acestea din urmă.

În același timp, *ecoul în oase* al durerilor provocate de păcate arată profunzimea *leziunilor* pe care le aduc în ființa umană dar și a *suferinței* corespunzătoare și consecutive.

Tabloul integral al acestor suferințe este dramatic, este acela al unui *colaps individual*: *„M-am zgârcit* [zbârcit] *cu totul ticăcind în chinuri”*. Sub povara acestei infernale greutăți (*„sarcini”* de *„fărălegi multe”*), omul pare că *se diminuează*, că nu mai este o ființă *întreagă*.

Și cu adevărat nu mai este, căci și rațiunea sa devine *„nesocotință”*.

Pare o *epavă* în *derivă…*

Inima și mintea sunt *mâhnite* (*„mâhnite gânduri”*, *„inema-i mâhnită”*): precizare esențială, pentru că cele două sunt sediul *rațiunii* și respectiv *al afectelor/ sentimentelor*, și ambele sunt în aceeași măsură *afectate de păcat* și deopotrivă *capabile de pocăință*.

Călinescu, care îl numea pe Dosoftei poet al „mâhnirilor abstracte”[57], avea pe de o parte dreptate, în sensul că aceste *mâhniri* nu sunt de natură materială, nu au o etiologie precizabilă medical.

Pe de altă parte însă, aceleași *mâhniri abstracte* îmbracă, după cum se vede, forme de manifestare cât se poate de *concrete* sau care sunt comparabile, ca intensitate și forță distructivă, cu manifestările unor *suferințe palpabile*.

Unele versuri dosofteiene sună indubitabil *foarte modern*:

Inema mea este în mine herbinte,
Și-m[i] este *știința arsă de cuvinte*.

(Ps. 38, 9-10)

---

[57] G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, Ed. Vlad &Vlad, Craiova, 1993, p. 49.

Dosoftei dovedește, nu de puține ori, o capacitate de *anticipare* surprinzătoare.

Și adeseori ea se datorează *naturaleții* expresive, pe care Dosoftei o conjugă virtuozității poetice.

Am făcut și altă dată referire la psalmul 38, evocator al *vanității* umane[58]. Reamintim versurile:

Zâlele cu număr mi-s la Tine-n palmă,
Nainte-Ț[i] mi-i statul nice de o samă.

Omul, cât de-a hirea, este o nemică.
De vreme ce trece ca *o umbră rară*,

Zădar să trudește de zî pănă-n sară,
De ș-agonisește s-aibă și pre mâine;
Strânsura ce strânge *nu ști cui rămâne*.

/…/

Prin ce-Ț[i] greși omul, l-ai dat în mustrare,
N-ai lăsat să-l treacă fără de certare.

I-ai stâns bietul suflet de *de-abia să-ngână*,
Cât nu-i mai de-a hirea de o *painjină*.

Așa-i *deșert* omul ca o *haină slabă*,
Stricată de molii și fără de treabă.

/…/

Ca și toți părinții mei am fost nemernic [străin]
Într-această lume, toată viața jelnic.

(Ps. 38, 15-22, 35-40, 45-46)

Ultimele două versuri – cum spuneam și altă dată – credem că suportă comparația cu o strofă dintr-un poem

[58] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2011/05/16/ce-este-omul/.

eminescian: *„Ce suflet trist mi-au dăruit/ Părinții din părinți,/ De-au încăput numai în el/ Atâtea suferinți?”* (*Ce suflet trist*).

Faptul că omul e *umbră* și *vis* este precizat de foarte multe ori în *Vechiul Testament* și apoi într-o tradiție patristică respectabilă și îndelungată, refrene care au fost reluate și purtate mai departe în literatura medievală, renascentistă, barocă, romantică…

De aceea, metafora pe care o construiește Dosoftei ne apare cu atât mai remarcabilă: omul trece prin viață *„ca o umbră rară”*.

Nu știu ce *necesități prozodice* se pot aduce în discuție pentru a justifica această *realizare* poetico-metaforică, dar rezultatul este senzațional pentru poezia noastră de atunci și pentru tradiția poetică românească pe care se putea baza Dosoftei și care era *sublim de absentă* (deși putem lua în considerare și *reușitele stilistice* din traducerile coresiene anterioare, unele chiar cu parfum de *poezie modernă*, dar care sunt trebuie izolate dintr-un context prea puțin inteligibil pentru cititorul de azi).

Metafora omului *„ca o umbră rară”* demonstrează o capacitate de *concentrare* poetică și metafizică care denotă profunzime filosofică și spirituală, dar și simț lingvistic și intuiție poetică respectabile.

Și cealaltă precizare, că omul *„este o nemică”*, e foarte importantă, pentru că ambele pot fi puse în legătură cu exprimări plastice sau alegorice asemănătoare (coincidente ideatic) din opera lui Eminescu.

Nimicnicia umană, fragilitatea și fulguranța existenței sunt trăsături pe care *Sfânta Scriptură* le-a subliniat cu prisosință și pe care de asemenea tradiția noastră literară veche le-a reprodus de foarte multe ori, în maniera ei specifică.

Nu putem să îl acuzăm pe Dosoftei de *nihilism* și de *ateism/ scepticism*. Mai degrabă ar fi bine să conștientizăm *cât de insistent* a fost acest refren, al lui *vanitas vanitatum*, cu toate motivele sale subsecvente, în literatura europeană și în cea românească, regăsindu-l la Neagoe Basarab, cronicari, Cantemir, Budai-Deleanu, în literatura pașoptistă, la Eminescu și după Eminescu, mai înainte de a căuta să-i *fundamentăm* pe scriitorii români în *filosofia sceptică* sau *nihilistă* din Apus.

Despre comparația omului *„deșert”* cu *păianjenul* sau cu *pânza de păianjen* am discutat cu altă ocazie. Este o metaforă a *urzelii* sau a *țesăturii* care are legătură și cu imaginea omului ca o *„haină slabă/ mâncată de molii”*.

Expresivitatea dosofteiană poate fi surprinzătoare pentru că reușește să rețină *esența tare* a sentimentului și transformă starea de spirit în *imagine tulburătoare*, aproape suprarealistă:

Așteptând pre Domnul vreme lungă,
În *grele răbdări* mi-au dat de rugă.

Din groapă m-au scos, făcându-Ș[i] milă,
Din *tină de chin*, de la grea sâlă.

Și scoțându-mă din *pâcl-adâncă*,
Grijă să nu duc, m-au pus pre stâncă.

Și mi-au dat picioarelor vârtute,
Să nu bag de samă-n *vivor iute*.

(Ps. 39, 1-8).

Prin *„grele răbdări”* se poate evita afundarea în *„tină de chin”*, în *„pâcl-adâncă”* și în *„vivor* [vifor] *iute”*.

Că *răbdarea* este *grea* e un fapt binecunoscut, însă pluralul *„grele răbdări”* este surprinzător, pentru că el indică nu doar ideea de a avea *răbdare*, ci aceea de a avea *de fiecare dată* răbdare, când suferințele se succed în avalanșă, se multiplică și sporesc în intensitate.

De aceea, psalmistul român recomandă să ai *răbdări* în încercări, care presupun experiențe și naturi diferite, după cum și natura suferinței nu este întotdeauna aceeași.

Fiecare *chip* de suferință te învață un *tip de răbdare*, un *mod* de a îndura o anumită durere sau greutate a existenței. Ele însă se multiplică și se diversifică, pe măsură ce omul învață răbdarea, așa încât această *experiență a răbdării* nu are sfârșit.

Nu te poți *acomoda* odată pentru totdeauna cu durerea, pentru că e polimorfă, are fețe totdeauna noi chiar și atunci când pare *veche*.

De aceea și *imaginile ilustrative* ale suferinței sunt diferite, în conformitate cu manifestările ei proteice.

„Tină de chin” sugerează o anumită stare, o afundare în noroiul greu al durerilor, dificultatea *înaintării*, pe când *„pâcl-adâncă”* indică *întunericul*, starea de dezarmare și dezorientare, situația în care nu vezi nicăieri nicio scăpare, niciun licăr de speranță.

Pe de altă parte, *„vivor iute”* are alte semnificații, ale confruntării cu *asprimea* suferinței, ca a unui ger sau vifor care te doboară, pătrunzător până la oase și paralizant.

Sunt expresii alegorice – într-o tradiție retoric-alegorică îndelungată – care uzează de imagini realiste, *meteorologice* sau *sezoniere*, pentru a surprinde temperamentul diferit al durerilor care însoțesc existența umană, dar mai ales pe omul credincios și drept și experiența duhovnicească.

De aceea, *„grele răbdări mi-au dat de rugă”*: adică i-au dat *motiv* de rugăciune *neîncetată*.

Versurile *„Și-n rostul mieu mi-au pusu-mi nou cântec,/ În lauda Domnului să mânec”* (Ps. 39, 9-10) ne amintesc indubitabil de Arghezi.

Cântec nou este însă un topos psalmic.

Lui Dumnezeu I se aduce *cântare nouă* atunci când El dăruiește oamenilor *înnoire duhovnicească*. Atunci când El Își *înnoiește* bunătatea și atenția Sa față de oameni.

Această *înnoire* justifică deci versurile următoare: *„Văzându-mă, mulți vor lua frică/ Și lumea vor lăsa-ntr-o nemică,/ Întinzându-ș[i] mintea cătră Domnul”* (Ps. 39, 11-13).

Se vorbește despre o căutare a lui Dumnezeu *cu mintea*: *„Ferice va fi de-acela suflet/ Ce nu-i va lipsi Domnul din cuget”* (Ps. 39, 15-16).

Și nu doar în acest psalm. Vom mai avea ocazia să sesizăm astfel de versuri în care Dumnezeu este slăvit de *mintea curată*: o exigență isihastă. Și de altfel, psalmul se termină cu versul acesta: *„Și să Te văz, Doamne,-ntr-a Ta slavă”* (Ps. 39, 78).

Dosoftei concepe versuri care pot fi numite pe drept cuvânt…*lirice*:

De demult Ț[i]-ai dat, Doamne, cuvântul
În lume să vii *să-Ți vez*[i] *pământul*.
/…/
Multe răutăț[i] mă ocoliră
Cu fărădelegi ce mă *pripiră* [arseră].

Să prăvesc nu poci cu de-adevărul,
Că mai multe sunt și decât părul.

Dragii cine sunt inemii mele,
Mă lăsară în primejdii grele.

(Ps. 39, 29-30, 55-60)

Cum spuneam, stilistica e *modernă* și *cuceritoare* la Dosoftei datorită *sincerității*, a cuvintelor din inimă.

Dumnezeu e chemat *să-Și vadă pământul* pentru că e lumea Lui, creația Lui. Așa cum o mamă ar fi chemată *să-și vadă copilul*, așa este Dumnezeu invocat. Nu pentru că El nu ar ști *ce face* lumea pe care a creat-o, ci pentru a o convinge de *apropierea* Lui și de prezența Lui întotdeauna *priveghetoare*.

Chemarea *vino să-Ți vezi pământul* denotă intimitate cu Dumnezeu, o vorbire caldă/ *afectuoasă* și familiară cu Creatorul lumii, cu Cel ce, în alți psalmi – după cum am văzut – cutremură pământul și îngrozește făptura.

Pentru că Dumnezeu nu *Se apropie* cu pedepse pentru a-l nimici, ci în mod *pedagogic*.

Și dacă pedepsele nu sunt destulă mărturie a prezenței Sale, *blândețea* Sa, întruparea Sa profețită de acest psalm *(„De demult Ț[i]-ai dat, Doamne, cuvântul/ În lume să vii să-Ți vez[i] pământul”*) ar trebui să fie.

Dacă psalmul 39 se termina cu versul *„Și să Te văz, Doamne,-ntr-a Ta slavă”* (Ps. 39, 78), psalmul 41 descrie în amănunt trăirea celui care *tânjește* după *vederea slavei* lui Dumnezeu:

În ce chip dorește *cerbul* de fântână,
Cându-l strânge *setea* de-l *arde-n plămână*,
Sufletul mieu, Doamne, *așe Te dorește*,
Cu *sete aprinsă*, de mă *veștezește*.

Mișelul mieu suflet de Tine-*nsetează*,
De Domnul *puternic și viu*, să *Te vază*.
Cândva de-aș ajunge *să Te văz în față*,
Să-m[i] *stâmpăr de sete* în trai de dulceață.

De-acesta mi-i *jele* cu *inemă arsă*
Și ochii miei lacrămi în tot ceasul varsă,
Când auz mustrare cu râs ce mă-ntreabă:
„Unde-ț[i] este Domnul să-ț[i] fie la treabă?”

Unde-m[i] vine-aminte de *svânta Ta față*,
Mi se varsă-n suflet răceală de gheață,
De dor ce m-ajunge de svânta Ta casă
Și de corturi tinse în funi de mătasă.

/…/

Și tu, *mâhnit suflet*, grijea te cuprinde,
De ți-i tristă firea și fața nu-ț[i] râde,

Că-ț[i] aduci aminte de *țara cea dulce*
Unde-i Iordanul, ș-acolo te-ai duce,
De-ai avea putere, și unde-i Ermonul,
La muntele cel mic, unde șede Domnul.

Și *te glăsești* tare ca *marea când rage*,
Mărgând cu năvală la smârc ce o trage.
Valurile nalte și *spume de mare*
Îmblă preste tine de n-au așezare.

(Ps. 41, 1-16, 25-34)

Este *prima poezie* a *dorului de Dumnezeu* din literatura română. Și este o poezie *fantastică*, pentru acea epocă, și care ar sta *cu fruntea sus* și într-o colecție de poezie modernă.

Imperativul acestor versuri îl constituie *vederea lui Dumnezeu*.

Aceastea contituie *setea* cea mai aprigă a rugătorului, a isihastului, aceea de a ajunge la *contemplație*, la *vederea slavei dumnezeiești* (teoptia).

Despre această *vedere* vorbește și Arghezi în psalmii lui, după cum am arătat cu altă ocazie, și despre același *dor* și *tânjire* spirituală după a-L vedea pe Dumnezeu[59].

Și încă o dată îi dau dreptate lui Mircea Scarlat în faptul de a-l considera pe Arghezi *poet religios*, un poet care se află în imediata vecinătate a lui Dosoftei.

---

[59] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruş, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 3, Teologie pentru azi, București, 2011, p. 67-118. Cartea poate fi downloadată de aici:
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

Dumnezeu e *„puternic și viu”*. Nu e un…*Dumnezeu teoretic*, ci Unul care își face simțită *prezența* în mod pregnant, cu *putere*, dincolo de orice îndoială mai mult sau mai puțin filosofică.

Acest Dumnezeu *„puternic și viu”* Se revelează în slava Sa credinciosului ortodox, care prin asceză și rugăciune își curățește mintea de patimi.

Arătam și undeva mai sus că Dosoftei a avut o cultură teologică remarcabilă și că el construiește parafraze psalmice în care introduce comentariul ortodox în poezie. Procedeu prin care el brevetează *poezia religioasă românească*. Și prin aceasta i-a oferit un extraordinar *model* lui Arghezi și poeziei moderne.

Mâhnitul suflet omenesc se află mereu tensionat între două *poluri* ale durerii: cea *materială*, născută de grijile și necazurile existenței pământești, care ca *„Valurile nalte și spume de mare/ Îmblă preste tine de n-au așezare”*, și, respectiv, cea *spirituală*, care este dorul și durerea de a nu-L vedea pe Dumnezeu, dorul de *„țara cea dulce /.../ unde șede Domnul”*.

Astfel, sufletul *mâhnit* al omului cu *tristă fire* (ne aduce aminte de expresia lui Eminescu: *„triste firi vizionare” (La moartea lui Neamțu)*) și căruia *fața nu-i râde*, este întins ca o coardă sau ca un arc.

Omul *rănit* de dorul de Dumnezeu, care este ca un *cerb dorind fântâna/ izvoarele*, resimte atât de puternic în ființa sa această *jale* duhovnicească, încât exprimarea împrumută din nou amănuntele unei simptomatologii *concrete*: îl *„strânge setea de-l arde-n plămână”*, *„sete aprinsă, de mă veștezește”*, *„jele cu inemă arsă”*.

Paradoxurile simptomatice (*„setea de-l arde-n plămână”*, *„Mi se varsă-n suflet răceală de gheață,/ De dor…”*) sugerează tocmai *natura paradoxală* a acestui dor, care nu este *lumesc*, care transcende această lume dar care este resimțit *cu tot sufletul*, cât și *în trup* cu mare intensitate.

Vederea lui Dumnezeu nu este o *iluzie*.

Nu este, așa cum spunea Lovinescu referindu-se la Arghezi, o *halucinație*.

De altfel, Mircea Eliade preciza: „Acei ce scriu asemenea lucruri, *nu cunosc* nici texte mistice, nici istorie religioasă, nici disciplina monastică. […] Adevărații mistici n-

au fost *victima halucinațiilor*. […] Marii mistici au fost *mari gânditori*, *mari poeți*, *mari oameni de acțiune*"[60].

Dosoftei ne lasă impresia, pe urmele psalmistului antic, a unei *localizări* a stării de beatitudine, cu anumite detalii ce par *realiste*: *„svânta Ta casă"*, *„corturi tinse în funi de mătasă"*, *„țara cea dulce/ Unde-i Iordanul /.../ și unde-i Ermonul,/ La muntele cel mic, unde șede Domnul"*.

Toate aceste *detalii* trebuie însă înțelese *alegoric*.

Ele sunt metafore pentru *Împărăția lui Dumnezeu*, a cărei arvună o primește cel drept-credincios prin *vederea slavei Sale* încă din această viață.

Sunt însă și o profeție a *schimbării la față*, pe Tabor, a Domnului. Într-un alt psalm va spune: *„Cu neguri este Tavorul, / Ermonul i-i nalt pogorul./ Abi-așteaptă să Te vază,/ De pre dânșii să dai rază"* (Ps. 88, 51-54)[61].

Cu alte cuvinte, este vorba de un *dor* nesfârșit, care nu *se satisface* niciodată și care crește la infinit și *în trepte*.

Și despre *corturile de mătasă* am mai vorbit, de asemenea în relație cu *poezia mătăsurilor/ țesăturii/ urzelii* a lui Arghezi.

Sunt aici sugestii foarte subtile, semnificații creaționiste, care indică *delicatețea* creației, a *urzirii* universului de către Dumnezeu, și cu atât mai mult a Paradisului.

Sufletul neliniștit e ca un *uragan* când strigă și se roagă către Dumnezeu: *„te glăsești tare ca marea când rage"*.

Împotriva *valurilor înalte* ale lumii furioase, el opune *urletul* mării sufletului său.

Lumina lui Dumnezeu înseamnă *eliberare* de tot stresul necazurilor, iar rugăciunea către Dumnezeu e *bucuria vieții*:

Pentru ce mă lepez[i] de petrec în jele,
Cu fața mâhnită, *cu veșminte rele*,
Când vine pizmașul de mă tot *îngână*
Preste toată vremea și-mproașcă cu tină?

Ce să-Ț[i] fie milă, *să-m[i] trimiț[i] lumină*,
A Ta dereptate să o văz senină.

---

[60] Mircea Eliade, *Misticismul*, în rev. *Cuvântul*, anul III, nr. 911 din 30 oct. 1927, p. 1-2, articol reluat în: Mircea Eliade, *Lucrurile de taină. Eseuri*, ediție îngrijită, note și prefață de Emil Manu, Ed. Eminescu, 1995, p. 66-67.

[61] LXX, Ps. 88, 13: „Taborul și Ermonul în numele Tău se vor bucura [Θαβωρ καὶ Ερμων ἐν τῷ ὀνόματί Σου ἀγαλλιάσονται]".

/…/

Unde Ț[i]-ai întinsu-Ț[i] *cortul cel de slavă*,
Să Ț-întru cu daruri fără de zăbavă,

/…/

Ca-n *tinere zâle* să-Ț[i] cânt în *lăute*
Cântece de slavă de pre strune multe.

(Ps. 42, 5-10, 13-14, 17-18)

Strunele multe ale slăvirii lui Dumnezeu sunt rugăciunile pe multe *tonuri* ale sufletului sau ale inimii cu multe coarde.

Inima e un *psaltirion*[62] care înalță *acorduri* către Dumnezeu, *poezia* și *cântarea* ei fiind jertfă lăuntrică adusă Domnului.

Rugăciunea e o mare *artă*, care implică mai multe arte, și care face din sufletul însuși, din mintea și inima omului, *instrumente* prin care se exprimă sensibilitatea, frumusețea spirituală, iubirea adâncă, inteligența și subtilitatea sa.

Omul, creația lui Dumnezeu, e chintesența întregii Sale creații, spirituale și materiale. El este o conștiință cu *rezonanță adâncă*, în care cad toate *ecourile* universului și care poate să răspundă cu toată *intensitatea* și cu tot *rafinamentul* cu care este înzestrat sufletul său spiritual.

Dosoftei traduce *psaltiră/ psaltirion* cu *lăută*, pentru a fi pe înțelesul conaționalilor săi.

După cum am afirmat însă de multe ori, *românizarea* este *moderată* în versurile sale și ea vizează *inteligibilitatea* textului sacru, nefiind o dovadă de naționalism desuet.

---

[62] A se vedea un *psaltirion* după un manuscris de la Muntele Athos. Sursa imaginii: http://www.philiki.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=18.

După cum credința în Dumnezeu este *lumina* fiecărui om în parte, tot la fel ea este și *lumina popoarelor*:

Doamne, auzât-am din părinț[i] *poveste*,
Ce-ai lucrat cu dânșii de tot ni-i la veste. /…/
Și svânta-Ț[i] direaptă *le făcea lumină*,
Cu svânta Ta față *lucoare senină*.

Alt împărat n-ávea, Doamne, fără [afară de] Tine…

/…/

Și ei, *moșii noștri, nu să-ncredea-ntr-arce*,
Nice căŭta s-aibă izbândă din lance,
Ce ei avea tare spre Tine credință,
Și Tu, Doamne, sângur le dai mântuință.

/…/

Pentru-aceea, Doamne, slava Țî s-aude,
Și svântul Tău nume pre noi să răspunde.

Dară acmu căce ne urnești departe,
Ne laș[i] la sminteală și nu ne țâi parte?
Și-n oștile noastre nu vii să-Ț[i] tinz[i] cortul,
Ce laș[i] pre pizamșii de ne iau cu totul,

Cât le prisosește de nu ne mănâncă,
Ne mână ca turma-n *lature adâncă*. /…/
Pusu-ne-ai de suntem în vecini ocară,
Limbilor de-aproape ce ni-s pregiur [de] țară.

/…/

Săvai că [deși] ne este și cărarea-nchisă,
Către Tine, Doamne, ni-i *inema tinsă*.
Și săvai că suntem răului în soarte,
De ne împresoară *cu umbră de moarte*,

Nu ne-am lăsat, Doamne, de svântul Tău nume,
Nice ne-am tins mâna cătr-ált domn de lume.
De-acestea de toate vei face căŭtare,
Că inema noastră știi fără-ntrebare.

Că noi, Doamne svinte, suntem z[i]ua toată
Uciș[i] pentru tine și *cu viața moartă*.

(Ps. 43, 1-2, 13-15, 19-22, 27-34, 39-40, 51-60)

„Cu svânta Ta față” înseamnă *cu privirea Ta* îndreptată asupra lor, cu atenția Ta spre ei, spre părinții noștri, pe care i-ai ajutat.

Bunăvoința lui Dumnezeu către popoare este pentru ele *„lumină”* și *„lucoare senină”*.

„Din părinț[i] poveste”: din relatările părinților, din *mărturia* lor, despre cele ce s-au petrecut cu ei.

Ceea ce spune mai sus Dosoftei, despre *„moșii noștri,* [care] *nu să-ncredea-ntr-arce,/ Nice căuta s-aibă izbândă din lance,/ Ce ei avea tare spre Tine credință”* corespunde relatărilor din cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin, despre războaiele câștigate de domnitorii români prin *ajutor divin* și prin *prezența Sfinților*.

La acestea va face referire și Ion Budai-Deleanu, în *Țiganiada*:

O, fericite veacuri trecute,
Când să mai pogorea câteodată
Pe pământ oamenilor să-ajute
Sfinții, ori ca pe cei răi să bată
Sau pe credincioși să mângăiască
La scârba și nevoia lumească.

Acum pare că *ceriul de lume*
Ș-au uitat cu tot, nice mai bagă
Samă de-oameni, lăsând să-i sugrume
Nevoile-întru viața-întreagă.
Îngeri nice-în vis acu s-arată
Să ne-învețe vro taină *ciudată* [minunată].

Cu-adevărat! eu altă pricină
N-aflu, făr' că sau nice-o credință
Noi avem acum sau pre puțință
Iar' *a bătrânilor socotință*
Răzăma purure-în lucruri sfinte,
Ceriul având în inimă și minte.

(Cântul IV)[63]

S-ar părea că Budai-Deleanu rostește cu *alt glas*, un secol și ceva mai târziu, ceea ce spunea Dosoftei în psalmul 43.

De altfel, contemporanul lui Dosoftei și scriitorul în același timp cu el, Miron Costin, nota îndurerat în *Letopiseț* că asistă la *decăderea* Moldovei și la vremuri de *degradare morală*.

Această *stricare a moravurilor* va fi deplânsă în literatura română multă vreme: Alexandrescu, Russo, Filimon, Eminescu, Macedonski…

Poetizarea lui Dosoftei este evident însă că nu urmărea o simplă *reproducere rimată* a psalmilor clasici, ci și *actualizarea* mesajului pentru un auditoriu creștin contemporan.

În psalmul 44 ne întâmpină o neașteptată *artă poetică*:

Inema mea scoate *cuvântul cel dulce*
Și cătră-mpăratul lucrul îm[i] voi duce.
Limba îm[i] voi face *condei de scrisoare*
A scriitori grabnic ce nu-i pre supt soare.

(Ps. 44, 1-4)

Dacă *inima* este izvorul iubirii pentru Dumnezeu, din care iau naștere psalmii, instrumentul cu care se transmite această dragoste de Dumnezeu este o artă *„ce nu-i pre supt soare”*.

Caracterul *incomparabil* se datorează însă nu rafinamentului artistic unic ci Celui care o inspiră și Căruia I se adresează această poezie *de dragoste*, fiindcă Acesta este mai presus decât toți oamenii de pe pământ: *„Cu cât ești de ghízdav* [minunat] *să-Ț[i] scriu, în frâmsețe,/ Că-ntreci pre toți giunii, cei din tinerețe”* (Ps. 44, 5-6).

„Din buzele Tale este dulce graiul”: arta e deopotrivă *adevăr* și *frumusețe* dacă este dar de la Frumusețea Însăși.

---

[63] Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada sau Tabăra țiganilor. Poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doaosprăzece cântece*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, repere istorico-literare de Andrei Rusu, Ed. Minerva, București, 1985, p. 114-115.

Versurile acestui psalm aduc în prim-plan imaginea Celui Iubit, *„rumăn și vesel în față”*, ale Cărui veșminte răpândesc *„miros și dulceață”* (Ps. 44, 31-32), temă care va fi dezvoltată mai pe larg în *Cântarea cântărilor*.

De asemenea, frumusețea duhovnicească a *fiicei împăratului* (*„craiului hiĭcă”*), a Maicii Domnului, este descrisă aici în mod *profetic*:

Crăiasa-Ț[i] dvorește de-a direapta-n dvorbă,
În veșmânt de aur, în scumpă podobă.
/…/
Cu atâta slavă ce ești înfrâmșată,
’N *peteală de-aur*, în haine-mbrăcată.
Aurul dă raze, frâmbii[64] cuviință,
Piatra, mărgăritul *lucesc cu credință*.
/…/
Uita-ț-vei părinții, petrecând în slavă,
Că ț-vei vedea feții fără de zăbavă.

(Ps. 44, 35-36, 47-50, 57-58)

Veșmintele sunt o *alegorie*. Podoabele sunt simboluri ale *virtuților*. *Fetii* Maicii Domnului sunt *creștinii*, cei ce sunt și *fiii* ei.

În psalmul 45 avem unul dintre *multele* pasaje, din *Psaltirea în versuri*, care înfățișează un tablou al mării învolburate:

Dumnezău ne este scut și sprejineală,
Agiutori în scârbe ce *vin cu năvală*.
Pentru-aceea nu ne mai cuprinde frică,
Nice avem grijă-n lume de nemică,

[Chiar] De-am vedea pământul clătit de vânt iute,
Și munțâi în mare den loc să-i strămute,
Marea valuri nalte urlând să rădice
Și să le izbească de munț[i], să-i despice.

Cu poarnele[65] apei, Domnul veselește

---

[64] Ciucuri, canafuri.
[65] Poarnă = pornire năvalnică.

Svânta Sa cetate și-ntreg o ferește.
Ș-au gătat într-însă casă de dă rază
Domnul, și dintr-însă nu Să depărtează.

(Ps. 45, 1-12)

Am identificat semnificative *peisaje marine* în didahiile lui Antim Ivireanul, în teza noastră doctorală, și le-am dedicat un comentariu amplu[66].

Ne amintim, de asemenea, de observația lui G. Călinescu privind opera eminesciană (înainte ca Negoițescu să vorbească despre o *poezie neptunică*): „Neptunismul este la Eminescu o atitudine fundamentală”[67], adăugând și că există „multă figurație simbolică”[68] în astfel de peisaje și chiar „reprezentare hieroglifică”[69].

Călinescu nu a sesizat deloc o *tradiție literară românească* în această privință, însă credem că cercetări amănunțite ne pot conduce la *concluzii pozitive* în acest sens.

În psalmii versificați ai lui Dosoftei există destule astfel de *tablouri marine* sau alte *peisaje acvatice*, deosebit de plastice și cu funcții simbolice semnificative. Le vom analiza pe fiecare în parte la momentul oportun.

În versurile de mai sus avem *două* peisaje diferite: în primul, situația unei furtuni cataclismice, a unui uragan: *„Marea valuri nalte urlând să rădice/ Și să le izbească de munț[i], să-i despice”*.

Nici *marea*, nici *uraganul* nu reprezintă situații reale, ci ilustrări simbolice ale *dificultăților* pe care un creștin nu le ia în seamă, pentru că Dumnezeu este *„scut și sprejineală”* și înfricoșarea unei vieți trudnice sau a unei morți cumplite nu trebuie să îl *clatine* din credința sa.

Cu tot simbolismul, sesizăm (și vom sesiza și altădată) apetența lui Dosoftei pentru o exprimare cât mai *plastică*.

S-a pus întrebarea și în cazul lui Antim, ce *mări* a traversat în zbuciumata sa viață și unde ar fi putut contempla

---

[66] A se vedea Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010. Cartea poate fi downloadată de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

[67] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Ed. Hyperion, Chișinău, 1993, p. 169.

[68] Idem, p. 163.

[69] Ibidem.

un astfel de *spectacol* care să-l impresioneze. S-a pus din nou întrebarea, și în cazul lui Eminescu, despre care același Călinescu preciza că era „poet al unei țări atunci fără litoral”[70].

Dar și Cantemir a compus câteva *poeme ieroglifice* cu temă marină, iar Miron Costin remarca *valurile înspumate* ale mării și ale vieții…

Nu cred că este o *coerență* de ignorat și nu știu dacă aceste pagini poetice au fost *generate* doar sub impresia unor *întâmplări* concrete.

Cel de-al doilea *peisaj* cuprinde *cetatea lui Dumnezeu* aflată în apropierea unei ape. De data aceasta însă, apele îi scaldă țărmurile și nu sunt vijelioase și distructive.

Cetatea aceasta din care Domnul *„nu Să depărtează”* este sufletul omului credincios.

Peste el nu mai vin *puhoaie*, nu îl mai împresoară *valurile*, de care vorbea și altădată Dosoftei: *„Valurile nalte și spume de mare/ Îmblă preste tine de n-au așezare”* (Ps. 41, 33-34).

În psalmii 46 și 47 Dosoftei modifică forma metrică, apelând la măsura de 6 silabe:

Limbile să salte
Cu cântece nalte,
Să strige-n tărie
Glas de bucurie,
Lăudând pre Domnul,
Să cânte tot omul.

Domnul este tare,
Este-mpărat mare
Preste tot pământul
Și-ș[i] țâne cuvântul.

Supusu-ne-au gloate
Și limbile toate,
De ni-s supt picioare
Limbi de pre supt soare.

Aleșu-Ș-au Șie
Parte de moșie

---

[70] Idem, p. 168.

Țara cea dorită,
Carea-i giuruită
Lui Iacov iubitul,
Ce-I țâne cuvântul,

Mila să-Ș[i] arate
Cea de bunătate
Spre noi, ticăloșii,
Precum ne spun moșii.

Pre vârvuri de munte
S-aud glasuri multe
De bucine mare,
Cu naltă strigare,
Că S-au suit Domnul
Să-L vază tot omul. [etc.]

(Ps. 46, 1-30)

Domnul este mare,
Lăudat și tare,
Mai cu de-adins este
Lăudat cu veste

De-a Lui bunătate,
În svânta cetate
Din măgura svântă,
Ce stă fără smântă.

Cetate frumoasă
De piatră vârtoasă,
Bine-ntemeiată,
De Domnul gătată;
În țara-i vestită
Câtu-i de tocmită.

Muntele Sionul
Ce Ș-au ales Domnul
Despre miazănoapte
Dă raze cât poate.

Pre *coaste de munte*
Cu ulițe multe,

Cetatea cea mare
Craiului cel tare,

Cu curț[i] desfătate,
Cu *pânzele* nalte.
Strajea nu-i lipsește,
Domnul o-ntărește.

/…/

Auzât-am veche
'Ntr-auz de ureche
Poveste trecută,
Ș-acmu vedem multă,

Că Dumnezeu toate
Câte va, le poate.
Cu lănci de departe
Pre pizmașii bate,

Și cetatea svântă
Stă fără de smântă,
N-are greutate
Nice de o parte,

Că o-ntemeiază
Domnul, să să-ncrează [în El],
Și-i tinde-mpotrivă
Mână milostivă. [etc.]

(Ps. 47, 1-26, 45-60)

Această formulă metrică ne face să ne gândim la *baladele* populare, cu atât mai mult cu cât psalmii de mai sus au o *aparentă* structură narativă.

Însă aceasta nu ne determină să luăm în considerare o influență a liricii populare asupra lui Dosoftei, atâta timp cât nu cunoaștem cu certitudine dacă astfel au stat lucrurile. Dimpotrivă, este posibil ca influența să se produs în sens invers.

Împăratul/ Craiul este Hristos Dumnezeu, iar *cetatea* este Ierusalimul/ Sionul, ca simbol al Împărăției Cerurilor.

Descrierea Raiului din versurile de mai sus (*„Pre coaste de munte/ Cu ulițe multe /.../ Cu curț[i] desfătate,/ Cu pânzele* [steagurile] *nalte”*) are foarte multe în comun cu cea din *Cazania* lui Varlaam, pe care am citat-o de multe ori.

Cât despre *țara vestită*, ne rememorează imediat un colind (*Steaua*[71])…

Descoperim din nou *alegorii maritime*: cei care se împotrivesc lui Dumnezeu sunt

Ca vase pre mare
Când le ia vânt tare,
De le dă de stâncă
Și le răzdrumică.

(Ps. 47, 41-44)

O altă metaforă – *„Și auzul să vă tindeț[i],/ Pildele să le deprindeț[i]”* (Ps. 48, 9-10) –, exprimă altfel un îndemn pe care îl va formula și Antim Ivireanul într-o predică: „vă pohtesc ca să vă deşchideţi urechile inimilor voastre”[72].

Psalmul 48 dezvoltă tema *vanității* umane și pe cea a *morții oarbe*, care nu face nicio diferență între oameni:

Și cu ce schimb va da omul,
Să să schimbe de la Domnul?
Cu preț de răscumpărare
Sufletului, de pierzare?[73]

/…/

Că măiestrul încă moare,
Ca tot omul de supt soare.
Și nebunul cu buiacul
Vor peri de pre tot veacul.

Ș-averea de [la] dânș[ii] rămâne
De o iau rude streine.

[71] A se vedea: http://www.versuri.ro/versuri/edjgmm_colinde+colind+steaua.html.
[72] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 98.
[73] Versurile sunt o parafrază a cuvintelor Domnului: „Pentru că ce-i va folosi omului, dacă va câştiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?” (Mt. 16, 26).

Cât să vor scoate din casă,
Numele li s-a uita-să.

Li s-a uita și mormântul,
Cât i-a-mpresura pământul,
Ceia [celor] ce nu-ș[i] fac pre lume
De bunătăț[i] [virtuți] s-aibă nume.

Ce folos este de cinste
Omului fără de minte,
Ce-ș[i] dă firea omenească
Pre fire dobitocească,
De merge fără sâială
Pre calea cea de sminteală?

Nu cunoaște că-l va duce
Dezmierdăciunea cea dulce
De va da ca oaia-n râpă,
Și moartea l-va sorbi-n pripă.

(Ps. 48, 19-22, 27-48)

Retorica lui Dosoftei este vehementă.

Dosoftei enunță ceea ce predicile ortodoxe rostesc foarte des:

Iar tu, oame mișele [sărmane],
Să nu dai de gânduri rele,
Când vez[i] pre păgân că crește
Și casa lui să lățește.

Că deaca moare, el piere,
Cu slava lui, cu avere.
Cu dâns nemică nu duce
Dintr-averea lui cea dulce.

/…/

Cine-i spune-n dereptate,
De-acela fuge departe,
Că-i deprins pe *cale largă*
Către perire de-aleargă

Și să tragă pre moșie
La-*ntunerec de vecie*.

(Ps. 48, 59-66, 71-76)

Dosoftei trece cu îndemânare de la un *registru poetic* la altul și stăpânește atât palierul *sublimului*, cât și pe cel al *terifiantului*.

Dacă până acum am văzut mai des *panorame celeste*, imagini cosmice ale universului/ creației, privirea psalmistului se orientează și spre pământ, către *frumusețea terestră*.

Contextul psalmului 49, la care ne referim, este acela în care Dumnezeu îi amintește omului, prin glasul psalmistului profet, că lumea este *creația Sa* și că nu dorește jertfe de animale fără o viață curată, morală, a celui care aduce jertfa, fără iubire pentru Sine și pentru semenii lui.

A Sa este toată natura creată:

Hiara codrilor cea multă
Toată de Mine ascultă.
Am și dobitoace multe,
Și de zimbri-am cirez[i] multe,
Păsări încă am cu cârduri,
De se țân de hrană-n câmpuri.
Am și țarine destule,
De-m[i] sunt slugile sătule.

(Ps. 49, 45-52)

Se scoate în evidență *multitudinea*, bogăția faunei și a vegetației, fără prea multă detaliere în cazul de față.

Detaliile le vom găsi în alți psalmi – în Ps. 103, cu precădere, dar nu numai acolo.

Însă și această privire *panoramatică* nu este lipsită de semnificații și de valoare plastică și poetică.

Peisajul de mai sus este unul *vast* și aproape complet: el conține *codri* și *câmpii* (*„câmpuri”*) și *țarini* (câmpuri cultivate), *hiare* [fiare/ animale sălbatice] și *dobitoace* [domestice], *cirezi* de zimbri și *cârduri* de păsări și totodată

hrană pentru toate aceste vietuitoare, cât și pentru *slugile* lui Dumnezeu, pentru oamenii care fac voia Lui.

Imaginea care se imprimă pe retina minții este a *belșugului* creației, a *preaplinului* existențial, a *vieții* care *inundă* și adapă pământul. E o *revărsare* de viață în tot universul terestru, în mijlocul căruia omul nu trebuie să fie decât iubitor și ascultător.

Toate aceste făpturi aduse de Dumnezeu întru existență sunt *multe*, fapt subliniat (părut tautologic) de Dosoftei: *„hiara codrilor cea multă”*, *„dobitoace multe”*, *„cirez[i] multe”*, *„țarine destule”*. Încât *„este lumea /.../ plină”* (Ps. 49, 55-56).

Ideea de *multitudine*, chiar dacă perfect conturată, este completată de imaginile *cirezilor* și ale *cârdurilor*, conducând la impresia de *suprasaturare* de bunătate și viață a pământului.

Astfel încât toate aceste elemente devin *metonimice*, pentru că ele ilustrează un *întreg* care nu poate fi cuprins într-o enumerare, care depășește putința de *reprezentare* completă a sa.

Același procedeu, al *metonimizării*, îl va urma și Eminescu. Dar nu numai pe acesta, dar și pe cel al imprimării de *trăsături aurorale/ caracteristici primordiale* acestei naturi îmbelșugate și virgine, a cărei mulțime și frumusețe nu sunt pauperizate și afectate de morbul păcatului și al neascultării.

Poezia lui Eminescu este plină de codri și păduri *emblematice…*

Cirezile de zimbri și *cârdurile de păsări* sunt impresionate și reușesc să imprime dimensiuni *paradisiace* naturii terestre.

E posibil ca Eminescu să fi preluat *cirezile/ turmele* și *cârdurile* de la Dosoftei (de *codri* nu mai vorbesc), pe care, cel mai adesea, le transferă pe seama *peisajelor* siderale sau infraumane: *„cârduri lungi de blonde lune”*, *„stelele în cârduri blonde”* (*Memento mori*), *„stelele-n urmă gonite, o turmă”* (*Diamantul Nordului*), *„fluturii, Don Juanii grădinelor, vin în cârduri la nuntă”* (*Archeus*), etc.

Semnificația este aceeași: a *preaplinului* existențial la nivel terestru și cosmic.

De altfel nu e prima dată când Dosoftei suprapune belșugul edenic peste un peisaj de natură (un peisaj *moldovenizat/ românizat*, cu trăsături recognoscibile): *„Vinul și cu grâul, și cu de tot viptul* [rodul]*,/ Cu cirezi și turme, copără pământul./ Dară miere dulce! Cine poate spune/ Ce-au miluit Domnul din ceri, că-s tot bune!/ Cine poate scrie toate*

de-amănuntul,/ Că știută este țara-n tot pământul!” (*Stihuri la luminatul herb al Țărâi Moldovei*).

Un tablou cu semnificații *contrare* aflăm ceva mai departe, în psalmul 52, în care descoperim o *natură infernală*, în locul celei paradisiace, un *iad* care este pedeapsa dumnezeiască pentru păcătoșii care nu renunță la fărădelegi:

Când să vor vedea-să petrecând cu pace,
Le va veni veste precum nu le place.

Fugindu-ș[i] de umbră, să hălăduiască,
Îi va-mproșca Domnul ca să-i răsâpească.

Cu multă urgie oasele le-a frânge,
Vor fi de ocară și nu s-or mai strânge,

Că vor cădea-n *câmpuri goale și mâncate*
De múșini, de pasări, de gadini spurcate.

(Ps. 52, 19-26)

Imaginile sunt *macabre*, înspăimântătoare.

Ne amintim că Dosoftei a construit și altădată astfel de perspective terifiante: *„Stârvurile-n câmpuri, zăcând aruncate,/ Să strângă troiene de vânturi suflate”* (Ps. 17, 119-120), etc.

Dar și undeva mai departe va proiecta în fața ochilor noștri astfel de tablouri *horror*:

Ca la Aéndor pologi să zacă,
Muștile múșini într-înș[ii] să facă.
Le fă boierii ca [pe] Óriv și Ziv,
Zevéi și Sálman, *să zacă toț[i] stârv*.

(Ps. 82, 35-38)

Imaginile ne amintesc de Radu Gyr, cel din *Balada din Bucegi* sau din *Balada fratelui care-a murit de ciumă*:

Și pe câmp, prin snopi,
zumzet de tăune:
leșuri fără gropi
coc putreziciune.

Stârvuri îi ațin,
căile, oriunde,
lăcrimând venin
din găoci afunde, *etc*.

Așa încât există două tipuri de *peisaj* dosofteian: cel *paradisiac* și cel *infernal*.

Și în psalmul 50 sunt destule versuri reușite:

Fie-Ț[i] milă, Doamne, de mă iartă,
Cu *milostivirea cea bogată*,
Și pentru a Ta *ieftinătate*
Să mă curățești de răutate.

Și mai cu de-adins de rău mă spală
Și *mă limpezește de greșeală*.
Că eu îm[i] știu a mea fărălege
Și răul mieu nainte-mi ce merge.

Ție Ț[i]-am greșitu-Ț[i], Doamne Svinte,
De-am făcut răutăț[i] denainte.
Cuvintele Tale Te-ndireaptă
La Giudeț *să-nvinci*[74], când vei da plată.

Iacă-s zămislit în strâmbătate,
Aplecat de maică-mea-n păcate.
Ce Tu, Doamne, iubești dereptatea,
De-Ț[i] arăț[i] pre mine bunătatea.

Și *cu taine ce nu să pot spune*
Mi-ai atătat a Ta-nțălepciune.
Cu *izopul*[75] Tu mă ocropește [mă stropește]
Și mă scaldă de mă curățește,

Să hiu *spălat* și *alb ca omeții*,

---

[74] Formă verbală mai apropiată de etimon: *vinco, vincere, vici, victus* = *a învinge*.
[75] *Isop* = *ulei aromat* extras din frunzele unui arbust exotic.

Să mă bucur și eu cu direpții
De vești bune și preacuvioase,
Și să-mi bucuri *mișelele*[76] oase.

Doamne, nu-Ț[i] întoarce svânta față
De greșele ce-am făcut, *cu greață*[77],
Și de câte-am lucrat fără lege,
Cu milostivirea Ta le șterge.

Inemă curată Tu-m[i] zidește
Și *duh dirept* în zgău îm[i] noiește.
Nu mă urni din svânta Ta față,
Și Duhul Tău cel Svânt ce mă-nvață

Să nu-L depărtez[i] de către mine,
Ce să-mi dai bucurie cu bine,
Cu svânta Ta, Doamne, mântuință.
Și să-m[i] dai și duh de biruință. [etc.]

(Ps. 50, 1-36)

Ultimul vers citat supra, care e format dintr-o singură propoziție, reprezintă un model de vers *ieșit din tipare*. Și acest model poematic va fi folosit și de Arghezi.

„Milostivirea cea bogată”: epitetul pentru substantivul la singular este ales bine de Dosoftei, oferind imaginea unui *tezaur de milă* sau a unei *vistierii* a milostivirilor lui Dumnezeu.

Ieftinătatea lui Dumnezeu înseamnă *ușurința* cu care iartă, *puțina* certare cu care *plătește* păcatele oamenilor, dacă ei se pocăiesc.

Dumnezeu are milostivire *bogată* dar și *ieftinătate* a iertării...iar Dosoftei a subliniat în mod intenționat această trăsătură.

---

[76] „Un alt calificativ, *mișel*, în sensul latin de „mizer” (*misellus*), va reactiva peste timp, în special la autorul *Zodiei Cancerului*. De notat la Dosoftei și dubletul *meser*: Dumnezeu *vede pre cel meser și pre tot lipsitul*”, *cf.* Constantin Ciopraga, *Personalitatea literaturii române*, Ed. Princeps Edit, Iași, 2007, p. 171.

[77] Idem, p. 167: „starea de neliniște, de tristețe prelungită, se traduce prin *greață*, din latinescul *grevitas*, sugerând dificultatea de a exista, dar și dezgust, apăsare, silă, amărăciune difuză”.

În *Psaltirea* coresiană de la 1577 este: *„Miluiaște-mă, Doamne, după mare mila Ta și după multe eftenșugurile Tale”*[78].

O frumoasă metaforă – chiar o metaforă *revelatorie*, în termenii lui Blaga – este: *„mă limpezește de greșeală”*. De data aceasta *limpezirea* de greșeli/ păcate este o expresie care îi aparține întru totul lui Dosoftei, orice altă traducere utilizând verbul *a curăți*.

Sufletul *spălat* de păcate este nu numai *curat* ci și *limpede*. Aici Dosoftei a fost magistral, pentru că a sugerat o comparație cu *apa limpede* a sufletului care s-a pocăit.

Omul *limpezit* de greșeli înseamnă mai mult decât *spălat* (verb repetat de câteva ori în acest psalm: *„Și mai cu de-adins de rău mă spală /.../ Mă scaldă de mă curățește,/ Să hiu spălat”*). *Limpezirea* lui înseamnă că este *cu totul curățit* de orice urmă de pată a păcatului.

Înseamnă a nu mai recunoaște nicio urmă de *murdărie* în sufletul său. Că este cu totul *înnoit* de iertarea și milostivirea lui Dumnezeu.

Aceasta este *spălarea* și *limpezirea* sufletului „cu milostivirea cea bogată” a lui Dumnezeu și cu iertarea Sa care vine repede, dacă și căința este rapidă.

Iertarea Lui e ca un râu repede de munte, care *„limpezește de greșeală”*.

În urma lui rămâne un suflet *limpezit*/ *limpede*, care este cum trebuie să fie sufletul uman: *curat*, *translucid*, prin care să răzbată razele luminii dumnezeiești, care să se *reflecte* în el și să-i anime reflecția, nu *opac* și plin de *noroi*.

De aceea adaugă puțin mai jos: *„să hiu spălat și alb ca omeții”*.

Comparația cu *zăpada* (de data aceasta) este specifică originalului și apare în toate traducerile.

Din rațiuni prozodice, Dosoftei a optat pentru forma *„omeții”* (și nu este un hapax în psalmii versificați), care e însă fericită: un plural pentru *omăt* care nu există decât în această formă poetică.

---

[78] Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, Ed. Academiei RSR, București, 1976, p. 221.
Aceeași exprimare și în Coresi, *Carte cu învățătură* [Cazania a II-a] (1581), op. cit., p. 157: „Nu spre dereptatea noastră nădăjduimŭ, ce spre mila Ta și *eftenșugului* Tău” (o parafrazare, de altfel, a psalmului 50, într-o rugăciune inserată într-o predică și care conține multe astfel de parafraze psalmice).

Cred că Budai-Deleanu a fost foarte mult inspirat de această *licență* a lui Dosoftei de a crea *forme libere* ale cuvintelor, pentru că și el, în epopeea sa, a apelat de multe ori la această *tehnică*, modificând forma receptă a cuvântului și creând *termeni poetici* aproape totdeauna expresivi.

Ea dovedește *elasticitatea vocabularului* și a *gramaticii* în utilizarea lor *literară*, desființând ideea de *rigiditate* și *strictețe* și dovedind că în utilizarea literară, *dezinvoltă* și *creativă*, nu are ce căuta *aprecierea* rigurozității lingvistice sau gramaticale.

Expresia *plastică* determină...*plasticizarea* cuvintelor, care capătă forma unor realități libere și organice, fizice dar mai ales spirituale.

Revenind la psalmul nostru, imaginea *omătului* e complementară celei a *limpezimii*.

Chiar și sonoritatea *omătului* conține mai multe sugestii ale *reflecției* decât ar putea realiza funcția conotativă a *zăpezii*.

Dar albul pur al *omătului/ zăpezii* și *limpezirea* de orice impurități sunt caracteristicile sufletului uman, așa cum este el creat de Dumnezeu (comparațiile nefiind niciodată *ideale*, ci doar *relative*, atunci când privesc realități spirituale, care sunt mai presus de putința de a fi exprimate în cuvinte).

Insistența acestui psalm asupra *portretului* spiritului uman a fost corect intuită și tradusă poetic de Dosoftei.

Înrudirea sufletului cu Dumnezeu se vede din aceea că, așa cum explică Antim Ivireanul, și *schimbarea la față* a Domnului pe Tabor implică o *strălucire* comparată cu *soarele* și cu *zăpada*: „obrazul Lui străluciia ca soarele şi veşmintele Lui era albe ca zăpada. Iar asămânarea aceasta o obrazului cu soarele şi a veşmintelor cu zăpada, nu doară pentru aceia să asămânează cum că nu ar fi strălucit obrazul Lui decât soarele, sau veşmintele Lui nu ar fi fost mai albe decât zăpada, ci pentru că aici, în lume, *nu avem noi alt nimic mai strălucitor şi mai luminat decât soarele sau mai alb decât zăpada* (s. n.)”[79].

De aceea, și psalmul 50 spune: „mă vei spăla și *mai presus* decât *zăpada* mă voi albi [πλυνεῖς με καὶ *ὑπὲρ χιόνα* λευκανθήσομαι/ lavabis me et *super nivem* dealbabor]”, LXX/ VUL, Ps. 50, 9.

Așa încât sufletul *limpezit* de păcate, *„spălat și alb ca omeții”*, arată faptul că iertarea lui Dumnezeu înseamnă

---

[79] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 10.

restaurea omului în *asemănarea* lui primordială cu Dumnezeu, Creatorul lui.

Jertfa plăcută lui Dumnezeu este *„sufletul înfrânt”*, *„inema zdrobită și frântă”* (Ps. 50, 52-53).

De la omul cu astfel de inimă și suflet primește Dumnezeu și celelalte jertfe.

Și aici Dosoftei adaugă, pe lângă *„viței pe oltari* [altare]*”*, care provine din original și era jertfa specifică Vechiului Testament, și alte *„jărtve direpte”*: *„colaci și prinoase /.../ Vin și pâine, unt[delemn] și cu grâu dulce* [colivă]*”* (Ps. 50, 61-63).

Însă pentru Dosoftei aceste adăugiri nu formau o *traducere infidelă*. Pentru că, în primul rând, nu era o *traducere propriu-zisă*, ci o *adaptare* a psalmilor, nu numai pentru a deveni proprii *poeziei cu ritm și rimă*, ci și *conștiinței creștin-ortodoxe*.

Prelucrarea în sensul *poetizării* i-a oferit mitropolitului Moldovei posibilitatea cât și soluția pentru *o traducere* în sensul receptării lor *în spiritul* gândirii ortodoxe, prin intermediul căruia, de fapt, psalmii sunt înțeleși și apreciați în Biserica Ortodoxă.

Psalmului 51 îi adaugă un motto care nu există în original și pe care îl concepe el însuși: *„Direptul să va cruța ca un măslin,/ Iar strâmbul să va tăia ca un spin”*.

Însă face aceasta pornind de la conținutul psalmului, căruia mottoul îi rezumă semnificația.

Psalmul este construit tocmai pe această antiteză, între păcătosul care este ca un *pom uscat* și dreptul ca un *pom roditor*:

Ce te lauz[i], cela ce ești *tare*[80],
Cu mânia ce sloboz[i] din nare[81],
De faci toată zua răutate
Și-*n limba ta* scornești strâmbătate?

Ca dintr-un *brici ascuțât pre cute*,
Faci *vicleșug* și-nșelăciuni multe.
Toată strâmbătatea ț[i]-este dragă,
Și de cuvânt dirept tu prinz[i] tagă [tăgăduire].

---

[80] Păcătosul care se crede *tare* în lume.

[81] Care *sufli pe nări* ca un *taur* sau ca un animal sălbatic = imagine metaforică a *mâniei* și a *sălbăticiei firii*.

Iubești *a-mpresura cu cuvântul*
Și cu limba să-nșeli tot pământul.
Ce [ci] Dumnezău te-a strica cu totul
Și *te-a rupe* de unde ți-i locul.

Că *te-a săpa de la rădăcină*,
De nu ți s-a mái ști de trupină. /…/
Iar eu îț[i] dvoresc înainte,
Ca un măslin rodit, Doamne Svinte…

(Ps. 51, 1-14, 25-26)

Limba ascuțită ca un *brici*, care taie, este o imagine proprie psalmului.

Pentru că psalmul vorbește despre cel *tare/ puternic*, Dosoftei i-a adăugat atributul de a sufla *„din nare"/ pe nări*, întrucât și în altă parte avem această *comparație* a celor păcătoși și ucigași ai aproapelui cu niște fiare sălbatice: *„tauri mă-mpresoară/ Cu căscate guri, să mă omoară/ Ca leii ce apucă și zbiară"* (Ps. 21, 43-45).

Comparația *Sfinților* cu *pomii* din grădina Raiului se face chiar din Ps. 1: *„Ferice de omul ce n-a merge/ În sfatul celór fără de lege /.../ Ce voia lui va fi tot cu Domnul /.../ Și va fi ca pomul lângă apă* [apa vieții, Hristos]*,/ Carele de roadă nu să scapă./ Și frunza sa încă nu-ș-va pierde,/ Ce pre toată vremea va sta verde"*.

Cantemir recapitulează: „Lumea dară ca o *grădină*, într-însa oamenii ca niște flori, precum mărturiséște [Prorocul]: „Izrail va răzsări ca crinul" (*Osie* gv. 14, sh. 6), „Toată carnea [tot trupul] *fân* și toată slava ei *ca floarea câmpului*" (*Isaiia* gv. 40, sh. 7, 8), sau: „Ca pomul iaste omul și ca roada, adică ca poamele faptele lui; din pomul bun va ieși roadă bună" [*cf.* Mt. 7, 16-17]. Cătră aceasta urmeadză unde dzice pentru omul bun: „Și va fi ca lemnul lângă izvoarăle apelor și la vrémea sa va da roada sa și frundza lui nu va cădea" (*Psalm* 1, sh. 3 și *Ierem.* gv. 17, sh. 8)"[82].

[82] Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, text stabilit, traducerea versiunii grecești, comentarii și glosar de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, Ed. Minerva, București, 1990, p. 64.

În *Noul Testament* se continuă aceeași simbolistică: „Iată securea stă la rădăcina pomilor şi *tot pomul* care *nu face roadă bună* se taie şi se aruncă *în foc*" (*Biblia* 1988, Mt. 3, 10; 7, 19).

Hristos, pe drumul spre răstignire, spune femeilor ce plângeau: „dacă fac acestea cu *lemnul verde*, cu cel uscat ce va fi?" (Lc. 23, 31).

Hristos este *lemnul verde*. De aceea Sfântul Augustin, în comentariul său la Psalmi, oferă o interpretare *mesianică* psalmului 1[83].

Cei care *fac roade*, prin urmare, sunt cei *altoiți* pe Hristos, Pomul Vieții, sau sunt acei *pomi* plantați lângă *izvoarele apelor* Vieții.

De aceea se face această comparație, și în Ps. 51, a credinciosului cu pomul care rodește: *„Iar eu /.../ ca un măslin rodit"*.

În inimă se nasc gândurile: *„În inemă-ș[i] zâce cel fără de minte /.../ deșerte cuvinte"* (Ps. 52, 1-2).

Va spune și Domnul: „din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule" (Mt. 15, 19).

Biblia de la 1688 vorbește despre „gândurile inimii" (Dan. 2, 30, Evr. 4, 12) și „cugetul inimii" (Ps. 48, 3, Lc. 9, 47, Fapt. 8, 22), de unde Cantemir va crea și sintagma: „mintea inimii"[84].

Neavând modele poetice în limba română, Dosoftei știe să *manipuleze* în mod desăvârșit interogația și repetiția retorică:

Atunce ce-ț[i] pare când va veni Domnul
Din ceri să ia sama ce lucrează omul,
Când nu va fi nime să poată-nțălege,
Când s-or înmulțî-să cei fără de lege,
Când de către Domnul toț[i] să vor abate,
Când vor fi netrebnici, ne-având bunătate?
Că nu-i pănă-ntr-unul nice să-nțăleagă
Ceia ce fac rele cu inemă largă…

(Ps. 52, 7-14)

[83] Sanctus Augustinus, *Enarrationes in Psalmos*, în PL 36, col. 67.
[84] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 303.

Și pentru *rele* trebuie *inemă largă*…pentru că *adâncurile inimii* se pot lărgi în ambele sensuri, spre bine sau spre rău (cum mai spuneam și altădată).

Împlinirea Legii și a Profeților în Hristos e subliniată din nou de Dosoftei, prelucrând psalmul 52:

Dă, Dumnezău Svinte, din Sion să vie
În creștinătate *a Ta-mpărăție*,
Și-Ț[i] întoarce *prada* care Ți-i robită,
Să-ş[i] vie la urmă-n *țara cea dorită*.
Să vază Iiacov, să să veselească,
Cu creștinătatea să Te proslăvească.

(Ps. 52, 29-34)

Dosoftei leagă *profeția tainică* din finalul psalmului 52 de o profeție a Domnului: „Şi zic vouă că mulţi de la răsărit şi de la apus vor veni şi vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac şi cu Iacov în împărăţia cerurilor" (Mt. 8, 11).

„Prada" de care vorbește psalmul 52 este interpretată ca fiind *cei legați în Iad* până la Învierea Domnului. În cântările ortodoxe, Hristos *a prădat* avuția Iadului, pe cei *legați/ robiți* de moarte și de Satana.

În *Prohodul* din Vinerea Mare, se spune: „Iadul s-a-ngrozit, Dătătorule de viață, Doamne, când *prădată* și-a văzut bogăția lui și-nviați pe *morții cei legați din veac*"[85].

Aceasta este *„prada care Ți-i robită"*, la care se referă Dosoftei.

În omilia pascală a Sfântului Ioan Gură de Aur se pomenește de asemenea despre această *prădare*: „Prădat-a iadul Cel ce S-a pogorât în iad"[86].

Iar *„țara cea dorită"* înseamnă, ca peste tot în psalmii versificați ai lui Dosoftei, *Împărăția Cerurilor*.

Psalmul 53, alcătuit din catrene și din versuri de câte 6 silabe, e o altă reușită poetică, în care întâlnim și acele scurte versuri magistrale unde este menționată *„ruga din tăcere"*,

---

[85] *Triodul*, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 656.
[86] *Penticostar*, Ed. IBMBOR, București, 1999, p. 25.

isihastă, deși psalmul (*original*) nu vorbește despre *tipologia rugăciunii*.

Să revenim însă la versificarea dosofteiană:

Doamne, mă spăsește
Cu svântul Tău nume,
Fă-mi giudeț pre lume
Și-ntreg mă ferește.

Cu a Ta putere,
Grijă când am multă,
Tu, Doamne, mi-ascultă
Ruga din tăcere.

Că să rădicară
Asupra-mi păgânii
Și cu toți streinii,
De mă-mpresurară.

Și nu-Ț[i] au de frică,
Când svântul Tău nume,
Ce-i vestit în lume,
L-iau într-o nemică.

Că mie mi-i vântă [ajutor]
Domnul, sufletește,
De sunt și trupește
Întreg, fără smântă. [etc]

(Ps. 53, 1- 20)

În Vechiul Testament, *modelul* pentru această *rugă din tăcere*, lăuntrică, *rugăciune a inimii*, se află în rugăciunea Anei, mama profetului Samuil: „Rugăciunea Annei e *o paradigmă a rugăciunii isihaste*, a rugăciunii în lăuntrul inimii, care se înalţă către Dumnezeu fără glas, în tăcere abisală”[87].

Amintind de *ruga din tăcere*, se vede că Dosoftei interpretează începutul psalmului – „Doamne, întru numele Tău mântuiește-mă” – în sensul rugăciunii isihaste: *Doamne*

---

[87] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/01/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-1-23/.

Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul.

Discutam și altă dată despre aceeași *rugăciune în tăcere*, în liniștea inimii, fără cuvinte, menționată și de poeții moderni, ca Tudor Arghezi (*„Ruga mea e fără cuvinte” (Psalm)*) sau Ion Vinea (*„tăcerile cu rugăciunile” (De profondis)*).

Și convingându-ne că Dosoftei nu fusese *trecut cu vederea* și că nu e vorba de vreo *coincidență*, Ion Pillat chintesențiază opera poetică a lui Dosoftei în versul următor: *„Nu-i nicio poezie să fie ca tăcerea”* (*Bătrânii*).

Dosoftei creează, din substantivul *cugetare* (care e infinitivul lung al latinescului *cogitare*), varianta *„cugetătură”*, e drept, din rațiuni prozodice, dar adăugând astfel *mai multă gravitate* cuvântului și o anumită *tensiune*, dacă îl comparăm cu alte substantive derivate, care au aceeași terminație (precum *uitătură*, *sperietură*, etc.): *„sunt cu spaimă-n cugetătură”* (Ps. 54, 4).

În aceeași manieră și cu același scop creează, puțin mai departe, și o formă verbală mai lungă decât cea uzuală, spunând, în loc de *mă-ntunecă*:

Groază, cutremur *mă-ntunecază*,
Firea nu-m[i] poate să stea să vază.

(Ps. 54, 13-14)

Lungirea formei lexicale obișnuite lasă impresia formării unui *ecou* în conștiință, a *depășirii* unui stadiu normal experiențial și intrarea într-o zonă de turbulență afectivă, de frică *patologică*. Însă nu *reacția* este supradimensionată, ci motivele sunt de natură să provoace *dezechilibru* și să *devasteze* chiar și un psihic normal.

Este frica sau groaza omului care nu se gândește să facă rău și care se simte *copleșit/ depășit* atunci când vede plasa de *intrigi* din jurul său.

Ceva mai departe, într-un alt psalm, va crea substantivul *întunecăciune* (*„Să-și ia plata și să să smintească,/ Și-ntunecăciunea să-i orbască”*, Ps. 68, 77-78), o formă poetică ce agravează semnificația negativă a *întunecării*, pe de o parte, iar, pe de altă parte, asociată acustic cu alte forme substantivale sufixate cu *-ăciune* (spre exemplu *amărăciune* sau *stricăciune*), îi conferă și altă intensitate a pejorării.

Ipocriții și uneltitorii sunt *portretizați* cu abilitate plastică:

Inema-ntr-înșii nu să potoale,
Grăiesc din gură *cuvinte moale*,
De-ț[i] par ca untul de unsuroase,
Ele-s ca lancea de sâmceloase [tăioase].

(Ps. 54, 63-66)

Comparațiile în sine și *antiteza* nu reprezintă o contribuție originală a lui Dosoftei.

Însă imaginea *moliciunii* cuvintelor, *„ca untul de unsuroase”*, este din nou rezultatul unei intenții *auctoriale* care mizează pe *aliterație* și *eufonie* pentru a marca intensitatea crescândă a ideii.

Deosebită este și o altă imagine, cea a *minții întinse* către Dumnezeu, pentru că ideea psalmului este aceea de a-ți pune nădejdea în Dumnezeu când nu mai e nicio scăpare și *a arunca* spre El grija care te apasă.

Dosoftei a transpus-o astfel:

Iară tu, oame, n-ii hi [nu vei fi] cu lipsă,
De-i hi spre Domnul *cu mintea tinsă*.

(Ps. 54, 67-68)

Dimpotrivă, *„pizmașii vor da-n genune,/ Urniț[i] de Domnul în putregiune”* (Ps. 54, 71-72).

Genunea din versul de mai sus înseamnă *iad* sau *adâncul iadului*.

Are, prin urmare, altă semnificație decât în alți psalmi, unde înseamnă *mare* sau *abis de ape*: *„Preste luciu de genune/ Trec corăbii cu minune”* (Ps. 103, 109-110); *„În mări și pre ape la toată genunea,/ De Ș[i]-au ivit Dumnezău minunea”* (Ps. 134, 13-14).

Dar și mai târziu, la Eminescu, *genunea* va avea această dublă semnificație: *„Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă?”* (*Scrisoarea I*); *„diluviul de flacări, lung întins ca o genune”* (*Memento mori*).

Mai dificil de înțeles este ce înseamnă *genunea* în aceste versuri: *„Pân' ce soarele s-o stinge în genunea cea adâncă”* (*Scrisoarea IV*); *„Hyperion, ce din genuni/ Răsai c-o-ntreagă lume”* (*Luceafărul*). Pentru că poate să însemne fie *ocean/ noian de ape*, fie *hău/ iad*.

Pentru un răspuns cât mai aproape de adevăr, trebuie studiat contextul în amănunțime…

Psalmul 55 ilustrează din nou *încleștarea* luptei cu vrăjmașii spirituali, cu *zburătorii* în văzduh, cei care *„Sunt cu mulțâi strânș[i] asupră-mi să mă dea de râpă/ Și să bat de la nălțime să mă surpe-n pripă”* (Ps. 55, 5-6).

Versurile acestea ne lămuresc faptul că *omul* din versul al treilea – ca și cu alte ocazii în *Psaltire* – ilustrează figurativ și metonimic *mulțimea* inamicilor spirituali:

Și să nu laș[i] toată zua *om* ce mi-i cu scârbă
Să mă lupte, să stropșască, să să puie-n gârbă.

(Ps. 55, 3-4)

Enumerația cu rol de intensificare a senzației de *desfășurare* a conflictului denotă faptul că Dosoftei stăpânește și tehnica *tabloului dinamic*, marțial, în care maeștrii s-au arătat cronicarii moldoveni.

Războiul acesta este *nevăzut* și *lăuntric*, are alt caracter decât cel din cronici, pentru că, așa cum spuneam, dușmanii *„să bat de la nălțime”* și nu sunt combatanți *obișnuiți*.

Și cu toate acestea nu este *mai puțin* dramatic, ci dimpotrivă: *Mi să strâmbă toată z[i]ua și stau de mă-ngână /.../ Să pun leșnici* [pânditori]*, întind lațuri și stau de vinează”* (Ps. 55. 11, 13).

Nădejdea de biruință este doar în *„mila bogată”* (Ps. 55, 22) a lui Dumnezeu, pentru care Îi aduce laudă:

Că mi-ai scos mișelul suflet de moarte cu jele
Și *mi-ai șters ochii de lacrămi*, iertându-mi greșele.
Și de *lunicuș* mi-ai datu-mi să mărg fără greață,
Slujindu-Ț[i] precum să cade,-n *lucoare de viață*.

(Ps. 55, 29-32)

Tensiunea confruntării spirituale este evidentă, ca și cea – pe de altă parte – a *concentrării* la rugăciunea către Dumnezeu, Singurul care poate *înclina* balanța în favoarea celui *slab* în fața unor asemenea inamici.

De fapt, acesta este un element definitoriu al psalmilor, acela că ilustrează *situații limită* și dau glas unor *tensiuni psihice* și *spirituale* copleșitoare.

Niciodată nu e vorba de *sentimente firave* sau *îndoielnice*, ori de *situații relative*, fără importanță capitală pentru viața celui care imploră intervenția dumnezeiască în existența sa.

Mergând mai departe, în psalmul 56 autorul introduce o altă *variație prozodică*, combinând catrenul cu distihul (adică în strofe de câte 6 versuri), măsura de 12 silabe cu cea de 8 silabe:

Hie-Ț[i] milă, Doamne Svinte, hie-Ț[i] milă,
Că spre Tine mi-i nedejdea când am sâlă.
Și mișelul mieu de suflet Ție caŭtă,
Să-l acoperi cu aripa Ta cea lată,
Până să va trece toiul
Și va-ndărăpta pohoiul.

/…/

Ț[i]-ai trimisu-Ț[i], Doamne, mila ș-adevara,
De mi-ai curățât ponoslul și ocara,
Și mi-ai scos din lei mișelul mieu de suflet,
Ce gârbiia, [leii] pregiur [de] mine cu rău cuget.
Că de nu mi-ar părti[88] Domnul,
Turburat mi-aș dormi somnul.

Fiii lumii *ș[i]-au ieșit din omenie*,
Le sunt dinții lănci cu ostii de mânie
Slobozâte, și *li-i limba spată iute*,
Ascuțâtă-n doauă rosturi ca pre cute.
Dinții să li să jimbască[89]
Și limba să să tâmpască.

/…/

---

[88] De nu mi-ar lua partea.
[89] Să li se știrbească.

Că mi-i *inema gătată să Te vază*
Pre tot ceas, Dumnezău Svinte, lăsând rază.
Și cu slava mea sunt gata să mă mânec:
Scoală slava mea, te scoală de zî cântec
În lăută. Demineață
Mă voi scula cătră viață.

(Ps. 56, 1-6, 13-24, 31-36)

Și din acest punct de vedere, al variației prozodice, *Psaltirea în versuri* este o adevărată *carte de poezie*, în care Dosoftei a pus fundamentul *liricii* românești.

Coșbuc sau Șt. O. Iosif vor apela la un *tipar prozodico-poetic* apropiat de cel de mai sus.

Poezia română de mai târziu, și în special Arghezi, puteau afla în psalmii versificați un repertoriu destul de larg al *blestemelor* la adresa celor ce: *„la inemă vă zace/ Strâmbătatea ce vă place”* (Ps. 57, 5-6).

Vom releva din nou aceste aspecte când vom ajunge la situații poetice *similare* din operele poeților moderni.

Dosoftei este primul care împletește *duritatea expresivă* cu *imaginea poetică*:

Streinațî-s din mătrice
Păcătoșii, și li-oi zâce
Că din zgău [pântece] *să răzlețâră*
În minciuni de rătăciră.

Ca vipera-nveninează
Cu mușcătura, să piarză,
Și cuvânt cu dereptate
Nu-l vor nice de departe

Să-l auză, s-aibă trudă;
[Sunt] ca și aspida cea surdă
De descântec, ce vinează
Vânătoriul să o piarză.

Ce le dă, Dumnezău Svinte,
Certare, să țâie minte.
Și-i ucide preste falcă,

Să le frângi dinții, să tacă.

Și leilor le despică
Fălcile cu care strică,
Fă-i ca apa ce-i vărsată,
Ce nu-i în samă băgată.

Și arcul să-ș[i] tragă moale,
Să să slăbească din foale,
Să pieie ticăițește [mizerabil],
Ca ceara ce să topește,

Și ca cubelcii [melcii] să arză
De soare, și să nu-l vază,
Să nu poată să să tragă
Preste spini, fără de vlagă.

Ca păduceii [măceșii] să sece
De pojar și de vânt rece.
Cu urgie să dea-n râpă,
Să-i soarbă [prăpastia] de vii cu pripă.

(Ps. 57, 9-40)

Și să nu-i laș[i] să-mble fără lege,
Ce să-i întorci spre sară s-alerge
Împregiur de târg, să flămânzască,
Ca câinii cercând să să hrănească.

Că ce ei latră și ce lucrează
Le pare că nu-i nime să-i vază.
Ce Tu, Doamne, de dânșii vei râde,
Când în laț cu păgânii s-or prinde.

/…/

Căzură-n laț pentru sămețâia,
Căce i-au cuprins blăstămățâia.
Le va ieși vestea de perire
Ce le va veni fără de știre.

Și Te vor cunoaște că ești Domnul
Pre tot locul și preste tot omul,

Și pre Iacov ai oblăduință [stăpânire],
Că pământul tot Ți-i cu credință.

Și pizmașii cei fără de lege
Să să-ntoarcă spre noapte, s-alerge
Ca câinele și să flămânzască,
Pregiur târgul tot să cehăiască [să latre],

Cercând hrană și scurmând prin tină,
Să să culce și fără de cină.

(Ps. 58, 18-23, 41-54)

Ultimele două strofe din psalmul 57 ne incită și la *alte anamneze* moderne, făcându-ne să ne gândim la poemul *După melci*, al lui Ion Barbu.

Mircea Scarlat atrăgea atenția asupra *blestemelor* din poezia lui Eminescu[90].

Fără îndoiala, *vehemența apostrofării* sub forma imprecațiilor de acest fel va fi foarte mult pe placul poeziei moderniste. Iar Arghezi este cel mai *reprezentativ* în acest sens (*Blesteme*[91]).

Cu totul remarcabilă este imaginea *vinurilor de plâns*, la finalul unor formulări antinomice, în care este profilat un *portret* paradoxal al lui Dumnezeu, ca Cel ce mustră și mângâie în același timp sau într-o succesiune neintuită de om, care nu poate nici să presimtă și nici să *recepteze* această schimbare, mai rapidă și mai presus de *firescul* lui uman:

Doamne, lepădatu-ne-ai și ne-ai surupat,
Pre noi mâniatu-Te-ai și ne-ai și cruțat.

Pământul clătitu-l-ai și l-ai strămutat,
I-ai strânsu-i frânturile și l-ai vindecat.

Că Te-ai arătatu-Te aspru și aprins,
De ne-ai adăpatu-ne cu *vinuri de plâns*.

[90] Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1984, p. 101.

[91] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Tudor_Arghezi:_Blesteme. Sau: http://www.versuri-si-creatii.ro/poezii/a/tudor-arghezi-7zudsdu/blesteme-7zuduou.html#.UWKDdjccMis.

(Ps. 59, 1-6)

Ca și în alte situații, semnalate mai sus, formele acestea verbale *prelungite* prin pronume adjuvante (*lepădatu-ne-ai*, *mâniatu-Te-ai*, *clătitu-l-ai*, *i-ai strânsu-i*, *Te-ai arătatu-Te*) pun accentul pe velocitatea *imperceptibilă*, la nivelul senzației umane, a acestei dinamici, dar care, în același timp, are *consecințe* imediate și cât se poate de concrete și de *grele* pentru cei de pe *pământ*.

Din punct de vedere *auditiv*, formularea poetică este la fel de impresionantă, creând, prin *cascada* acestor forme verbal-pronominale, senzația unui *vuiet*, al unui fundal sonor care zguduie și înspăimântă, însoțind *mânia aprinsă* a lui Dumnezeu.

Vinurile plânsului, pe de altă parte, este una dintre cele mai frumoase metafore pe care le-a conceput Dosoftei – alături de cea a vieții care trece ca o *umbră rară*, pe care am sesizat-o undeva mai sus.

Pentru că *plânsul* pocăinței este tare ca *vinul*.

Și acest plâns nu este *singular*, ci se formează ca *vinuri* multiple ale plânsului, ale pocăinței, cu densitate și tărie variabilă, ieșind din zăgazurile inimii și ale conștiinței.

Dumnezeu îl ajută pentru ca să nu fie nevoit să fugă pentru a scăpa *„de umbră de om”*:

Nime nu mă va-ntiri [goni] să fug la cetăț[i]
Cu șanțuri, cu tare străj[i], cu porț[i] cu lăcăț[i],
Nice m-a-nșira să fug pănă la Edom,
De oaste-npăimat, să scap de umbră de om.

(Ps. 59, 25-2)

Întreaga *strofă* e o construcție în plan imagistic realizată de Dosoftei.

Avem tabloul unei cetăți *întărite* realizat numai prin enumerație (*șanțuri*, *străji*, *porți*, *lăcăți*), procedeu retoric ce susține – deși nouă ni se pare o pictură suprarealistă – imaginea *inexpugnabilității* sitului respectiv.

Enumerarea elementelor *de apărare* fundamentale ale cetății are însă și alte semnificații.

În primul rând, ele *atestă* panica/ *frica terorizantă* a celui care caută refugiu.

Cel urmărit *verifică mental* soliditatea unei *fortărețe* și proiectează în registru imaginar elementele sale strategice *de siguranță*. Ele indică *spectrul* fricii și al stresului pe care îl experimentează omul persecutat de *inamici* și care se regenerează în amintire.

Pe de altă parte însă, ca și în didahiile lui Antim Ivireanul, aceste *proiecții* au valoare alegorică.

Din nou e foarte probabil ca Dosoftei să fi legat un verset psalmic de o învățătură evanghelică: „Când vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiţi în cealaltă; adevărat grăiesc vouă: nu veţi sfârşi cetăţile lui Israel, până ce va veni Fiul Omului" (Mt. 10, 23, *Biblia*, ed. BOR 1988).

Cetatea este interpretată ca fiind *cetatea virtuții*. Când ești împiedicat să faci o virtute, trebuie să cauți să împlinești alta.

Și așa, cetățile *nu se termină…*

S-ar putea însă ca și *formula* lui Dosoftei, *„umbră de om"*, să ascundă mai multe sensuri.

Pe de o parte, semnifică *sentimentul de eliberare* al celui care nu simte nici *umbră de om*, de dușman, în apropiere.

Însă, pe de altă parte, se poate ca Dosoftei să se fi gândit să *denumească* astfel pe acei vrăjmași aparte, *spirituali*, la care se referă foarte adesea psalmii (pe care traducerile coresiene îi numesc *draci*, în loc de *vrăjmași*, ținând cont de fapt de hermeneutica ortodoxă), și care se țin *scai* sau…ca o *umbră de om*.

Așa încât *umbră de om* s-ar putea să fie *Umbră-de-om*...

Psalmul 61 este, în întregime, un cântec cu ritm, melodie și cu cezură internă (cvasiprezentă în psalmii lui Dosoftei), pe care o vom semnala mai jos:

În ce chip nu s-a pleca / către Dumnezău
Și i să va cuceri / biet sufletul mieu?

Că de la Dânsulu mi-i / folos ș-agiutori,
Acela mi-i Dumnezău / și răzămători.

Cu Dânsul mă sprejinesc / și nu m-oi clăti,
Și-n greu ce mi s-a tâmpla / El mă va scuti.

Pizmașilor, pănă când / veț[i] îmbla zăluz[i],
De veț[i] lega-vă de om, / veninaț[i] și cruz[i]?

Și vă puneț[i] de-mproșcat / ca-ntr-un *zid plecat*,
Gândiț[i] că l-iț [îl veți] răsâpi / ca un *gard stricat*.

Și staț[i] de vă sfătuiț[i] / prețul să-m[i] schimbaț[i]
Și cu sete alergaț[i] / cu rău să-m[i] stricaț[i].

Din rost îm[i] ziceț[i] bine, / de mă îmblânziț[i],
Și din inemă cercaț[i] / să mă vicleniț[i].

Ce eu tot mă voi pleca / cătră Dumnezău,
Și Lui să te cucirești, / biet sufletul mieu.

La Dânsulu mi-i să rabd, / că mi-i Dumnezău,
Spre folos, spre agiutori, / *nemutat spre rău*.

De Dumnezău m-oi spăsî, / și slavă m-va da,
Dumnezău mi-a agiuta, / căce-L voi răbda [aștepta].

Deci să nedejduiț[i] / spre Dâns, că vă zâc,
Tot soborul creștinesc, / cu mare cu mic.

Și *inema* cătră Dâns / toț[i] *să vă vărsaț[i]*,
Că-i a nostru Dumnezău, / și să vă rugaț[i].

Iară hiii oamenești / văz că sunt deșerț[i],
Și-i văz că sunt mincinoș[i], / plini de strâmbătăț[i].

Și cu svatul lor cu tot / deșert svătuiesc,
Și cuvântul *nu le stă* / de câte grăiesc.

Pentru-aceea eu vă zâc / să hiț[i] înțelepț[i]
Și să nu nedejduiț[i] / cătră strâmbătăț[i],

Nice cătră apucări / să nu lăcomiț[i],
Nice-n bogățâi ce vin / să nu vă uimiț[i].

Că de-aceasta Dumnezău / o dat-au ales,
Și de-aceasta de daóri / eu am înțăles

Că-i puterea și mila / a lui Dumnezău,
Și va-mpărțî tuturor [fiecăruia] / după lucrul său.

Ideea că omul persecutat de semenii săi fără conștiință și fără Dumnezeu este *„ca un zid plecat”* și *„ca un gard stricat”* (Ps. 61, 9-10) ne amintește de toposul *ruinelor spirituale*, dezvoltat în romantism, despre care am mai vorbit cu alte ocazii.

Ca și în psalmul 41, în care dorul de Dumnezeu este exprimat ca *„setea”* ce *„arde-n plămână”*, *„sete aprinsă”*, dar care *„varsă-n suflet răceală de gheață”* – în termeni paradoxali, așadar, paradoxul constând însă, în primul rând, în exprimarea unor stări eminamente duhovnicești prin *comparație* cu suferințe psiho-somatice –, la fel în psalmul 62 dorința de a-L vedea pe Dumnezeu este atribuită atât sufletului, cât și trupului:

Că pentru Tine mi să-nsătează
Bietul de suflet, vrând să Te vază,
Cât de ori multe ce Te dorește,
Trupul, mișelul, să schimosește,
Ca-n pustii dese și-nsecetate,
Fără de apă și necălcate.

De m-aș vedea-mă-n svânta Ta casă,
Mișelul suflet s-ar desfăta-să,
Prăvind de-aproape svânta Ta slavă,
Că de-aș vedea-Te fără zăbavă. /…/
Să văz de-aproape svânta Ta față
Și cu mâni tinse să stau la rugă /…/

Atunce, Doamne, s-ar sătura-să
Bietul mieu suflet dintr-a Ta masă.

(Ps. 62, 3-12, 18-19, 21-22)

Relevantă stilistic este imaginea *pustiilor „dese și-nsecetate”*, care susține comparația *setei trupului* după Dumnezeu.

Pentru că ființa umană este o *unitate* care face ca trupul să fie *irigat* de dorul și de nevoile sufletului, chiar dacă acestea nu îi sunt proprii.

Așa încât, atunci când sufletul tânjește după Dumnezeu, este mistuit de dorința de a vedea slava Lui (*„mi să-nsătează/ Bietul de suflet, vrând să Te vază”*), și trupul se simte ca în mijlocul unor *„pustii dese și-nsecetate/ Fără de apă și necălcate”*.

Insistența pentru a descrie *pustia* – pauperitatea izvoarelor vitale și absența însăși a oricăror forme de viață din spațiul ei – face parte însă din *retorica poetică*.

Scopul este acela de sublinia *consistența* suferinței duhovnicești, *stringența* împlinirii dorului spiritual, mai arzător chiar decât nevoile biologice fundamentale.

Satisfacerea *necesității spirituale* de a *hrăni* sufletul cu slava lui Dumnezeu (*„Atunce, Doamne, s-ar sătura-să/ Bietul mieu suflet dintr-a Ta masă”*) este la fel de fundamentală, pentru susținerea ființei umane *în viață*, ca și împlinirea nevoilor primare/ fundamentale, ale trupului: setea și foamea.

Sufletul spiritual al omului are suferințele sale specifice, care constau în dorul de *a-L cunoaște* și de *a-L vedea* pe însuși Izvorul existenței sale: aceasta este foamea și setea lui vitală, pe care, dacă nu le satură, este el, sufletul, ca un trup *schimosit* în pustiul cel mai arid și mai gol de viață.

De aceea, *desfătarea* lui este să vadă slava lui Dumnezeu, energiile Lui necreate și veșnice: *„Mișelul suflet s-ar desfăta-să,/ Prăvind de-aproape svânta Ta slavă,/ Că de-aș vedea-Te fără zăbavă”*.

Din nou, insistența *repetitivă* este cât se poate de elocventă, iar *intensitatea* dorului este exprimată prin sugestia *grabei*, a *nerăbdării*, cât și prin metafora privirii *de-aproape* a slavei dumnezeiești: *„Prăvind de-aproape svânta Ta slavă,/ Că de-aș vedea-Te fără zăbavă”*, *„Să văz de-aproape svânta Ta față”*.

Cum spuneam și mai devreme, sunt *primele poezii* ale iubirii de Dumnezeu *în limba română*.

Și sunt, de fapt, primele poezii *ale iubirii*…

Tocmai de aceea, cum am sesizat și altădată, când *neoanacreonticii* au avut nevoie de un *model românesc* pentru a exprima suferințele *amorului*, au apelat – într-un mod incorect și indecent – la Dosoftei și la poezia religioasă.

Și peste timp, când poeții partidului comunist nu știau *cum* să mai *slăvească* regimul și pe *conducătorii iubiți*, au

făcut același lucru. Asta apropo de *detractorii* care știu *să fure bine* de la cei pe care îi *ignoră* sau despre care spun că *le repugnă*.

Mâinile *„tinse”* care *„stau la rugă”* indică faptul că *vederea/ contemplarea* slavei dumnezeiești este urmarea rugăciunii insistente către Dumnezeu, născute de acea *secetă* a sufletului descrisă mai sus.

Dumnezeu este Cel ce *„mă acoperi supt aripi svinte,/ Țiindu-mi umbră-n vreme fierbinte”* (Ps. 62, 29-30).

Bineînțeles, este vorba despre vremea *toridă* a suferințelor, ceea ce în rugăciunile ortodoxe se numește adesea *cuptorul încercărilor*.

În psalmii 62 și 63 întâlnim din nou blesteme la adresa celor răi:

Iară aceia ce-m[i] cearcă răul,
Fără de veste *să-i soarbă tăul*.

Stârvuri să zacă, căzuț[i] de aramă,
Să nu mai hie nice-ntr-o samă.

Hulpile noaptea părț[i] să le facă,
Și zua pasări să nu le treacă.

/…/

Și să-ș[i] astupe pizmașii gura,
Să să oprească vrajba și ura.

(Ps. 62, 35-40, 45-46)

Că *li-i tăioasă limba ca spata*,
Cu *venin iute* li-i *arcul* gata.

Fără de veste, *cu lancea plină*,
Vor să săgete [pe] cei fără vină.

/…/

Ș[i]-au întăritu-ș[i] *cuvânt de sfadă*,
Să-ntinză *lațuri*, să puie *nadă*.

/…/

Limbile-ntr-înșii să ostenească,
Lumea de dânșii să să ciudească

/…/

Și ce lucrează toț[i] să-nțeleagă,
S-aibă direptul *inemă-ntreagă*.

(Ps. 63, 7-10, 13-14, 25-26, 29-30)

Imaginea *leșurilor*, care sunt pradă animalelor sălbatice și păsărilor răpitoare este, fără îndoială, înfiorătoare, dacă este percepută în *realismul* ei.

În psalmul 17 remarcam același *realism* tulburător: *„Stârvurile-n câmpuri, zăcând aruncate,/ Să strângă troiene de vânturi suflate”.*

Probabil că Dosoftei a și avut ocazia să vadă asemenea *tablouri*, imposibil de șters din memorie. Sunt, fără îndoială, scene de război care *lasă în urmă* imaginația.

Însă există și semnificații alegorice ale acestor versuri, din Ps. 62: pe cei ce-i soarbe *tăul* (balta iadului), îi iau în primire *vulpile* și *păsările* răpitoare, care în Scriptură îi simbolizează pe *demoni*.

La acestea face referire și Hristos în Evanghelie: „Vulpile au vizuini şi păsările cerului cuiburi; Fiul omului însă nu are unde să-Şi plece capul” (Mt. 8, 20). Adică oamenii admit *să se încuibeze* demonii în inima lor, dar pe Fiul lui Dumnezeu nu-L lasă *să Se odihnească* acolo.

Prin urmare, putem lua în considerare prezența unor *stârvuri spirituale* în versurile de mai sus ale lui Dosoftei.

Însă aici este denumit *tău* (baltă, iaz) ceea ce în altă parte Dosoftei numește *„genunea cea largă”* dar și *„smârc”* (Ps. 68, 48-49).

Acești termeni, deși denumesc realități destul de *diferite* ca dimensiuni și înfățișare, precizează însă, fiecare dintre ei, anumite *proprietăți* ale spațiului pe care îl reprezintă – infernul – și care nu pot fi reproduse de un singur lexem.

Astfel, *genunea* indică *abisul* iadului, *tăul* semnifică aspectul său *mocirlos* și *stătut* din punct de vedere spiritual, iar

smârcul [vâltoarea] sugerează dinamica suferinței celor care s-au făcut prizonierii acestui loc.

În psalmul 63, în versurile citate, ideea de *intrigă* și de *uneltire* împotriva celor nevinovați este ilustrată de mulțimea *instrumentelor* care susțin această vânătoare nedreaptă: *spată* (spadă/ sabie), *arc*, *lance*, *săgeți*, *lațuri*, *nadă*.

Când vorbește despre *„tăioasă limba ca spata"*, Dosoftei nu se referă la *bârfa* obișnuită – deși nici aceea nu este *inofensivă* – ci la aspecte mult mai grave și mai periculoase, care conduceau la pierderea *demnității* și chiar a *vieții* celui care cădea pradă intrigilor de acest fel.

Ne amintim că Antim Ivireanul amenința cu *anatema* în didahiile sale pe cei care nu mai terminau cu *pâra*, referindu-se, bineînțeles, la *delațiuni*, denunțuri către domnitor care urmăreau distrugerea unui om sau a unei familii.

De aceea, este de înțeles „urarea": *„Limbile-ntr-înșii să ostenească"*.

Mergând mai departe, regăsim acea precizare, frecventă în versurile dosofteiene, că Împărăția Cerurilor este *„svânta Ta casă"*, având *„curțâle cele desfătate"* și *„Biserica Ta cea svântă"* (Ps. 64, 10-13).

Și în Ps. 41 pomenea de *„svânta Ta casă"* și de *„corturi tinse în funi de mătasă"*. Iar în Ps. 47, despre *„svânta cetate/ Din măgura svântă /.../ Cetate frumoasă/ De piatră vârtoasă /.../ Pre coaste de munte/ Cu ulițe multe /.../ Cu curț[i] desfătate,/ Cu pânzele nalte"*.

Aceste descrieri sunt *simptomatice* în psalmii versificați de Dosoftei.

Ele corespund, cum spuneam, asertiunilor din cazanii, potrivit cărora Sfinții se vor desfăta în „*curțile și în polatele* [cămările] *cetății ceii de sus*, carea o au zidit însuși Dumnedzău. [...]

[Acolo sunt] *curțile céle luminate* a Împăratului ceresc, unde iaste tot veselie și bucurie și cântări neîncetate. Acolo iaste viiață fără de moarte. […] Raiul iaste zidit de Dumnedzău sus la răsărit, *pre munți* înalți și frumoși, unde-s vânturi vésele, nice foarte calde, nice foarte răci, și văzduh luminat. Că *Raiul stă mai sus de pământ, ca o curte împărătească* mai sus decât alte case"[92].

---

[92] Varlaam, *Carte românească de învățătură* [*Cazania*, *1643*], vol. II: Textul, ediție îngrijită și glosar de Stela Toma, prefață și studiu de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 2011, p. 22, 80, 256.

Sigur că Dosoftei *detaliază* atunci când ne descrie o cetate *de piatră*, *„pre coaste de munte"*, având *„ulițe multe"*, *„curți desfătate"* și steagurile înălțate (*„pânzele nalte"*): semn al păcii, al tihnei și îndestulării, și al *biruinței*.

Cât despre *mătasea* corturilor și a casei lui Dumnezeu, o vom regăsi și în Ps. 73, 14 sau în Ps. 83, 44.

Ideea următoare pare exprimată în mod *tautologic*, dar Dosoftei urmărește, dimpotrivă, *efectul stilistic*:

Ne rugăm și noi, Dumnezău sfinte,
Să ne-asculți la *ceas de rugăminte*.

(Ps. 64, 15-16)

Ne rugăm să ne auzi când ne rugăm: nu este, cum ar părea, o *bâlbâială* a celui care se roagă sau o *neștiință* de a-și formula cererea.

Dosoftei urmărește să *inducă* sentimentul de *profundă umilință* a celui care se roagă.

E important, mai înainte de toate, ca Dumnezeu *să accepte* să intre *în dialog* cu omul.

Prezența Lui în acest dialog este cu adevărat *esențială*, este cu adevărat *scopul* rugăciunii, mai importantă chiar decât conținutul rugăciunii și decât *împlinirea* cererii celui ce se roagă.

De aceea și *umilința* – având conștiința acestei *prezențe* – este pe măsură, și Dosoftei *o subliniază* recurgând la repetiția nu numai a procesului activ (*Ne rugăm /.../ la ceas de rugăminte*), cât și a subiectului inclus: *„Ne rugăm* ***și noi****"*.

Este o modalitate de a insista pe *starea de necesitate* a sinelui rugător. Și el *are nevoie* mai întâi de Dumnezeu, și *apoi* de împlinirea rugăciunii.

O imagine plastică și chiar o metaforă revelatorie, *involuntară* sau nu, reiese și din versurile următoare:

Că Svinția-Ta ești așezare
Pre uscat tuturor și pre mare.

(Ps. 64, 17-18)

Dumnezeu este *„așezare”* celor de *„pre mare”*. El întrupează toată *stabilitatea* și *siguranța*, împotriva a tot ceea ce înseamnă *oceanul incertitudinii* în fața unui om.

Și pentru cei ce stau *„pre uscat”*, pentru cei netulburați de patimi, și pentru cei care sunt *„pre mare”*, zbuciumați sufletește, Dumnezeu este rațiunea *așezării* lor.

Marea, și mai ales *valurile* ei, sunt un *simbol alegoric* și pentru cei *mândri*, care se înalță de trufie, dar pe care Dumnezeu îi *tulbură*:

Tu sprijinești munțâi în vârtute,
Când turburezi marea cu vânt iute.
De valuri, de urlet să-ntrestează
Toț[i] păgânii și să spământează.
Și de *semne* ce văd îi ia teamă…

(Ps. 64, 19-23)

Dacă *munții* reprezintă simbolul celor Sfinți, *marea* simbolizează (cel mai adesea) pe cei *agitați* de vanitate și de patimi multe.

Un pasaj demn de remarcat este cel care Îl prezintă pe Dumnezeu ca *proniator* al lumii, al pământului:

Demineață când ieș[i], Tu dai rază,
Și de Tine *cina să-mfrâmșază*.

De Tine pământul *să adapă*,
Și de bișug nime nu să scapă.

Că *părăul Tău*, Dumnezău[le], varsă,
De sațâu gătind tuturor masă.

Brazdele pământului *le-mbată*,
Să rodească *secere bogată*.

În *ploi bune*, vesele *să crească*
Vipturile și să să mulțască.

Anul cu cunună l-nărocește
Și cu de tot bine l-îndulcește,

Câmpii de grăsime să să împle
Și *pustia grasă* să să tâmple.

În frâmsețe, *dealurile nalte*
Bucurie le-a-ncinge să salte.

Să-nvăscură oile, mieorii,
Și s-or veseli secerătorii

De zăpódii [văi] ce *vor unda grâne*.
Și toț[i] vor cânta sătui de pâine.

(Ps. 64, 25-44)

Înaintea *poeziei pastorale* și a *peisajelor câmpenești* din lirica pașoptistă, Dosoftei reușește să surprindă o *tonalitate picturală* care le devansează.

Mai puțin atmosfera nostalgică este *reprodusă* în versurile dosofteiene, care exaltă *beatitudinea* ca rezultat al revărsării *razei* harului lui Dumnezeu.

Această *rază* primordială face să se reverse *izvoarele* fericirii și ale belșugului pe pământ. Dar ea este *izvorul primar*, care determină să apară și să curgă *pâraiele*…

Dosoftei reușea să chintesențieze, în câteva versuri, o întreagă perspectivă *paradisiacă* și rustic-primară (fără a fi neapărat *localizabilă etnic* sau *temporal*), pe care ulterior curente întregi se vor strădui, în secolul al XX-lea, să o reproducă în opere literare.

Tabloul acesta complex merită însă o analiză în amănunțime. Pentru că nu este doar complex, ci și *omogen*, iar versurile decurg unele din altele ca efectul din cauză.

Cauza tuturor este Cel ce *„Demineață când ieș[i], Tu dai rază”*.

În *dimineața lumii*, El a zidit-o pe ea *din nimic*. I-a dat lumina vieții, a ființei. Și ea, lumea, a apărut în *raza* Lui.

De aceea, Eminescu putea spune: *„lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată /…/ Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze /…/ Astfel, într-a veciniciei noapte pururea adâncă,/ Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă”* (*Scrisoarea I*).

Și tot el zisese, în același poem, că, mai înainte să apară lumea, *„era un întuneric ca o mare făr-o rază”*.

Dumnezeu *iese dimineața* și zidește lumea, dăruindu-i *raza* Sa.

Dimineață se referă la vremurile *aurorale* ale cosmogenezei.

Aceasta este lucrarea Sa, cum va spune, în mod tainic, și psalmul 103: *„omul /.../ Iese-n treabă demineață,/ De lucrează până-n sară”* (Ps. 103, 95-97). Pentru că Dumnezeu Se numește uneori pe Sine *om*, în pilde, în mod *acoperit*.

În primele versuri de mai sus se afirmă aproximativ același lucru: *„Demineață când ieș[i], Tu dai rază,/ Și de Tine cina să-mfrâmșază”*.

De dimineață, din zorii lumii și până la cină, El *lucrează*. Iar *cina* poate fi aceea din veșnicie, din Împărăția fără sfârșit.

Așa încât, de *dimineață* până la *cină* poate să însemne: de la *geneză* până la *eshatologie*.

„Și de Tine cina să-mfrâmșază”: pentru că El este Frumusețea și Lumina *cinei* veșnice.

Din perspectiva unei perioade de timp mai reduse, se poate interpreta că versurile se referă la *pronia* lui Dumnezeu, care conduce viața omului în fiecare zi, de dimineața până seara, care revarsă raza harului la ora trezirii și deopotrivă la ceasul *mesei* de seară, când omul este împlinit de munca sa și este mulțumitor față de Creatorul său.

Raportându-ne la literatura română, ne amintim de scena cu care debutează primul volum din *Moromeții* și de importanța pe care o avea momentul *comuniunii* familiale la *cină*. Dincolo de proza realistă a lui Preda, se vede că oamenii acordau o semnificație aparte *momentului*, în mod *tradițional*, chiar dacă în roman nu este menționat niciun simbolism religios.

Dumnezeu, Care *a dat rază* și a creat lumea, tot El *adapă pământul* și îl umple de *„bișug”* (belșug).

Adică, e Creatorul, dar și Proniatorul lumii, Cel care are grijă de creația Sa și *nu Se retrage* – cum afirmă protestanții – *în transcendență* după ce creează lumea.

Mai mult, *„părăul Tău, Dumnezău[le], varsă,/ De sațâu gătind tuturor masă”*.

Din nou, prin *pârâul* lui Dumnezeu se poate înțelege fie *curgerea* binecuvântărilor și a harurilor Sale peste tot pământul, fie, în mod propriu, *izvorârea* apelor care *adapă* pământul și îl fac să rodească.

Însă *îmbătarea brazdelor* cu apa aceasta a binecuvântării dumnezeiești și *unduirea grânelor în văi* sunt imagini poetice absolut remarcabile pentru *stadiul* limbii și al poeziei noastre de la sfârșit de secol XVII: *„Brazdele pământului le-mbată,/ Să rodească secere bogată /.../ Să-nvăscură oile, mieorii,/ Și s-or veseli secerătorii/ De zăpódii* [văi] *ce vor unda grâne./ Și toț[i] vor cânta sătui de pâine"*.

Putem spune nu numai că îi anunță pe Alecsandri, Coșbuc ori semănătorismul, dar și că, prin *universalitatea* semnificației, depășesc perspectiva ideologică limitată a curentelor din epoca modernă.

Nu doar că pământul *se adapă*, ci mai mult, brazdele lui *se îmbată* cu această apă. Ceea ce arată o *mare binefacere*.

Chiar dacă româna modernă îl are pe *a (se) undui* (după fr. *ondoyer* – un vers al lui Heliade Rădulescu sună astfel: *„Cu floarea se dă-n leagăn, cu iarba* ***undoiază****" (Serafimul și heruvimul)*), reținem totuși că Dosoftei a creat mai întâi termenul poetic *a unda* în limba română – dar tot el a acordat valoare poetică și *undelor* mării (după cum am semnalat cu alte ocazii).

Ipostaza *grânelor unduitoare* ca marea este *impresionantă*. Probabil că această imagine s-a impregnat în memoria autorului și l-a determinat să o *traducă poetic* în psalmi.

Până și *pustia*, care în alt psalm, după cum am văzut anterior, era *însecetată* și neumblată, este acum *„pustia grasă"*.

Semnificația generală este, așadar, aceea a unei bogății paradisiace de *vipturi* (roade).

„Oile, mieorii" s-au *învăscut* (s-au îmbrăcat) cu bucurie, *„și s-or veseli secerătorii/ De zăpódii ce vor unda grâne"*.

Păstorii și *secerătorii* deopotrivă, cei ce se trezesc *dimineață* și cei care *cinează* din roadele muncii lor, *sub raza* lui Dumnezeu, toți sunt în aceeași *beatitudine* a belșugului de har pe care Creatorul lumii îl revarsă peste universul Său.

Lucrurile lui Dumnezeu sunt *„nalte /.../ și-nfricate"* (Ps. 65, 5-6), adică *înfricoșătoare*.

„Pământul" – adică oamenii credincioși –, *„să-nchină"* Lui *„cu față lină"* (Ps. 65, 10): cei care pot sta *senini* în fața Lui.

Epitetul acesta se întâlnește rar ca determinativ al *feței* unor personaje umane. Mai adesea se vorbește despre *fața lină* a unei ape sau a câmpiei.

În psalmul lui Dosoftei, *pământul* este o sinecdocă, indicând o *mulțime* de oameni credincioși.

Așa încât, *fața lină* a pământului are sugestii mult mai adânci, care vizează o *caracterizare* umană, o trăsătură spirituală.

Dumnezeu este Cel ce-*„ntrece toț[i] oamenii cu svatul,/ Și marea o-ntoarce cu uscatul"* – reușită reformulare a afirmației că Dumnezeu *usucă/ seacă* marea – și Cel care orânduiește toate, *„Că-Ș[i] domnește vecii cu tărie"* (Ps. 65, 15-16, 20).

El îi pune pe oameni la încercare, pentru a-și dovedi caracterul (*„Când ne cercai, Doamne,-n strecătoare* [sac]*,/ De ne-ardeai c-argint în herbătoare"*, etc.), dar tot El ajută celor care nu slăbesc în credință: *„Ce Tu, Doamne, cu lesne ni-i trece/ Prin pară de foc, prin apă rece,/ Și către odihnă ne vei duce,/ La răpaos și la sălaș dulce"* (Ps. 65, 31-32, 37-40).

Se reafirmă dorința de a vedea *slava* lui Dumnezeu, *lumina Sa necreată*, pe care am văzut-o exprimată în mai mulți psalmi: *„Doamne, Tu te-ndură /…/ De-Ț[i] străluminează pre noi svânta față"* (Ps. 66, 1-2), *„Faceț[i] bucurie de svânta Lui față"* (Ps. 67, 17).

Și atragem atenția aici asupra a două versuri splendide, care încearcă să contureze *puterea* lui Dumnezeu și dimensiunile manifestării Sale în fața întregii creații:

Tremura pământul de-a Ta strălucoare
Și s-aprindea ceriul de vărsa sudoare.
(Ps. 67, 33-34)

Întâlnim din nou *imprecațiile* care, din punct de vedere literar, formează numeroase imagini plastice:

Fum de sterevie[93] fața să le arză,
Și ca de foc ceară, rãstopiț[i] să cază,

/…/

[93] Sterevie = funingine condensată.

I-a pune movile ca și în pustie,
Să șază mormânturi, pentru gingășie[94].

/…/

Iară pre pizmașii vei lovi din frunte,
Di-or sta ca pologii[95] capete[le] căzute.

Vârv de păr din vină nu li s-a ierta-să,
Ce cu vârv măsura le vor da cea rasă.

N-or putea să scape nice-n vârv de munte,
Că din Bazan [Vasan] Domnul i-a prăvăli iute

Și-i va băga-n mare de-i vor vedea fundul,
Să le zacă-n [a]mestec oasele cu prundul.

Vei brodi [umbla] prin sânge, ca și de mainte,
Ce limpiia[96] cânii, de vei țânea minte.

Cându-ț[i] mergea Domnul la război în frunte,
De sta polignite [doborâte] stârvurile crunte [însângerate].

(Ps. 67, 5-6, 27-28, 97-108)

Va spune și puțin mai departe, în același stil:

Ca la Aéndor pologi să zacă,
Muștile múșini într-înș[ii] să facă.
Le fă boierii ca [pe] Óriv și Ziv,
Zevéi și Sálman, să zacă toț[i] stârv.

(Ps. 82, 35-38)

Un alt *pasaj* poetic ne atrage atenția prin caracterul *enigmatic* al versurilor sale și care s-ar putea să-i fi reținut atenția și lui Ion Barbu:

---

[94] *Gingășie* înseamnă *îngrășare*. Se referă la *lăcomia* celor pe care Dumnezeu i-a scăpat din robia Egiptului și care s-au revoltat împotriva Lui pentru că au dorit mai mult mâncărurile din Egipt (deși erau modeste) decât libertatea și harul lui Dumnezeu.
[95] *Pologi* = snopi de iarbă secerați.
[96] *A limpi = a bea cu limba*, cu referire la câini sau pisici. Aici e vorba de câinii care ling/ beau sângele vrăjmașilor omorâți.

Și tu, oaste svântă, n-ii hi [nu vei fi] ca mainte,
Să te culci afară la tăciuni herbinte,

Ce vei dormi-n casă, de ti-i desfăta-te
'N sân de porumbiță,-nt-áripi argintate.

După ceafă aur cu lucoare verde
Ț-va slobozî raze, de nu ti-i încrede.

Ț-va stoli-mpărațâi, Cel din ceri, cu slavă,
De-i coperi munțâi fără de zăbavă.

Ca-n Selmon *când cade omătul de-albește*,
Așe toată țara *cu Tine s-a-nvește* [se îmbracă].

Muntele cel mare ce-au pogorât Domnul,
Munte cu grăsâme de-l știe tot omul,

Muntele Vasanul, *muntele de lapte*,
Ce-are pregiur sine multe măguri nalte.

(Ps. 67, 49-61)

Versurile sunt destul de greu de înțeles, pentru că poartă grele semnificații teologice și mistice.

Reproducem și versetele corespunzătoare acestor versuri, din *Biblia de la București* (1688): „De veți dormi în mijlocul sorților, aripi de porumb[iță], ferecate cu argint, și spatele lui [ei] cu verdeață de aur. Când oasebeaște Cel ceresc împărați preste el, omeți-se-vor [se vor albi ca zăpada] în Selmon; muntele lui Dumnezeu, munte gras, munte închegat, munte gras" (Ps. 67, 14-16)[97].

Iar traducerea Vechiului Testament, utilizată în *Biblia de la București*, a fost revizuită de Dosoftei.

---

[97] Traducerea e aproximativ fidelă textului din LXX: ἐὰν κοιμηθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτῆς χιονωθήσονται ἐν Σελμων ὄρος τοῦ Θεοῦ ὄρος πῖον ὄρος τετυρωμένον ὄρος πῖον, Ps. 67, 14-16.
În VUL: „si dormiatis inter medios cleros pinnae columbae deargentatae et posteriora dorsi eius in pallore auri dum discernit Caelestis reges super eam nive dealbabuntur in Selmon mons Dei mons pinguis mons coagulatus mons pinguis".

Spuneam însă, mai sus, că bănuim faptul că Ion Barbu s-a aplecat peste aceste versuri dosofteiene, interesat cum era de *poezia ermetică*[98].

Am afirmat aceasta pentru că versurile *„După ceafă* ***aur cu lucoare verde****/ Ț-va slobozî raze”* ne rememorează o secvență la fel de *enigmatică* din cunoscutul poem *Riga Crypto și lapona Enigel*: *„Mă-nchin la soarele-nţelept.// La lămpi de gheaţă, supt zăpezi,/ Tot polul meu un vis visează./* ***Greu taler scump cu margini verzi/ De aur****, visu-i cercetează”*.

În *Septuaginta*, ceea ce Dosoftei a tradus poetic prin *„aur cu lucoare verde”* este χλωρότητι χρυσίου, ceea ce ar însemna *verdeață de aur/ aurită* sau *verde de aur*.

Interesant e că *Vulgata* a interpretat *verdele* ca *paloare*: „pallore auri”. Dar Dosoftei n-a urmat aici această variantă.

Semnificația ar fi aceea că cei care *dorm* în locul moştenirii lor, dată lor de Dumnezeu, vor fi ca *porumbița* (περιστερᾶς) cu aripi argintate, strălucindu-le spatele (penajul) de *lumină de aur verde*.

Aceasta este însă *lumina dumnezeiască* revărsată de Dumnezeu peste ei, iar nuanța de *verde* are, desigur, o semnificație mistică ce nu îmi este însă cunoscută.

Dar faptul că Ion Barbu denumeşte *idealul* laponei drept *„soarele-nțelept”*, soare pe care îl descrie ca *„Greu taler scump cu margini verzi/ De aur”* nu face decât să ne confirme decriptarea în sens mistic-isihast pe care am făcut-o *baladei* barbiene[99].

De asemenea, în poemul *Ritmuri pentru nunțile necesare*, scria aceste versuri, pe care le-am interpretat tot în sens mistic-ortodox[100]: *„intrăm/ Să ospătăm/ În* ***cămara Soarelui****/ Marelui/ Nun şi stea,/ Abur* ***verde*** *să ne dea”*.

Ar mai fi de remarcat și că, după Ion Barbu, Matei Caragiale, în cunoscutul capitol final al romanului *Craii de Curtea-Veche*, îi înveșmânta pe „cei trei Crai […] numai în *aur și verde, verde și aur*”, în așteptarea „ca surghiunul nostru pe pământ să ia sfârșit. O lină cântare de clopoțel ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorâse asupră-ne”[101].

---

[98] A se vedea și ce am spus în articolul *Posteritatea literară a lui Dimitrie Cantemir*, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/tag/posteritatea-literara-a-lui-dimitrie-cantemir/.

[99] A se vedea: Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol I. 3, op. cit., p. 153-192.

[100] Idem, p. 165-171.

[101] Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, ediție îngrijită, prefață și curriculum vitae de Teodor Vârgolici, Ed. Gramar, București, 1994, p. 135.

Următorul *tablou poetic* din acest psalm este de asemenea *enigmatic*:

Când va veni Domnul de-a face căŭtare,
Vei vedea atunce ce-i de oaste mare,
Vei vedea *carâta* unde șede Domnul,
Că n-are putere să-i ia sama omul.

Mii și leghioane, și sute nescrise,
Fără ce-are Domnul, și *oști ce-s ne-atinse*.
Și-ncătró purcede, unde I-i cuvântul,
Are *călărime repede ca vântul*.

Și Domnul dintr-însă *departe dă rază*[102],
Nu pot sta pizmașii să cate să-L vază.
Văzut-ai Sinaiul când *ardea cu pară*,
Când stai de departe de-l vedeai de-afară.

Că te lua groază de urlete multe
Și de *glas* de bucin ce *să vedea*-n munte.

(Ps. 67, 67-80)

Aceste versuri evocă din nou *slava lui Dumnezeu*, care s-a arătat pe muntele Sinai, când Sfântul Moise a primit tablele legii și când poporul lui Israel stătea *departe* de munte, înfricoșat.

„Glas de bucin ce să vedea-n munte” înseamnă *glasul* trâmbițelor îngerești.

În ceea ce privește *„carâta unde șede Domnul”*, formată din *„mii și leghioane, și sute nescrise /.../ oști ce-s ne-atinse /.../ călărime repede ca vântul”*, am comentat altădată semnificațiile[103], referindu-ne la psalmii 103, 15-20 și 17, 29-30.

Reamintim câteva pasaje din ceea ce scriam atunci:

> „Domnul are *Îngerii* drept *cai…iuţ ca vântul…şi ca gândul* (nu e o expresie populară, de basm, părerea

---

[102] *„Departe dă rază”* = strălucește lumina Sa până departe.

[103] A se vedea: Gianina Picioruș, *Psaltirea Sfântului Dosoftei: răspuns unei probleme neclare*, art. cit.

mea este că Dosoftei e creatorul, sursa primară, nu *imaginaţia populară*), şi *pedestrime* [de Îngeri] *ca focul…*, *strălucind cu totul*, zeloşi să-I împlinească Lui *cuvântul*, porunca (*de mărg unde Ţi-i cuvântul*). Aceştia sunt *cerul*. […]

Îngerii sunt *caii* şi *pedestrimea* Lui – cu un alt termen, biblic, *oştirea* sau *taberele* Lui (Fac. 32, 1-2). *Biblia* de la 1688 face o precizare în plus, individualizându-i ca *arhangheli*. În mod cert, Dosoftei nu se inspira din *folclor*.

Antim Ivireanul îi numeşte *care şi căruţe*, desemnându-i pe Îngeri ca un alt *vehicul*, creat – în afară de slava Sa necreată şi veşnică – al deplasării lui Dumnezeu spre oameni, Îngerii fiind *mărturia* slavei Lui copleşitoare, însoţitorii şi escorta Lui împărătească, dar şi *intermediari* între Dumnezeu şi om: *de I-au fost lipsă de cară şi de căruţe, ca să meargă undevaş, are El mult mai slăvite şi mai lăudate cară decât aceştia; că zice David, Psalm 17: „S-au suit pe heruvimi şi au zburat; zburat-au pe arepile vântului”*[104].

În psalmul indicat şi de Antim, vedem că Dosoftei păstrează aceeaşi *retorică teologică* în denumirea *activităţii* Îngerilor (ca şi în cazul altor precizări de acest gen): *Când ai să faci cale unde Ţi-i cuvântul / Ai heruvimi gata de-s repez*[i] *ca vântul* (Ps. 17, 29-30).

Asemenea zice şi Varlaam: *Dumnedzău, cela ce nice început, nice svărşit n'are, carele iaste mai denainte decăt toţi vecii, îmbrăcat cu lumină neatinsâ* [neapropiată – I Tim. 6, 16] *şi cu slavâ negrâitâ, câruia nu-I trebuia nice ceriu, nice pămănt, nice altă lume ca sâ-L proslâvească, câ acestea toate le ave întru sine, şi era mârit şi slâvit deusebi de toatâ lumea, iarâ pentru mare mila Sa vru să-ş arate slava Sa lumiei,* [slava] *carea o ave mainte încă de ce nu era lumea, pentr'aceea întăiu fâcu Îngerii*[105]".

Psalmul următor ne face, de data aceasta, să ne amintim de Bacovia:

O, Dumnezău Svinte, Tu mă scoate

[104] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit, p. 105-106.
[105] Varlaam, *Cazania (1643)*, ed. îngrijită de J. Byck, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1966, p. 377.

De *puhoi de ape*, toi [tumult] de gloate,
Ce-m[i] vine la suflet, și de gloduri
Cu *pâcle adânci, fără poduri*.
Că sunt încungiurat de *adâncuri*,
De mă trage vivorul la *smârcuri* [vâltori].

Strigând mi-au venitu-mi amețeală,
Mi-au amurțât limba-n osteneală.
Ochii să tâmpiră de zăbavă,
Dorind, Doamne, de *svânta Ta slavă*.

Și pizmașii miei stau împotrivă,
Fără număr, cu ceată zlobivă.
Perii capului meu covârșiră,
Asupra mea când stau de se-nșiră. /…/

[Cei] ce-s cu mine născuț[i] dintr-o maică
Vor de sine strein să mă facă /…/
Ceia ce beau la crâșme *mă cântă*
Și pre la porț[i] mă iau în prohită [derâdere].

Iar eu cătră Tine cu rugă
Mă rog, Doamne, că sunt a Ta slugă.
Și-m[i] cerc vreme să mi-aflu-ndemână
De la Tine să iau *milă plină*.

Și să mi-asculț[i], Doamne,-ntr-adevară,
Să nu mă laș[i] să hiu de ocară,
Nice să laș[i] să m-afunde *tina*,
Ce să rădici de pre mine vina.
Și să scap de cine mi-s cu greață
Și de *genuni adânci*, line-n față.

Vivorul apei să nu mă tragă,
Să mă-nghiță *genunea cea largă*,
Nice *smârcul* buza să-ș[i] deșcheie
Să *mă soarbă* și să să încheie.

(Ps. 68, 1-14, 27-28, 35-50)

Ne gândim aproape instinctiv la poemul *Lacustră* al lui Bacovia: *„De-atâtea nopți aud plouând,/ Aud materia*

plângând /.../ În spate mă izbește-un val – / Tresar prin somn și mi se pare/ Că n-am tras podul de la mal”.

Descoperim aceeași oroare de a nu fi înghițit de *potop*, de ape malefice.

Mai mult, ambii poeți dau glas fobiei diluviene reprezentând-o printr-o imagine aproape identică, cea a absenței *podului*, enunțând lipsa căii de acces spre scăpare, spre mântuire: *„puhoi de ape /.../ Cu pâcle adânci, fără poduri”* (Dosoftei), *„mi se pare/ Că n-am tras podul de la mal”* (Bacovia).

Ambii au frica de a nu rămâne *fără pod*, fără modalitatea de a trece *dincolo*, de a se salva.

Putem să o considerăm și o teamă profundă a sufletului, care se înfățișează, în cazul amândurora, sub forma acestei imagini relevând un *frison teribil* la gândul de a nu mai avea *cale* de scăpare.

Și ajungând aici, reafirm și cele ce spuneam despre Bacovia, despre faptul că versurile sale nu sunt simple *melodioase plângeri*, cum le numea Ion Barbu, ci trebuie înțelese ca având semnificații *metafizice* absconse, în sensul terorii la gândul *potopului* care îneacă lumea, pe care o exprima și Blaga, ba chiar și Barbu într-un poem.

Aceleași semnificații alegorice le au, la Dosoftei, *puhoiul*, *adâncul*, *smârcul*, *genunea* și *viforul apei*.

Ceea ce impresionează în aceste proiecții vizuale cu *impact* imediat este acumularea de *amănunte* capabile să contureze un *tablou* sumbru și copleșitor prin sugestiile unui cataclism și ale unei sucombări iminente.

Puhoiul de ape și *toiul de gloate* instituie și o imagine auditivă – nu doar vizuală – *asurzitoare* ca efect psihologic.

De fapt, recurgând dintru început la o senzație *abstractă* și totodată *imprecisă*, cum e auzul, Dosoftei obține deja un efect *multiplicat* al terorii, pe care dorește să ne facă să o resimțim la cotele de alarmare pe care psalmistul/ rugătorul le atinge.

Această *învăluire auditivă*, a unui pericol neașteptat și totuși simțit aproape, este confirmată și concretizată imediat în imagini vizuale tulburătoare: *glodurile* indică impresia înșelătoare a *solidității*, care nu fac decât să împingă pe cel *afundat* către *viforul* vârtejului de ape, al vâltorii care *înghite* sufletele fără milă.

Pâclele adânce, fără poduri, reprezintă aceeași sugestie a *rătăcirii* și a *nesiguranței*, a lipsei de călăuzire care ne poartă inevitabil spre un deznodământ dramatic.

Permanent se instalează sentimentul de *insecuritate* și de *primejdie* ascunsă, invizibilă, de ape nebănuit de adânci și de învolburate, protejate fie de *pâcle*, fie de *gloduri* și *tină*, fie de însăși *deghizarea* pericolului într-un fenomen pașnic: *„genuni adânci, line-n față”* (expresie oximoronică de o rară finețe psihologică).

Prezentarea lui Dosoftei ar putea suporta chiar o comparație cu un scenariu de film modern, dacă o privim în mod *realist* și nu prin prisma semnificațiilor sale alegorice.

Proiecția *groazei*, descrisă mai sus, este completată și chiar augmentată prin *reprezentarea* unui posibil final sinistru: *„smârcul buza să-ș[i] deșcheie/ Să mă soarbă și să să încheie”*.

E o *genune* sau un *smârc* (vâltoare) gânditor, posesor de *conștiință* (abominabilă): își așteaptă victimele și își deschide *buzele* pentru a le înghiți.

Caracterul *modern* al acestei întregi scenografii dosofteiene este surprinzător.

Autorul reușește să construiască primele *scene terifiante* din literatura română realizate prin tehnica *apropierii treptate* de deznodământ, într-un ritm crescător al *panicii* până la apogeu.

Scopul său, ca mitropolit și om duhovnicesc, era acela de a *picta în cuvinte*, cât mai realist, stări spirituale a căror *tensiune* sau *dramatism* nu pot fi reproduse altfel.

Obsevăm reapariția, în acest psalm, a *undelor* alegorice, în alte două contexte diferite.

În primul caz, se roagă ca pe vrăjmași *„să-i verse Domnul cu mânie,/ Să-i agiungă undă cu urgie”* (Ps. 68, 81-82).

Al doilea sens este contrar, fiind inclus într-un *imn* al laudei cosmice către Dumnezeu:

Lăudați-L, ceriuri și pământuri,
Cu dealuri, cu șesuri și cu câmpuri,
Și mările vesele să salte,
Cu *unde* s-arunce valuri nalte.

(Ps. 68, 113- 116)

Semnificațiile *simbolurilor acvatice* la Dosoftei sunt multe și complexe și necesită o minuțioasă investigație.

Versurile următoare sunt o *profeție* a Răstignirii lui Hristos. Stilistic însă, ele sună și foarte modern, anticipându-l pe Arghezi:

Așteptam cineva să mă plângă
La nevoaie ce sunt și la tângă
Să mă mângâie, *și n-avea nime*
Să să găsască din omenime.

Și mă hrăniră-n foame cu here
Ceia ce i-am hrănitu-i cu miere.

Și-n sete cu oțăt m-adăpară,
Să le hie masa de ocară.
Să să puie-nainte-le cursă,
[Celor] ce-m[i] dederă oțăt pentru mursă[106].

Să-și ia plata și să să smintească,
Și-*ntunăciunea* să-i orbască.

Să nu vază când vor da de scârbă,
Să-i zgârcească răutatea-n gârbă.
Și să-i verse Domnul cu mânie,
Să-i agiungă undă cu urgie,

Să le fie curțâle pustie,
Și casele de [fără] dânș[ii] să rămâie [etc.].

(Ps. 68, 67-84)

Și tot la *poetica* lui Arghezi ne îndeamnă să ne gândim și un alt psalm:

Din maică-mea *din mătrice*
M-ai închegat, și Ț-voi zâce
Cântare *nepărăsâtă*,

---

[106] *Mursă* = băutură fermentată preparată din miere amestecată cu apă sau cu lapte. O băutură foarte dulce.

Că sunt a mulți de prohită [batjocură].

Că Tu-m[i] ești agiutori tare,
Și-m[i] vei împlea de cântare
Rostul, de Ti-oi lăuda-Te,
De slavă, de bunătate /…/

Că cu scrisul n-am vârtute
Să iau sama de oști multe.
Ce-Ț[i] *voi întra cu tăcere,*
Doamne,-n svânta Ta putere.

(Ps. 70, 19-26, 65-68)

Versurile, în varianta lui Dosoftei, propun un paradox, și anume acela al doxologiei care este și *cântare*, dar și *tăcere* – am discutat și la psalmul 53 despre *„ruga din tăcere”*.

Este cântare *cu rostul*, cântare-*„ntr-alăute cu strune”* (Ps. 70, 111), dar și *tăcere* abisală atunci când rugătorul *intră* și vede *sfânta putere* a lui Dumnezeu, adică lumina dumnezeiască necreată.

Atunci rugăciunea sau cântarea se transformă în *contemplare* a descoperirilor pe care Dumnezeu le arată credinciosului Său.

Cântarea și *scrisul* premerg dobândirea acestei *puteri* pe care Dosoftei o prezintă ca *apogeu* al eforturilor intelectual-spirituale, reprezentând *împlinirea* celor dintâi.

Ele însele, *rugăciunea/ cântarea* și *scrisul*, nu sunt de ajuns. Ele sunt doar *eforturile umane* peste care Dumnezeu așterne *tăcerea* împlinirii și a odihnei Sale, care înseamnă concomitent și *puterea* Sa, prin care ascetul poate să reziste în această lume.

Este de remarcat insistența lui Dosoftei, în acești psalmi versificați, pe *rugăciunea isihastă* – pornind de la descrierea în amănunt a *dorului* de Dumnezeu și a tânjirii după vederea frumuseților indescriptibile întru lumina Sa de negrăit, după cum am văzut în mai mulți psalmi și chiar puțin mai devreme, în Ps. 68: *„Strigând mi-au venitu-mi amețeală,/ Mi-au amurțât limba-n osteneală./ Ochii să tâmpiră de zăbavă,/ Dorind, Doamne, de svânta Ta slavă”* (Ps. 68, 7-10) – și rezultatele ei, adică *vederea slavei veșnice* a lui Dumnezeu.

Această insistență ne dovedește, pe de o parte, că Dosoftei, cum am mai spus, era un rugător fervent, cunoscător al teologiei mistice și un practicant al rugăciunii neptice iar, pe de altă parte, că teologia mistică și rugăciunea isihastă nu au încetat vreodată să fie promovate în Țările Române – dovadă și mulțimea de sihaștri/ eremiți din *pustia* munților și a pădurilor – și că *renașterea isihastă* din secolul al XVIII-lea nu a făcut decât să *reanime* o tradiție, să-i dea un *nou avânt*.

Având, prin urmare, o astfel de tradiție de netăgăduit, o *teologie a vederii lui Dumnezeu* pe care o promovează atât vechile cazanii cât și didahiile antimiene, precum și toți marii cărturari ai epocii vechi, inclusiv Dimitrie Cantemir, este prin urmare greu de admis că Arghezi sau Blaga ar fi aderat mai degrabă – atunci când implorau *epifaniile* divine sau chiar când acuzau *absența* lor – la concepții religioase din afara propriei tradiții și antagonice.

S-a încercat *descinderea* lor din Pascal, din expresionismul german (cu precădere din poezia lui Trakl și Rilke care, continuându-l pe Hölderlin, care caută *urmele zeilor* pe pământ – mai degrabă Șt. A. Doinaș *încearcă* să se înscrie în această direcție, iar Blaga doar în *Pașii profetului*; Arghezi niciodată) sau chiar din teologia protestantă, de către cei care consideră că Ortodoxia nu ar fi capabilă *să înrâurească* în vreun fel cultura.

Însă această perspectivă îi deposedează de *originalitate* pe creatorii români și enunță (evident depreciativ) *imposibilitatea* ca românii, dacă *nu se inspiră* cu necesitate și *în integralitate* din Occident, să poată crea o literatură sau o cultură proprie.

Este o prejudecată (izvorâtă dintr-un *complex de inferioritate*) care reușește să reducă la *futilitate* un mileniu și jumătate de istorie *ante-modernă* și proclamă că românii trebuie să se *reinventeze* drastic și să nu mai considere că *au avut vreodată* vreun fundament cultural și spiritual.

Ceea ce este un *aspect teoretic* fals și, mai ales, *invalidat* de către cei mai mulți dintre marii creatori recunoscuți ai culturii noastre.

În psalmul 71 întâlnim altă *profeție mesianică*, anunțând întruparea și nașterea Domnului pe pământ.

Hristos este *Craiul* care aduce pacea și dreptatea în lume: *„Pacea-n lume ca munțâi să crească,/ Dereptatea dealuri să-ș[i] ivască./ Să-ș[i] facă mișeilor* [sărmanilor]

giudețe [judecăți],*/ Asupriții să-i ia cu blândețe,/ Pre clevetnic* [clevetitor] *și pârâș* [delator] *să plece* [să umilească],*/ Și puterea strâmbilor să sece"* (Ps. 71, 7-12).

Dumnezeu vine *blând* pe pământ, născându-Se din Fecioară fără durere (*„fără de trudă"*), *mai presus de fire* (*„peste rod de rudă"*), ca să restaureze lumea Sa:

Și să-ntreacă peste rod de rudă
Că S-a pogorî fără de trudă
În fățare [arie/ ogor] *ca roua* pre lână
Și-n pământ *ca picătura lină*.

(Ps. 71, 15-18)

Însă Cel ce Se pogoară astfel, *„ca picătura lină"*, din cer pe pământ (Dumnezeu Cuvântul care Se *strecoară* în trup ca *picătura* în pământ), fără zgomot și fără să *zguduie* lumea cu arătarea Sa, a Celui care a creat-o și o ține întru ființă, este Cel Veșnic, Cel ce este *„mainte de soare"* și Care va împărăți peste toată zidirea în veci:

Și să custe *ca soarele* Craiul,
Și *ca luna* să-i fie lung traiul. /…/
'N zâle[le]-I dereptatea va da rază,
Pre mulțâme de pace să șază,
Pănă când să va ridica luna,
Ca să-mpărățască totdeauna,
De la mare și până la mare,
'N tot pământul Domn cu așezare.

/…/

Că va custa [va trăi] cu crăie dulce,
Și arapii [magii] aur i-or aduce. /…/
Fericitu-I va fi svântul nume,
În toț[i] vecii, și slăvit în lume,
Că *mainte de soare* trăiește
Numele Lui, de să proslăvește

(Ps. 71, 13-14, 19-24, 45-46, 55-58)

A trăi *cât soarele și luna* și a împărăți *„de la mare și până la mare”* reprezintă o exprimare umană, atâta cât *cuvintele* pot reprezenta, pentru a spune că El *va stăpâni*, pentru toată eternitatea, asupra universului spiritual și material pe care l-a creat și l-a răscumpărat prin întruparea și jertfa Sa.

În *Acatistul intrării Domnului în Ierusalim* citim, la icosul al 9-lea: *„Binecuvânat ești, Împăratul păcii, să strălucească adevărul Tău în toate zilele până se va lua luna. Binecuvântat ești, Soare al dreptății, să lumineze lumina Ta cât va străluci soarele. Binecuvântat ești, Cel ce vii întru numele Domnului! Osana, întru cei de sus!”*[107].

Faptul că Domnul va împărăți *„până când să va ridica luna”*, pe de o parte iar, pe de altă parte, *„ca soarele /.../ și ca luna”*, ascunde alte semnificații tainice. Ar putea fi acelea că El este Domn al întregii lumi *până* la sfârșitul chipului acestei lumi și *după* transfigurarea ei.

Profețiile eshatologice fac de asemenea trimiteri la *soare* și *lună*[108], la *luminători* în general, despre care *Scriptura* ne spune de altfel, de la bun început, că au fost creați și ca „să fie semne” (Fac. 1, 14) ale vremurilor.

Deși amândoi *luminătorii* cerești sunt, pe de o parte, simboluri ale *Luminii veșnice* iar, pe de altă parte, *semne* ale zilelor din urmă, când vor da semnalul declinului final al universului, așa cum îl știm și îl vedem acum, totuși, într-o exegeză aparte, *luna* poate simboliza zilele acestei lumi, iar *soarele* vremea Împărăției celei fără de sfârșit.

Zice și Cantemir: „Ale vremennicelor deșertăciuni *luna* să tâlcuiaște”[109].

Am amintit mai sus despre *nedeplinătatea* lunii, care-și ia *„de la soare lucoare din rază”* (Ps. 8, 10).

---

[107] *Buchet de acatiste ale Domnului nostru Iisus Hristos*, tipărite cu binecuvântarea PS Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Ed. Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2002, p. 161.

[108] Isaia 34, 4: „Toată oştirea cerului se va topi, cerurile se vor strânge ca un sul de hârtie şi toată oştirea lor va cădea cum cad frunzele de viţă şi cele de smochin”.
Ioil 2, 10; 3, 4: „Înaintea lor tremură pământul, cerul se cutremură, soarele şi luna se întunecă, iar stelele îşi pierd strălucirea lor. [...] Soarele se va întuneca şi luna va fi roşie ca sângele, înainte de venirea zilei celei mari şi înfricoşătoare a Domnului”.
Matei 24, 29: „Iar îndată după strâmtorarea acelor zile, soarele se va întuneca şi luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer şi puterile cerurilor se vor zgudui”.
Apocalipsa 6, 12-13: „Şi m-am uitat când a deschis pecetea a şasea şi s-a făcut cutremur mare, soarele s-a făcut negru ca un sac de păr şi luna întreagă s-a făcut ca sângele, şi stelele cerului au căzut pe pământ, precum smochinul îşi leapădă smochinele sale verzi, când este zguduit de vijelie”.

[109] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, ed. cit., p. 105.

Pentru că am ajuns la această discuție, despre *luminătorii cerești*, vom face un mic salt la psalmul 73, pentru a ne reîntoarce apoi la psalmul 71.

În Ps. 73 descoperim o nouă *poetizare* a puterii creatoare a lui Dumnezeu.

Ne oprim aici pentru că peisajul central îl constituie un tablou astral, care ne revelează noi valențe profunde ale frumuseții cosmice. Este *unic* chiar și în *Psaltirea pre versuri* și ne extindem la el pentru că ne oferă o *poezie* cu semnificații complementare pentru ceea ce am arătat puțin mai devreme.

Iată versurile la care ne referim:

De la Tine z[i]ua luminează,
Și noaptea cu stele dă rază.
Tu ai tocmit *luna* de *dă zare*,
Și soarelui i-ai dat de răsare.

(Ps. 73, 65-68)

E o imagine *luminoasă* a cosmosului, în care *întuneric* nu încape.

Dar echivalența expresivă pe care a găsit-o Dosoftei pentru a exprima *strălucirea* lunii noaptea este absolut genială.

În această *imagine poetică* aproape că se poate concentra toată poezia și filosofia lui Eminescu și Blaga.

Tot *vagul* simbolului simbolist și *clar-obscurul* nopților eminesciene, toată *ferestruirea* lunii ca *irizare* a ochiului luminii veșnice spre pământ, din poezia lui Eminescu, toată poezia lunii care *„mărește și mai tare taina nopții /.../ cu largi fiori de sfânt mister”* (Blaga, *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*) se cuprind aici, se află *in nuce* în acest vers al lui Dosoftei: *„Tu ai tocmit luna de dă zare”*.

Luna *„dă zare”* cosmosului reproducând *gestul primordial* al Autorului lumii, acela de a scoate lumina și lumea din întuneric.

El *a tocmit-o* ca să fie o *pleoapă întredeschisă* a minții spre geneza universului.

El a *pictat* acest tablou care simbolizează răsăritul luminii intelectuale și spirituale în om, ruperea întunericului, a pânzei neștiinței.

Lumina lunii este acel *intermezzo* necesar gândirii înainte de *răsăritul soarelui*, al luminii clare: *„Tu ai tocmit*

luna de dă zare,/ Şi soarelui i-ai dat de răsare”. Interval care destăinuie *etapele* naşterii lumii, *umplerea* treptată a golului despre care vorbeam și altădată la Dosoftei.

Lumea *a răsărit* așa cum *se nasc* stele din întunericul nopții.

Lumina lunii *conturează* doar *dimensiunile* creației lui Dumnezeu, ale universului. Ea indică *zarea*, orizonturile întinderii și ale frumuseții cosmice, fără să le dezvăluie în toată lărgimea și *culoarea* lor.

Luna dă zare: este deschiderea *unui ochi* spre univers și spre cuprinderea lui *fără să-l cuprindă*.

Un ochi *genuin*, care vede lumea pentru prima dată și *o pipăie* cu privirea nemaculată de preconcepții, de necredință, de curiozitate științifică sau de orice alt interes.

E o *deschidere* a lumii în a cărei vedere *cazi* fără alte gânduri *indiscrete*, o privire spre-n afară care te adâncește în tine însuți, care e în același timp *mirare* și *cunoaștere* – cum ar spune Nichita Stănescu: *„E o cunoaştere aidoma cunoaşterii dintâi, / când lumile-ţi încep la căpătâi, /.../ şi mâna-ntinsă simte o dimensiune, / şi fiece mirare e un nume”* (*Cântec*, din vol. *O viziune a sentimentelor*).

Este deopotrivă, aici, în versul lui Dosoftei, luna eminesciană creatoare de *zări* ale universului și ale gândirii (*Scrisoarea I*: *„Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate /.../ gândirilor dând viață /.../ Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,/ Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!”*…), precum și anticiparea definiției metafizice a *lumii deschise*, pe care a dat-o Blaga, numind-o „zariște cosmică”[110].

Parafrazându-l tot pe Blaga, luna care *dă zare* ne conduce spre *altfel* de orizonturi, unde „ne găsim în zona nepipăitului, a inefabilului”[111].

Și parcă spre *a ne asigura* că poeții moderni n-au trecut cu vederea *versul* lui Dosoftei, Coșbuc *eminescianizează* apelând chiar la metafora dosofteiană: *„Cu făclioara, pe-unde treci,/* ***Dai zare*** *negrilor poteci/ În noaptea negrului pustiu”*… (*Moartea lui Fulger*).

Aceasta este lumea pe care a creat-o Cel ce S-a pogorât la ea *„ca picătura lină”* de *rouă*, în zorii zidirii ei celei de a doua oară.

---

[110] Lucian Blaga, *Trilogia culturii. III. Geneza metaforei și sensul culturii*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 15.
[111] Idem, *Trilogia culturii. I. Orizont și stil*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 82.

Cel ce a scos-o *treptat* din întunericul neființei și apoi al neștiinței, fără să o *bruscheze* sau s-o *înspăimânte* cu puterea Sa, după cum luna *profilează* mai întâi contururile cosmice (*„Muchi de stâncă, vârf de arbor, ea pe ceruri zugrăvește” (*Eminescu, *Scrisoarea IV)*) și apoi răsare *soarele* luminărilor veșnice.

Cel ce, pentru toate acestea, a primit închinarea *înțelepților/ magilor* la nașterea Sa: *„Împărațâi de pre Marea Albă/ Îi vor veni cu daruri /.../ Împărațâi arăpești și Sava* [regina Saba]*/ I-or da daruri și-I vor prăvi slava”* (Ps. 71, 29-30, 33-34).

Psalmul 72 pune din nou în antiteză *ascultarea* de Dumnezeu și *cupiditatea* celor care nu-și măsoară bine *vremelnicia*.

Omul drept este *tentat* să alunece spre păcat (*„mie mai să strămutară/ Picioarele, de să lunicară./ Puțân de n-am smintit din cărare”*) atunci când vede *„pre cei răi noroc ce le merge,/ Cât de moarte ei nu bagă samă,/ Și de* [din] *boală cu lesne să-ntramă* [se-ntremează]*”* (Ps. 72, 5-7, 10-12).

Cum ar zice Eminescu: *„Norocul vă petrece”* (*Luceafărul*).

Altfel spus, cei cărora *„noroc le merge”* sunt *„cei răi”*. Față de unii ca aceștia Eminescu afirma că dorește să rămână *„rece”* și să petreacă în *nemurirea* lui, de care oricum ei își băteau joc.

Pe aceștia îi vizează și versurile lui Dosoftei. Ei sunt nesimțitori *„Pentru-aceea căci le prisosește/ Bogățâia carea-i sămețește,/ Că sunt îmbrăcaț[i] din strâmbătate/ Cu vicleșug de păgânătate”* (Ps. 72, 15-18).

Sunt, adică, *păgâni* prin faptele lor, iar nu *credincioși* lui Dumnezeu.

Dosoftei, ca și în alte cazuri, *desfășoară* o adevărată predică morală aici.

Psalmii au, de altfel, această caracteristică, specifică și omileticii, de a îmbina *teologia mistică*, doxologia și discursul moral, alternare pe care am putut-o remarca și până acum.

Cu precizarea că retorica omiletică are un discurs *clar* și *lămuritor* în ceea ce privește teologia dogmatică și mistică (de obicei, însă Antim Ivireanul, spre exemplu, se păstrează, chiar și în didahii, prin exprimarea alegorică, mai degrabă *ambiguu* pentru cei care nu sunt familiari cu domeniul), în vreme ce psalmii întrebuințează de multe ori o formulare *eliptică* sau

metaforică, pentru că presupun exprimarea unor *revelații* sau *profeții* care cu greu pot fi expuse în cuvinte sau pentru înțelegerea cărora nu venise încă timpul.

Însă, celor *„îmbrăcaț[i] din strâmbătate”*, zice Dosoftei, *„le-a ieși strâmbătatea ca săul*[112]*/ Ce l-au adunat”* (Ps. 72, 19).

Ego-ul lor este atât de mare, încât se laudă singuri *până la cer* și *în tot pământul*:

Ș[i]-au pus în ceri gurele de cască
Și-ș[i] trag limba pre pământ să pască.

(Ps. 72, 27-28)

Din nou, portretul moral pe care *îl schițează* Dosoftei pare decupat dintr-o pictură de Bosch[113]:

Dar va veni clipa când:

Vor peri cu totul și s-or stânge
Cu fărădelegi, cu ce ș-vor strânge.
Când *s-or deștepta din ce-ș[i] visază*,
Bine[le] ce ș[i]i-au visat să nu-ș[i] vază.
Să le lepez[i] *obrazul*[114] departe,
Doamne, dintr-a Ta svântă Cetate.

(Ps. 72, 62-68)

[112] *Său = ceară* sau *grăsime animală*. Aici este vorba de *grăsimea* celor bogați, care și-au strâns averile în mod nedrept.
[113] Sursa imaginii: http://mythwurks.com/horrotica/featured/17featured.html.
[114] *Obraz = față, persoană.*

Celor ce nu strâng averile nedreptății, *„zâlele li s-or afla pline,/ Cându-i va lua Domnul cu Sine”* (Ps. 72, 31-32).

Cel credincios consideră: *„Ești-mi, Doamne, inemă și parte,/ Și avere strânsă de departe”* (Ps. 72, 81-82).

Pentru aceasta, pentru împlinirea așteptării sale: *„inemă mă arde”* și *„mi-i inema sacă”* (Ps. 72. 69, 79).

De aceea, cunoscând care este sfârșitul *aventurii* celor răi, dar și răsplătirea drepților, nu dorește să afle mai mult de atât:

Și de-aceasta a cunoaște m-pare
Și *mi-i trudă* de-aș întra mai tare
În svânta Ta, Doamne, svânțitoare,
Să-nțăleg giudețul din scrisoare,
De sfârșitul fietecărúia,
Că nu li s-a veghea *nimăruia*[115].

(Ps. 72, 53-58)

Putem prelungi efectul cu un *ecou* eminescian: *„Nimăruie, nimăruie”* (*Ce șoptești atât de tainic…*)[116].

Corespunzător expresiei *„mi-i trudă”* și exprimând cu aceeași candoare o *dificultate*, același Eminescu va zice *„mi-i ciudă”*: *„Și mi-i ciudă cum de vremea/ Să mai treacă se îndură”* (*Singurătate*)[117].

Ca peste tot în psalmii lui Dosoftei, *casa* lui Dumnezeu, Biserica, are *„veșmânt de mătasă”* (Ps. 73, 14).

Acesteia, dușmanii ei vor *„să-i puie veșmânt de strecătoare* [sac]*”* (Ps. 73, 16).

Descrierea intențiilor agresive ale celor ce doresc să o distrugă îi procură din nou lui Dosoftei posibilitatea de a zugrăvi evenimentele într-o *tonalitate* particulară:

Să dărâme ca-n dumbravă lemne,
Cu săcuri unșorii [ușorii] să-i [d]oboară,
Să-i dezbrace *aur cu ozoară*[118],

---

[115] *Nu li s-a veghea nimăruia* = nu va fi nimeni favorizat (la Judecata lui Dumnezeu).
[116] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Ce_%C8%99opte%C8%99ti_at%C3%A2t_de_tainic.
[117] Idem: http://ro.wikisource.org/wiki/Singur%C4%83tate.
[118] *Ozor* = motiv de broderii.

Și ușile cele *aurate*…

(Ps. 73, 18-21)

Lexicul incită urechea cu *rezonanțe rustic-exotice* – cel puțin *auzul* nostru, cărora ni se par *stranii* aceste sonorități și ne fac să ne gândim că ar putea să-l anticipeze pe Bolintineanu.

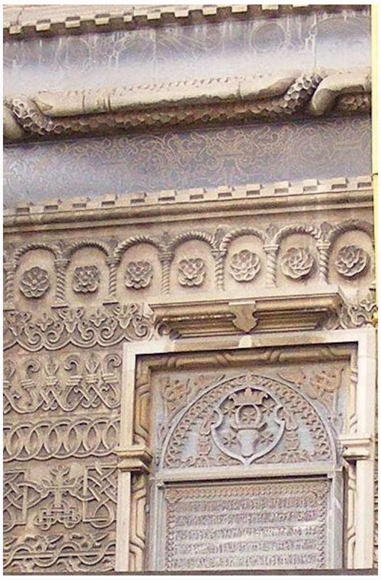
Dosoftei a tradus *„ca-n dumbravă lemne”* în mod fidel: ὡς ἐν δρυμῷ ξύλων (LXX, Ps. 73, 6), δρυμός însemnând *dumbravă/ pădure de stejari*.

Iar *„săcurile”* le-a luat din latină: „exciderunt ianuas eius in id ipsum *in securi* et ascia deiecerunt eam” (VUL, Ps. 73, 6).

Întâmplător, toate acestea sunt foarte *familiare* și mediului românesc.

„Aur cu ozoară” și *„ușile cele aurate”* reprezintă însă *completarea* tabloului de către Dosoftei, care trebuie să fi văzut el însuși sau cel puțin să fi auzit de la martori oculari despre felul în care erau distruse și jefuite *cu barbarie* bisericile și palatele în timpul deselor invazii ale armatelor străine în Moldova (turci, tătari, poloni, etc.).

Vorbind, în descrierea sa, despre *„aur cu ozoară”*, Dosoftei ne face să ne gândim la ctitoria lui Vasile Lupu, Biserica *Trei Ierarhi*[119], al cărei exterior seamănă cu o *broderie* în piatră:

[119] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_Sfin%C8%9Bii_Trei_Ierarhi_din_Ia%C8%99i.

Să existe oare vreo legătură ideatică între această *aspirație* voievodală de a dăltui *broderii de piatră*, pe de o parte, și, pe de altă parte, *veșmântul de mătase* cu care Dosoftei îmbracă în permanență Biserica lui Dumnezeu?

Despre cei care vor *„cu foc să o **rumpă**”* (Ps. 73, 24), Dosoftei Îl întreabă pe Dumnezeu: *„A ce Ț-întorci mâna de la arme,/ De nu-Ț[i] laș[i] direapta să-i **destrame**?”* (Ps. 73, 41-42).

Este ușor de observat *corelația*, între *ruperea* Bisericii, de către cei care o consideră un lucru neimportant și *efemer*, și *destrămarea* lor de către Dumnezeu, a celor care sunt cu adevărat *pasageri* în această lume.

Dumnezeu este Cel ce are *„bătrână bunătate”* (Ps. 73, 44), adică *din veșnicie*, și totodată este Cel care are putere *să închege* marea (*„Tu ai închegat marea” (*Ps. 73, 47*)*), cât și să zdrobească *zmeii* și *chitul* (Ps. 73, 51-54), adică pe inamicii spirituali, cei care mai devreme erau zugrăviți ca năvălind *cu securi* peste *Templul/ Biserica* lui Dumnezeu – adică, după interpretarea ortodoxă, peste sufletul omenesc – ca să îl ruineze și să îl ardă din temelie.

Este deci invocată *mila* lui Dumnezeu, ca și *puterea* Lui, care din *„bătrână bunătate”* a zidit întreg universul:

Tu ai dat *fântână apătoasă*
În pustie din piatră vârtoasă.
Cându-Ț[i] era oștile-nsătate,
Le-ai adăpat cu *părău de lapte*.

/…/

De la Tine z[i]ua luminează,
Și *noaptea cu stele* dă rază.
Tu ai tocmit *luna de dă zare*,
Și soarelui i-ai dat de răsare.

Tu i-ai dat *pământului frâmsețe*,
De l-întoarce vara-n tinerețe.
Primăvara-i de Tine făcută,
Să *plodească* roua roadă multă.

(Ps. 73, 57-60, 65-72)

Dincolo de *melosul* acestor versuri și de numeroasele *eufonii* particulare (*„fântână apătoasă”*, *„z[i]ua luminează”*, *„luna de dă zare/ Și soarelui i-ai dat de răsare”*, *„Să plodească roua roadă”*), se proiectează imaginea unui Dumnezeu care este *prezent* de la geneza lumii până în contemporaneitate și care *este atent* la toate, de la ultimul om până la ultima stea din cosmos.

Sfântul Efrem Sirul făcea, într-un imn al său, o corelație între minunea izvorârii apei *din piatră* în pustiu și zidirea lumii *din nimic*:

Am contemplat Cuvântul Ziditorului și L-am asemănat
stâncii care mergea cu poporul în pustie;
nu din apa strânsă ori adunată în sine
revarsă ea pentru el [popor] curgeri minunate:
nu era apă în stâncă, dar *mări* au țâșnit din ea,
tot așa și Cuvântul *din nimic* a făcut lucrurile Sale[120].

La Dosoftei, Cel ce *lumii dă zare* a făcut și *„fântână apătoasă /.../ din piatră vârtoasă”*, cu apa ca un *„părău de lapte”*.

Același se preocupă și de *frumusețea* pământului, face să se deruleze anotimpurile și nu pierde din vedere ultimul strop de *rouă* care trebuie să adape pământul ca acesta *să plodească* roadă.

Dosoftei a tradus Ps. 74, 4 [LXX: ἐτάκη ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ᾽Εγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς], *în proză*, în acest fel: „S-au topit pământul și toț[i] carii lăcuesc într-însul. Eu am întărit stâlpii lui!”[121].

În versuri este ingenios (ca nu de puține ori și în alte cazuri), reușind ca din acest verset să construiască *o strofă* surprinzătoare prin *ermetism* (ajutat, desigur, și de contextul original care este și el destul de *tainic/ obscur*):

Că pământul s-au șters de *să roade*,
Și de pre dâns[ul] să topăsc năroade [noroade].

[120] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed Deisis, Sibiu, 2010, p. 47.
[121] *Psaltirea de-nțăles*, BAR, CRV 70, p. 200.

Ce Eu *l-am întăritu-l de toarte*[122],
De-am așezat năroadele toate.

(Ps. 74, 7-10)

Stâlpii pe care a întărit Dumnezeu pământul au devenit la Dosoftei *toarte*.

Definiția cuvântului *toartă-toarte/ torți*, în DEX, amintește faptul că în basme și în credințele populare se face referire la *toartele cerului* și, respectiv, *ale pământului*[123].

Dosoftei a preluat cel mult metafora, *imaginea vizuală*, dacă într-adevăr fantezia popular-mitică este la originea acestei opțiuni poetice.

În mod cert, însă, împrumutând un cuvânt, Dosoftei nu își însușea și concepția mitologică: pentru el, *toartele* pământului erau la fel de alegorice ca și *stâlpii* din original, întrucât Ortodoxia nu aderă la explicațiile *cât se poate de concrete* ale cosmogoniilor păgâne.

Autorul nostru a ținut cont de publicul său, de puterea de *adresabilitate* pe care trebuia să o imprime psalmilor săi versificați.

Pentru aceasta a apelat la *construcții poetice* care să cuprindă elemente *recognoscibile* pentru auditoriul său românesc (sau pentru cititorii săi), pentru care a *transformat* și leii în lupi sau harfele în alăute.

Este de reținut intenția lui Dosoftei de a *dezobscuriza* cât mai mult înțelegerea psalmilor pentru un public mediu.

O anumită tendință spre *românizarea* unor aspecte, altfel dificil de înțeles de către credincioșii săi, am semnalat și anterior (și vor mai fi situații), dar Dosoftei nu a depășit niciodată niște limite *rezonabile* și, mai ales, a făcut aceasta ținând cont de o situație *concretă*, de un context socio-cultural care *îl obliga* aproape să recurgă la astfel de *metamorfoze*.

Versificarea/ poetizarea psalmilor nu ar fi constituit un exercițiu suficient, dacă nu ar fi încercat, totodată, *să deschidă* sensurile (pe cât posibil și fără să altereze nici semnificațiile teologice și mistice) pentru *a capta* interesul credincioșilor.

După cum spuneam și altădată, demersul său n-ar putea niciodată să justifice *folclorizarea* abuzivă din lirica secolului

---

[122] *Toartă = mâner*.

[123] A se vedea: http://dexonline.ro/definitie/toarta.

al XX-lea, când nu-și mai avea obiectul, condițiile fiind cu totul altele.

Ceea ce făcea Dosoftei era să *amelioreze* o expresivitate poetic-alegorică – adesea *eliptică* – care era purtătoarea unui mesaj *criptic*, profetic, inteligibil parțial sau în integralitate doar celor cu experiențe mistice remarcabile. Ceea ce nu era *deloc* cazul liricii care pretindea că nu își recunoaște decât o singură tradiție literară, pe cea folclorică.

Așa-numiții *tradiționaliști* interbelici care *se întorceau* la folclor (*când* se întorceau) nu erau poeți cu experiențe duhovnicești deosebite, care să fi avut nevoie să își *popularizeze* parțial limbajul poetic, pentru că ar fi fost prea înalt și ininteligibil.

Așa încât *inițiativa* lui Dosoftei nu suportă comparație cu ideologia epocii moderne.

Revenind la discuția inițială, alte câteva versuri ale psalmului 74 creează impresia de poezie a *neliniștii metafizice*, dacă sunt receptate separat, o poezie a interogațiilor despre *locul* lui Dumnezeu, care ascunde din nou semnificații *apofatice*, pentru că Dumnezeu nu vine *dintr-o direcție* anume și nici nu poate fi circumscris unui spațiu oarecare, iar interogațiile sunt *poetice* și retorice:

Că nu veți ști: oare *despre* [dinspre] *soare*
Vine Domnul, să vă dea strânsoare[124]?

Au vă vine de la *scăpătate*,
Când va lua sama de păcate?

Au doară vă vine *despre munte*,
Când S-a ivi ca un fulger iute?

(Ps. 74, 17-22)

Dumnezeu nu este *limitat*, precum creaturile Sale, nu poate fi circumscris în categorii umane, de aceea nu se poate spune despre El că *va veni de undeva*, dintr-un loc concret, de la Răsărit, de la Apus sau de la munte.

---

[124] Adică: *să vă strângă/ să vă ia* de pe pământ. *L-a strâns Dumnezeu* înseamnă că *l-a luat de pe pământ*.

În psalmul următor se spune însă: *„Minunat strălucești, Doamne, de la munte”* (Ps. 75, 7). Doar că *muntele* acesta nu este de aceeași natură cu cel de mai sus și nici nu indică *un loc* de unde va veni Dumnezeu, ci doar *un sălaș* al luminii Sale.

Aici este o exprimare alegorică, *muntele* indicând *înălțimea* sfințeniei, acolo unde *strălucește* Dumnezeu.

Tot spre *neliniștea metafizică* ne îndrumă interpretativ și următoarele versuri:

Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,
Lăsând somnul și odihna, *stând în cuget*.
De mâhneală n-am putut grăi cuvinte.
Cugetat-am și de zâle *de mainte,*
De pre veci…

(Ps. 76, 9-13)

Aceasta este *meditația*, care este cea mai profundă *asceză*: *„nevoit-am /.../ stând în cuget”*.

N-am citit o *definiție* mai frumoasă, Dosoftei fiind îndreptățit și de *condiția* sa de poet.

Sfântul Augustin afirma ceva asemănător: „În ce mă privește, *cuget* la legea lui Dumnezeu [in lege Domini meditor], dacă nu *zi și noapte* (Ps. 1, 2), măcar în segmentele de timp în care pot, și pentru ca aceste *cugetări* ale mele [meditationes meas] să nu *fugă* din cauza uitării, le rețin cu ajutorul condeiului”[125].

Meditația melancolică romantică s-a vrut a fi în prelungirea *meditațiilor ascetice* îndelungate și epuizante, cu *„mâhneală”*, a reflecțiilor care urcau până la zilele *„de mainte,/ De pre veci”*.

Încât îndelungile contemplări ale naturii, descifrarea înscrisurilor cosmice și preocuparea lor – a unuia ca Eminescu, în deosebi – față de *geneză* și *eshatologie* nu erau elemente străine ascezei de tip creștin și monahal.

Reverența romanticilor noștri față de *eremiți* este cu atât mai grăitoare.

Expresia *„stând în cuget”* este prin excelență *ascetică*, indicând *verticalitatea ontologică* a ființei umane, care stă drept și arde ca o *lumânare gânditoare* în fața lui Dumnezeu.

[125] Sancti Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, *De Trinitate*, PL 42, col. 823. Traducerea ne aparține.

Cred că este chiar mai fericită imaginea sugerată de Dosoftei decât cea a lui Pascal: *trestie gânditoare*.

Unul ca acesta împietrește *ca un stâlp* în cugetare, uitând și a mai *„grăi cuvinte"*, de *mâhneala* reflecției și de suferința meditației concentrate spre a înțelege și pe cele inefabile.

Și iarăși ne amintim de Eminescu și ne întrebăm dacă nu cumva enigmatica sentință *„ca un stâlp eu stam în lună"* (*Floare albastră*) ar putea suporta o interpretare conexă cu semnificațiile pe care le-am descifrat mai sus.

Fiindcă nu o dată a introdus Eminescu *în poezii de dragoste* sintagme sau propoziții inspirate din scrierile vechi și având înțelesuri mistice. Ca în acel *Sonet* care începe cu versul: *„Când însuși glasul gândurilor tace"*.

Psalmul 76 cuprinde însă și un impresionant tablou al manifestării puterii lui Dumnezeu, pentru a face oamenilor cunoscut faptul că El este Dumnezeu din veșnicie, Care a creat lumea și Care nimicește pe cei nedrepți:

Când *Te-ai pogorât* la dânș[ii] într-acea țară [Egipt],
Toate apele cu sânge să-nchegară.

Și *cu urlete* ploi mare vărsa tare,
De herbea *undele-n bezne* ca-n căldare.

Și *din núori* mergea *hreamăt* [freamăt] și săgete,
Să-ngrozască eghiptenii, să să certe.

Glasul tunetului Tău *trăsniia-n roată*,
De-Ț[i] lumina[u] fulgerile lumea toată.

S-au strămutat de cutremur tot pământul,
Când ai tăiat cale-n mare cu cuvântul,
De-*ai uscat* într-însă *vaduri* în vânt mare…

(Ps. 76, 41-51)

Revelarea lui Dumnezeu o numește Dosoftei – în tradiție biblică – *pogorâre* la oameni: *„Când Te-ai pogorât"*.

Aici este vorba de o *revelare* în fața celor care nu Îl cunosc pe Dumnezeul cel adevărat, în fața unor necredincioși,

de aceea manifestarea lui Dumnezeu este *negativă*, este pedepsitoare.

În psalm se vorbește despre fenomene *cataclismice* la scară planetară și cosmică.

Dosoftei *repictează…*păstrând sau refăcând anumite *tușe*.

Comparația cu fierberea în *căldare* domesticește peisajul, altfel impresionant – și poate părea celor mai greu de mulțumit cam *pedestră*. Pentru că unii ca aceștia uită tot timpul că aceasta este *prima* poezie în limba română.

Amintind succint de pedepsele suferite de egipteni, descrierea se concentrează pe *despărțirea mării* în două, pentru a trece prin ea poporul ales, după care apele mării s-au întors la loc și i-au înecat pe faraon și armata lui.

Biblia de la București (1688), la *Ieșire*, descrie acest episod astfel: „și să făcu întunearec și negură, și veni noaptea […] și întinse Moisi mâna pre mare și aduse Dumnezău marea cu vânt den austru sâlnic toată noaptea și făcu marea uscat, și să spintecă apa” (Ieș. 20-21).

Psalmul prezintă evenimentele dintr-o perspectivă mai *dinamică* și mai *poetică*. Iar versetele psalmului, în proză, Dosoftei le traducea astfel: „Văzură-Te apele Dumnezău, văzură-Te apele și să înfricoșarî. Spământară-sî prăpăștile, cu mulțâme de sunete de ape, glas deaderî núorii. Și darî sâgețâle Tale să petrec, glasul tunetului Tău în roatî. Străluminarî fulgerele Tale lumea, să clăti și cutremurat fu pământul”[126].

În poezie, Dosoftei aude *freamăt în nori* cu o ureche hipersensibilă, cu o sensibilitate la inefabil care ar face invidioși poeții moderni.

Aude și *urletele* ploii, sugerate de tabloul acestei furtuni cataclismice, de *glasul norilor* și de *trăsnetul în roată* pe care l-a tradus literal din LXX („glasul tunetului Tău în roată [φωνὴ τῆς βροντῆς Σου ἐν τῷ τροχῷ]”, Ps. 76, 19).

Iar *înspăimântarea prăpăstiilor* (a *beznelor* sau a abisurilor marine) o imaginează ca pe o *fierbere* a apelor din adânc (ploaia și furtuna făceau să fiarbă marea în adâncul ei) și o transpune poetic astfel: *„herbea undele-n bezne”* – pregătind despărțirea apelor.

---

[126] *Psaltirea de-nțăles*, op. cit., p. 205-206.
Redăm același fragment și în versiunea ulterioară a *Bibliei de la București*: „Văzură-Te apele, Doamne, văzură-Te apele și să spăimântară, tulburară-se beznele, mulțimea sunetului apelor. Glas deaderă norii, pentru că și săgețile Tale trec. Glasul tunetului Tău, în roată. Strălucîră fulgerele Tale lumii; clătină-se și să îngrozi pământul” (Ps. 76, 15-18).

Și se usucă *vadurile* mării.

Specific acestei descrieri dar și, în general, *poeziei* lui Dosoftei – fapt ce indică un poet *veritabil*, cu o viziune proprie – este *bidimensionarea* paradoxală a proporțiilor.

O parte din acest peisaj înfățișează *un spectacol cosmic*:

Și *cu urlete* ploi mare vărsa tare
....
Și *din núori* mergea *hreamăt* [freamăt] și săgete,
....
Glasul tunetului Tău *trăsniia-n roată*,
De-Ț[i] lumina[u] fulgerile lumea toată.

S-au strămutat de cutremur tot pământul.

Însă anumite opțiuni lingvistice, felul în care descrie ploaia care *vărsa tare*, fierberea valurilor mării, a *„undelor ca-n căldare”*, ca și uscarea *vadurilor* mării reușesc să facă acest peisaj să pară cumva *familiar*, fără ca prin aceasta să-i diminueze din impresionabilitate.

Îl *clasicizează*, pentru un vorbitor de limbă română.

Și această opțiune *poetică* nu e separată de teologie, pentru că Dumnezeu *nu produce spectacole* de genul celor mediatice, iar evenimentele sunt rememorate și rezumate în psalmi cu sens pedagogic și moral.

Așa încât *anamneza poetică* nu este lipsită de scopuri educative. Se înțelege astfel de ce Dosoftei *nuanțează* din peniță anumite tușe ale acestui tablou, de ce *reduce* un eveniment de proporții colosale, cosmice, cuprinzând cerul și marea, la dimensiunile unei *căldări* sau ale unui *vad*.

Însă dincolo de intenția inteligibilității, putem spune că Dosoftei încearcă să vadă *spectacolul* acesta…*din perspectivă divină*.

Ceea ce *cutremură* pământul și face abisul nevăzut al apelor *să fiarbă* este pentru Dumnezeu o…*căldare*: *„Domnul unde șede, de la nalturi,/ Vede lumea preste toate laturi”* (Ps. 137, 19-20).

Cu astfel de schimbări majore de perspective – invocându-l însă pe Kant – va opera Eminescu în *Sărmanul Dionis* (dar și în *Călin*… și *Scrisoarea I*).

Cele descrise în psalm nu sunt simple fenomene meteorologice ci sunt manifestări ale *slavei lui Dumnezeu*, așa cum ne fuseseră arătate și în Ps. 17, pe care l-am comentat undeva mai sus. Reamintim versurile:

Ție Ți să pleacă ceriul și Te-ascultă,
Când *pogori în țară*, și stă-n groază multă.

Lumina scripeşte supt svinte-Ţ picioare
Cu negură groasă de grea strălucoare.

/…/

Pus-ai întunerec de-Ţ[i] ascunzi lumina,
Cu sălaş de ape ce-ai făcut cu mâna.

Şi pre denainte-Ţ[i] nuorii fac cale,
Cu ploaie aprinsă curând [curgând] *ca o vale*.

Piatră cu jeratec, cu foc împreună,
Cu multă tărie Domnul *din ceri tună*.

Da-Ș-va de sus glasul, săgeț[i] va trimite,
Greșiții să-ș[i] moaie *inemi împietrite*.

Pre pizmaș[i] goni-i-va *cu fulgere multe*
Și le va da spaimă cu *săgeț[i]* mănunte [mărunte].

Și psalmii *vor relua* și cu alte ocazii descrierea minunilor pe care le-a făcut Dumnezeu cu poporul ales.

Chiar în psalmul următor sunt astfel de episoade, spre *anamneză*:

Bunătatea Domnului *uitară*
Și ciudese [minuni] ce-au făcut în țară /…/
În Tanéos, în loc de câmpie,
Când le scotea moșii din șerbie.

De-au desfăcut marea să-i petreacă,
Să le dea moșie, să le placă.
Când au potprit marea ca-ntr-o foale,
De i-au trecut preste-arină moale.

Și z[i]ua le-au pus *núor* povață
Prin pustie de-au mers fără greață,
Iar noaptea *le-au țânut lumină*
Cu stâlp de foc, ca de zî senină.

Au despicat piatra în pustie,
De i-au adăpat *cu apă vie*,
C-au slobozit *izvoară* din stâncă,
Cu părauă cu apă adâncă.

Ce ei preste bine Îi greșiră,
Și la loc de secetă-I cârtiră,
Ispitind pre Dumnezeu prin gânduri…

(Ps. 77, 33-34, 37-53)

Pluralul *izvoară* îl va utiliza și Eminescu: *„Înnecat de vecinici visuri, răsărit din sfinte-**izvoară**,/ Nilul mişc-a lui legendă şi oglinda-i galben-clară”* (*Egipetul*), *„Acolo, lângă **izvoară**, iarba pare de omăt,/ Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămâiet”* (*Călin (file din poveste)*), *„Ajuns-a el la poala de codru-n munţii vechi,/ **Izvoară** vii murmură şi saltă de sub piatră”* (*Strigoii*), *„Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,/ Şi câţi codri-ascund în umbră strălucire de **izvoară**!”* (*Scrisoarea I*), etc.

Ispitirea lui Dumnezeu, de către cei pe care tocmai îi trecuse prin mare, Dosoftei o reproduce astfel:

Dară poate Domnul să găteze
Mese-n pustii, să ne ospăteze?

C-au lovit cu toiagul în stâncă,
De-au purces dintr-însă ap-adâncă,
Și părăuăle *s-apătoșară*,
De băură toț[i] și s-adăpară.

Dară putea-ne va da și pâine,
Să ne facă masă și pre mâine?

(Ps. 77, 57-64)

Era nerecunoştinţa celor *„ce poftiia pepeni și slănină”*, *„să le fie inema sătulă”* și care *„numai din gură L-îndrăgiră”* pe Dumnezeu (Ps. 77. 84, 90, 107).

Atitudinea cu pricina îi era fără îndoială cunoscută, chiar dacă nu se mai repetau condițiile din vechime. Tocmai de aceea Dosoftei o reproduce cu ușurință și cu o anumită familiaritate *în glas*.

„S-apătoșară”, însemnând *se umplură de apă*, este probabil încă o creație poetică a lui Dosoftei.

Epitetele ce caracterizează *apa* pe care le-a dat-o Dumnezeu în pustie, numită de Dosoftei *„apă vie”* și *„apă adâncă”/ „ap-adâncă”*, reprezintă, în mod evident, *sublinieri*, venite din partea ierarhului-poet, ale abundenței de *har* revărsate peste ei de Creatorul și Eliberatorul lor din robie.

Dumnezeu îi pedepsește dar tot El Se îndură și îi iartă de fiecare dată când se pocăiesc, pe cei care *„L-au îngânat prin apă vie /.../ cutezând* [împotriva] *lui Dumnezeu omul”*:

Stâmpărând urgia să nu-i arză
Și mânia oprind să nu-i piarză,
Văzând Domnul că-s carne și sânge,
Și ca de vânt cu lesne s-or stânge.

(Ps. 77, 113-120)

Între metaforele *involuntare* ar fi totuși de remarcat: *„Apele sta cu sânge-nchegate,/ Și fântânele toate-ncruntate* [însângerate]*”* (Ps. 77, 129-130).

Este cunoscută, de asemenea, opțiunea lui Dosoftei de a spune adesea *fântână* în loc de *izvor*, din care nu de puține ori se nasc imagini deosebite, pentru noi cei de astăzi, cum este cea pe care am sesizat-o mai devreme:

„Că la Tine este de viață fântână/ Șî-ntr-a Ta lucoare vom vedea lumină (Ps. 35, 21-22).

Pentru a-i denumi pe *întâii-născuți* ai egiptenilor, pe care i-a omorât Îngerul Domnului, Dosoftei utilizează expresia: *„frunte de prăsâlă”*: *„De n-au scăpat frunte de prăsâlă,/ Ce le-au pierdut feții fără milă”* (Ps. 77, 149-150).

Iar poporului ales i-a dăruit Domnul *„orașe și sate/ Cu hotară largi și desfătate”* (Ps. 77, 167-168).

Ca și în cazul lui *„izvoară”*, și pluralul *„hotară”* a fost preluat de Eminescu: *„De-i suna a treia oară/ Toți dușmanii or să piară/ Din hotară în hotară”* (*Doină*)[127].

Însă iarăși i-a părăsit pentru necredință:

Și le-au dat [Domnul] tăria lor în pradă,
De ș[i]-au făcut limbile-ntr-înș[ii] nadă. /…/
S-au uitat într-înșii și prohodul…

(Ps. 77, 185-186, 195)

Adică n-au putut nici să-și plângă morții, cei care L-au ispitit pe Dumnezeu și și-au făcut singuri din cuvintele lor *nadă*, pentru că El i-a lăsat *pradă* dușmanilor lor.

Dar *„Domnului I să fece* [I se făcu] *milă /.../ Și ca din somn sări Domnul rumăn,/ Ca de vin ce-i* [cel ce e] *aburit și șumăn* [amețit]*”* (Ps. 77, 199-200), împotriva celor ce asupresc pe poporul Său.

Dumnezeu *„Ș-au ales mai drag la Iiuda”*

Și Ș[i]-au ales muntele Sionul
Să petreacă-n lume cu noi Domnul.
Și Ș[i]-au zidit într-îns[ul] svânta Casă [Biserică],
De scripește cu *lucoare deasă*,
Ca un *corn de inorog* dând rază”

(Ps. 77, 211-217)

Dacă viața omului *„trece ca o umbră rară”* (Ps. 38, 18), Dumnezeu trimite însă, în Casa Lui, *„lucoare deasă”*.

Strălucirea ei, ca a *cornului de inorog*, este o imagine superbă – pornind doar de la sugestia scripturală: asemănarea locașului lui Dumnezeu cu sfințenia inorogului.

Se întrevede în expresia lui Dosoftei și o concepție specifică Evului Mediu (de largă răspândire), dar – ca și în alte cazuri – nu fără ca poetul nostru să fi avut în vedere și o *descifrare* teologică.

Inorogul care *înalță cornul* fiind simbol mesianic (în *Biblia* de la 1688: „frumusețea Lui, coarne de inorod [inorog]”

---

[127] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Doin%C4%83.

– Deut. 33, 17; „și zidi ca a inorodului svințenia lui” – Ps. 77, 75)[128], se înțelege că Biserica strălucește de lumina slavei Mântuitorului.

În virtutea acestei simbolistici își asuma și Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, masca *Inorogului*, ca cel ce se considera persecutat pe nedrept.

După această imagine *mistică* și solemnă a Bisericii lui Dumnezeu, Dosoftei vorbește despre alegerea lui David și a lui Iacov [Israel] și, chiar dacă urmează originalului scriptural, se observă însă că schimbă *brusc* registrul expresiv – ca mai târziu Budai-Deleanu, care probabil că a avut, în această privință, *un model* în autorul psalmilor versificați –, utilizând un limbaj familiar, folosit adesea și de cronicari (Costin, dar mai ales Neculce):

Ș[i]-au ales pre David a Sa slugă,
După turmă *să nu stea să mulgă,*
Nice să-mble după fătătoare,
'N zî de lucru și de sărbătoare.

(Ps. 77, 221-224)

Dacă la noi ar fi existat, cu siguranță că Dosoftei ar fi sfidat *convențiile clasiciste*.

El știa că poezia este *libertate*.

Însă chiar intenția *psalmistului antic* a fost aceea de a crea o *antiteză*, subliniind discrepanța dintre condiția inițială a regelui David și demnitatea la care l-a ridicat Dumnezeu.

Iacov *a păstorit* poporul *„cu inemă curată/ Și cu-nțălepciune strecurată”* (Ps. 77, 227-228).

În Ps. 79, se roagă lui Dumnezeu să Se reveleze – *„Cela ce șez[i] pre heruvimi, Te ievește /.../ Și ne-ntoarce către mila Ta cea svântă,/ de-Ț[i] ivește fața Ta...”* (Ps. 79. 3, 9-10) – pentru că au fost smeriți: *„Ne-ai hrănitu-ne cu pâine de plânsură/ Și ne-ai adăpat în lacrămi cu măsură”* (Ps. 79, 17-18).

---

[128] În LXX/ VUL: „și a zidit ca pe a *inorogilor/ unicornilor* sfințenia lui [καὶ ᾠκοδόμησεν ὡς *μονοκερώτων* τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ/ et aedificavit sicut *unicornium* sanctificium suum]” (Ps. 77, 69).

Forma *„plânsură”* este ca un ecou prelung al *plânsului…*

Poporul lui Israel este asemănat cu o *vie*, pe care a sădit-o Dumnezeu, însă Dosoftei află prilejul pentru câteva versuri cu miresme parcă de poezie pillatiană (*„Tot mai miroase via a tămâios şi coarnă/ Mustos a piersici coapte şi crud a foi de nuc…”* – Ion Pillat, *În vie*):

Din Eghipet Ţ[i]-ai mutat vie buiacă
Să rodească vin și strugurii să-Ţ[i] placă.
Curățât-ai denainte toț[i] păgânii,
Când ai răsădit, ș-ai zmult din cale-i spinii.

/…/

Toate dealuri[le] de frunza ei să umbrează
Și cu vițele ei chedrii [cedrii] să-nfrâmșază.
Cu curpenii [joardele] păn-în mare să lățește
Și pănă-n văi cu mlădițe odrăslește.

(Ps. 79, 23-26, 29-32)

Este o alegorie pe care o va actualiza și Hristos în pilde: „Era un om căsătoriu, care sădi vie și cu gard îngrădi prea ea și săpă în ea teasc și zidi turn…” (Mt. 21, 33; a se vedea și Lc. 20, 9); „Eu sunt buciumul viței cel adevărat și Părintele Mieu lucrătoriul iaste. […] Eu sunt buciumul [butucul[129]], voi vițele [mlădițele]. Cela ce rămâne întru Mine și Eu întru el, acesta aduce roadă multă” (In. 15. 1, 5) – *Biblia de la 1688*.

Dumnezeu îi amintește poporului, prin glasul psalmistului, că *„am grăit cu tine-n holbură de pară”* și *„cu apa te-am cercat”* și că ei au trecut prin pustiu

Mâncând mana decât jemna [pâinea albă] mai frumoasă
Și *sugând miere* din piatra cea vârtoasă.

(Ps. 80, 17-18, 37-38)

---

[129] Butucul viței = partea de jos, mai groasă, a tulpinii viței de vie (de la pământ până la punctul de ramificație), *cf.* DEX.

Pentru aceasta trebuie să-și aducă aminte *„Că Dumnezău nu Ți-i altul fără Mine”* și *„să nu te ia cu-nșelăciune/ Vreun domn proaspăt, să-i slujești cu-nchinăciune”* (Ps. 80, 22-23) – adică vreun *domn nou*, alt dumnezeu decât Cel adevărat.

El îi mustră pe judecătorii nedrepți ai poporului și le cere: *„Să vă părăsâț[i] colacii/ Și să giudecaț[i] săracii”* (Ps. 81, 11-12). Dosoftei apelează la expresia frustă, populară.

Remarcăm faptul că el a ales cel mai adesea un limbaj *accesibil* și o expresivitate cât mai concretă și *plastică*.

De aici putem trage concluzia că cei cărora se adresau acești psalmi versificați nu erau neapărat din clasele superioare culte, care puteau citi și în slavonă sau greacă ci, mai degrabă, erau adresați poporului simplu, care nu putea decât arar să-și achiziționeze cărțile și pentru care era nevoie și de o cale *mai ușoară* de transmitere a mesajului biblic, a psalmilor în special, foarte des accesați și utilizați ca *rugăciuni* și de către creștinul obișnuit.

Procedând astfel, Dosoftei scotea în evidență *potențele limbii române*, fără să-i forțeze limitele și fără să încerce a crea un limbaj inexistent, artificial sau pedant, așa cum, din păcate, în vremuri *mai moderne*, unii au încercat să facă, în virtutea unor teorii lingvistice extravagante.

Psalmistul I se adresează lui Dumnezeu *cu îndrăzneală* – ca mai târziu Arghezi, în poezia noastră, ceea ce a stârnit mari *confuzii* și i-a făcu pe mulți critici să-l considere *ireverențios* și chiar *blasfemiator/ ateu* – spunându-I: *„Nu tăcea mâlcom, Dumnezău Svinte,/ Nice hii* [nici nu fi] *moale-n grai și-n cuvinte”* (Ps. 82, 3-4).

În descrierea dușmanilor lui Israel, Dosoftei produce (intenționat poate) și unele licențe și anacronisme.

Astfel, între neamurile inamice, pomenește despre *„Edom din șatră”* și despre faptul că *„amalehiții ferecă pușce”* (Ps. 82. 17, 21).

Acestora, *„le dă, Doamne, spaimă să fugă,/ Să obosască de goană lungă”* (Ps. 82, 27-28).

S-ar părea din nou că Dosoftei știa cumva din experiență (sau din confesiunile altora) cât de dureroasă este această *fugă*, pentru că și anterior mai spusese: *„Carii scapă de războiul Tău, fug tare,/ De-i [d]oboară-n fugă somnul de[-a] călare”* (Ps. 75, 13-14).

Imprecațiile nu lasă nicăieri loc de scăpare:

Răpezi-i, Doamne, *din deal ca roata*
Și-i prăvălește să-i calce gloata.

Ca *măciulia* fulgi să le cază
Și ca pădurea focul să-i arză.

Din față *vi[s]col* să-i prăvuiască,
Din dos *pojarul* [focul] să-i ocolească [încercuiască],

Și de deasupra să-i baț[i] cu *smidă* [grindină]…

(Ps. 82, 41-47)

Primele versuri au un conținut similar unor expresii pe care le-am întâlnit în omilii, la Varlaam și Antim Ivireanul: „*ca o piatră din deal la vale* când să răntună și nu să poate opri, așea mérge de tare și viiața noastră cătră moarte”[130]; „suntem […] *ca o roată când dă de vale* şi nu să poate opri”[131].

În ce privește *măciulia* căreia *îi cad fulgii*, recunoaștem în această descriere *păpădia*, pe care o suflă și vântul cel mai lin, și asemenea căreia sunt blestemați să fie cei care Îl urăsc pe Dumnezeu și pe poporul Lui.

Originalul vorbește despre *trestia* pe care o clatină *vântul*, dar Dosoftei, *metamorfozând-o* în *păpădie*, sublinia încă și mai mult caracterul *firav* al condiției lor.

În psalmul 83, descrierea Raiului este plină de *gingășie* și *delicatețe*, dovedind că cel care era inflexibil, vehement în imprecații ori, altădată, capabil de a ilustra adevărate scene macabre, este deopotrivă în stare *să picteze* în cuvinte cu sensibilitate și duioșie:

Câtu-s de iubite și de drăgălașe
Șirurile Tale, cele de sălașe!

/…/

Cândva de-aș vedea-mă să-Ț[i] prăvăsc în față,
Să-m[i] bucuri și mie sufletul de viață.

[130] Varlaam, *Carte românească de învățătură*, op. cit., p. 282.
[131] Antim Ivireanul, *Opere*, p. 26.

/…/

Ca o vrăbiuță ce să încuib[e]ază
’N streșină de casă, deaca să-nsărează,
Și ca turtureaua, de cuib ce-ș[i] gătează,
De de-abia așteaptă cu pui să să vază,
 Așe mi-i de grijă *să Te văz* mai tare,
O, Dumnezău Svinte,-n jărtve [jertfe] la oltare [altare].

(Ps. 83, 1-2, 7-8, 11-16)

„Iubite și de drăgălașe” sunt *„șirurile”*/ cetele Sfinților, din *„sălașele”* Împărăției lui Dumnezeu, după cum a spus Mântuitorul: „În casa Tătâne-Mieu *sălașuri multe* sunt” (In. 14, 2, *Biblia de la 1688*).

Antim Ivireanul amintea și el, într-o didahie, de *„şireagurile* stelelor celor de taină”[132], vorbind alegoric tot despre Sfinți.

În *Paremiile preste an*, traducând prorocia Sibilei Eritreia privind *Judecata finală*, din cartea lui Eusebiu de Cesareea[133] (Effugiet solis iubar, *astrorumque horae* / Omne poli lumen solvetur et aurea luna[134]) – temă comună şi lui Lactanţiu[135] –, Dosoftei utilizase deja metafora *șireagurilor de stele* (de data aceasta fiind vorba propriu-zis de *aștri*, nu de interpretarea lor alegorică): *„Fugi-va soarelui raza şi a stelelor şireaguri, / A tot ceri lucă s-a rumpe, şi acea de aur lună”*[136].

Legat de traducerea din latină a lui Dosoftei și de „astrorum horae”, Arghezi s-ar putea să le fi cunoscut pe ambele, pentru că, vorbind undeva despre Eminescu, utiliza sintagma „horă de aștri”, prin care se poate să fi *retradus* expresia latină: „în spațiul poetului, din bolta lui cea mai de

[132] Idem, p. 19.
[133] A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Eusebiu_din_Cezareea.
[134] Mihai Moraru, *Acrostihul sibilin*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 184.
[135] Mihai Moraru, *De nuptiis Mercurii et Philologiae*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 129-130.
Cartea poate fi downloadată de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/25/de-nuptiis-mercurii-et-philologiae/.
A se vedea și: http://ro.orthodoxwiki.org/Lactan%C5%A3iu.
[136] Dosoftei, *Opere*, ed. cit., p. 373 şi 480-481.

sus, lumina inundă din toate părțile, divergentă. *Haosul* [lui Eminescu][137] e încununat de o *horă de aștri* lunatici"[138].

Folosind însă această expresie pentru a caracteriza *astralul/ cosmicul* eminescian, Arghezi făcea – probabil – *o aluzie tainică* la tradiția poetică veche românească și la tradiția profetică și patristică conservate în literatura bizantină, *aluzie* pe care nu o puteau înțelege cei ce *nu trebuia* să o înțeleagă.

De altfel, atunci când am comentat poezia lui Arghezi, am recurs și la comparația cu versurile psalmului menționat mai sus.

Spuneam atunci: „Tot de poetul *Psalmilor versificați* ne apropie și opțiunea poetică a lui Arghezi pentru *naturalețe*, *ingenuitate*, *suavitate* și *gingășie* (despre care vorbește cu finețe și pătrundere Mircea Scarlat), ca rezultat al unei *întreprinderi conștiente*, după cum specifica el însuși"[139].

Că recursul poeților *moderni* – între care Eminescu, Topârceanu, Arghezi, Marin Sorescu – la *lumea mică*, despre care am vorbit și cu alte ocazii, este unul *tradițional*, ne este confirmat și de Ion Barbu, care îi adresa, într-o scrisoare, aceste cuvinte lui Topârceanu: „dumneavoastră ați zărit și alergat la adevăratul izvor al simțirii valahe: humorul și *dragostea pentru lucrurile umile* (s. n.). [...] Sunteți, împreună cu Anton Pann, singurul patron indigen ce vreau să-mi iau"[140].

Revenind la versurile lui Dosoftei, observăm că este reafirmat telosul duhovnicesc al *vederii lui Dumnezeu*.

Ne este descrisă așteptarea înfiorată a *Zilei* celei fără de sfârșit, a Împărăției veșnice, *„z[i]ua aceea ce este-nsămnată,/ Carea va să custe* [să existe] *vreme nencetată"* (Ps. 83, 39-40):

Când va veni mare *valea de plânsoare*,
Când Domnul va face giudeț și strânsoare,

Când va-mpărți Domnul dar și bunătate,
Când va da certare celor cu păcate,

---

[137] Numit, prin urmare, impropriu *haos* – iar Arghezi atrage atenția – pentru că *haosul* nu este *încununat* cu *horă de aștri*.

[138] Tudor Arghezi, *Eminescu*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 47.

[139] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol I. 3, op. cit., p. 96.

[140] Ion Barbu, *Opere*, II, *Proză*, p. 574-575, apud. Theodor Codreanu, *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic*, Ed. Curtea Veche, București, 2011, p. 310.

Atunce direpții [în]tâlniș bun vor face
Între *lucori svinte de Îngeri*, cu pace.

(Ps. 83, 25-30)

Dar, între *lucori de Îngeri* se vor afla doar aceia care își fac *„scara-n spițe-ntreagă”* (Ps. 83, 23), adică cei care urcă scara virtuților, așa cum a descris-o Sfântul Ioan Climax/ Scărarul, în cartea *Scara*.

Aceasta este reprodusă adesea și în iconografie sau în desenul religios[141]:

MS 1753
Johannes Climacus. Russia, 1560

Pentru a exprima iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Dosoftei află un echivalent *elocvent*, pentru urechea unui credincios obișnuit, spunând că El are *„hire drăgostivă”* (*„Că nu-Ț[i] este nime depotrivă/ Dumnezău, cu hire drăgostivă”*, Ps. 85, 17-18).

Un alt anacronism este cel prin care îi numește pe arabi *„sărăcini”/ sarazini*, în Ps. 86, 9.

Psalmul 87 îi prilejuiește descoperirea de noi forme expresive ale durerii, la ceas de restriște:

Și mă feci ca omul ce nu-i [Dumnezeu] să-i agiute,
Slobod întru cei morț[i], în *trupuri căzute*,
Ce *dorm prin mormânturi*, de arme rănite,

---

[141] Sursa imaginii: http://www.schoyencollection.com/patristic_files/ms1753.jpg.

Și sunt de la Tine cu totul urnite [lepădate].

Mă băgară-n groapă dedesupt de toate,
Unde-i întunerec și umbră de moarte.
Ț[i]-ai pusu-Ț[i] asupră-mi mânia Ta svântă:
Preste mine *valuri* trec de *nu s-alintă.*

/…/

Au doară s-or ști-să-n țărnă-ntunecată
Minunile Tale, și-n *țară uitată*?
Svânta-Ț[i] adevară să poată-nțăleagă
Cine lăcuiește-ntr-acea *țară largă*?

/…/

Mâniile Tale preste mine-mblară,
’Ngrozârile Tale mă răsturburară
Și mă-ncungiurară *ca apa cu valuri*,
De sunt toată z[i]ua *struncinat de maluri.*

(Ps. 87, 9-16, 29-32, 41-44)

Toposul *mării zbuciumate,* ca alegorie a sufletului torturat de suferință l-am mai întâlnit, însă imaginile poetice sunt de fiecare dată *împrospătate.*

Mânia lui Dumnezeu este *„ca apa cu valuri”*, suferințele pe care El le aduce peste ființa umană, pentru păcate, fiind resimțite în adâncul sufletului ca *„valuri”* care *„nu s-alintă”*, ca lovituri repetate care nu se mai opresc.

Și omul se simte ca un *țărm* izbit întruna de aceste valuri sau ca *malurile* unui râu învolburat: *„struncinat de maluri”.*

Toposul marin i-a oferit întotdeauna lui Dosoftei prilejul pentru geneza unor versuri sau *strofe* superbe.

Însă și perspectiva *mormintelor* prin care *dorm „trupuri căzute /…/ de arme rănite”* ori a cimitirului, *„țară uitată”*, este cât se poate de patetică.

Atâta *fior al suferinței* nu cred că a mai fost reprodus în poezia noastră decât de Eminescu și de Goga și poate în unele poezii ale lui Arghezi se mai străvede această durere traumatizantă la gândul morții.

Omul se vede pe sine *o ruină,* dormind cu trupul *rănit de arme* în mormânt, transformat apoi în *pulbere,* în *„ţărnă-ntunecată”*.

Din nou se pot face apropieri de *macabrul baroc* sau *romantic*, însă ele sunt circumstanțiale.

Numind însă cimitirul *„țară uitată”* și *„țară largă”*, ne aduce aminte de un poem al lui Vasile Fabian-Bob[142], *Geografia țintirimului*[143]:

Este-n zona subsolară, o pacinică, mică *ţară*
Aproape de ţărmul lumii plecătoare către soare,
Unde-apoi se hotărăşte [se învecinează] cu o mare-mpărăţie,
Pân-acum necunoscută la hărţi de geografie.

Oamenilor de aicea, numărul pururea creşte,
Neci mai moare cine-o dată aici se cetăţeneşte,
Ici se poate-n *astă ţară* se-ntind locuri înverzite,
Printre văi şi dealuri nalte cu producturi felurite,
Între care colonistul fără să va să lucreze,
Cu toată casa sa poate oricând bine să s-aşeze;

Iar aerul rece, umed în *astă ţară străină*
Trage vânturi ce cu jale, acum gem, acum suspină
Roua ceriului aicea cade-n picuri mestecate
Cu amară lăcrămare din dureri nevindecate.

Multe roduri puse-aicea printre dealuri şi vâlcele,
Minunaţi sunt *aceşti pacinici* dup-a lor locuitură.
Toţi sunt muţi, adese însă li s-aude ş-a lor gură.
Nu zidesc ca noi, politii, în o strâmtă viezunie,
Fiecare locuieşte fără dare de chirie;

De vecini, de fraţi, de nume şi de toate doru-i trece
Pânprejurul casei tale, iarna-i cald şi vara-i rece.

Însă chiar *înăuntrul* mormântului n-au privit mulți poeți, după Dosoftei, care scrie *poetic* și alegoric despre *„trupuri căzute,/ Ce dorm prin mormânturi, de arme rănite”*.

---

[142] A se vedea: http://www.crispedia.ro/Vasile_Fabian-Bob.
[143] Idem: http://ro.wikisource.org/wiki/Geografia_%C5%A3intirimului.

E o poezie a vanității umane *risipite* de moarte, în care Dosoftei excelează – și vom ajunge foarte curând la fragmentele la care mă refer.

Emil Botta a mai aruncat un ochi către tatăl *„ajuns aici dintr-o noapte fără hotare”* sau s-a privit pe sine *mai înainte de vreme*:

Subterani, de ce i-ați ros ghetele?
De ce i-ai spart sticla *ochelarilor*, tu argilă?
Noapte, de ce i-ai topit pe buze
veninoasa pastilă?

(*Portret*)

Sub lespede, înmărmurite, *dorm* isprăvile mele,
atât cele bune, cât și cele rele. /…/
Ochiul *nu cată* semeț,
safirul ochilor nu mai are preț.

(*Epitaf*)

Retorica aceasta are o istorie foarte veche, care coboară de la Sfântul Ioan Hrisostom până în literatura noastră medievală, de la Neagoe Basarab până la Dimitrie Cantemir, și a fost actualizată apoi de Eminescu și de poeții moderni (aminteam mai devreme de Arghezi).

Revenind la Dosoftei, în psalmul 88 versurile încearcă să descrie cât mai sugestiv *măreția* Creatorului lumii:

Că de-a Ta, Doamne, minune,
Ceriul va grăi ș-a spune.

/…/

Tu țâi marea de nu neacă
Și zâci holburii [furtunii] să tacă.

/…/

Ceriurile și pământul
Tu le-ai făcut cu cuvântul,
Și lumea cu de ce-i plină

Ai urzât cu svânta-Ț[i] mână.

(Ps. 88, 21-22, 37-38, 43-46)

Am avut multe prilejuri să contemplăm *descrierile cosmice* ale lui Dosoftei: cerul cu aștrii săi tainici, pământul cu munții, mările și câmpiile sale, *urzite* toate de *mâna* lui Dumnezeu.

Despre *cartea cosmică* (liber mundi) care este plină de *inscripții* care conduc către Dumnezeu (Eminescu: *„cartea cerului albastru cu mari litere aurite”; „scrisul stelelor de foc”*, *Peisaj* și *În vremi de mult trecute* [*Povestea magului…*]) am vorbit de asemenea de multe ori și pe îndelete în cărțile noastre.

„Cerurile grăiesc toate”, va repeta Dosoftei în Ps. 96, 21.

După Eminescu, Goga și Ion Pillat (deși nu sunt singurii) vor dezvolta în poezie acest topos al *înscrisului cosmic* (precum și pe acela al *naturii* ca o *biserică*), pe care romantismul îl revigora și în Occident.

Poeții români nu au pierdut decât de curând această *hartă cosmică*, acest *arhitext* sau *biblie* a universului, pentru care – cum spuneam și altădată – au devenit și ei *iliterați*, așa cum unii poeții occidentali se tânguiau încă din romantism (sau chiar mai devreme):

Carte de aur
cu inscripții nepieritoare
în cerul sculptat!

Și la magica filă a șaptea,
începe noaptea
cea plină de cântece…

Oh, rătăcesc prin meandrele acestui in-folio…

(Emil Botta, *Glosse*)

Din predica cerurilor nu înțeleg o boabă:
Să-mi traducă arborii, vântul să-mi fie interpret,
iarba poenilor să colaboreze și ea.
Licurici, să-mi dați luminițele voastre!

Umbre, penumbre, seninuri,
lăsați să oficieze liturghiile, privighetoarea-n sutană,
un cuc ermit deie răspunsul din strană;

(Emil Botta, *Confidență*)

Întreg, adânc și strălucit e *textul*
naturii Tale. Cu-ncântare-l
citesc, și recitesc, și câte-odată
chiar îl învăț pe dinafară: marea
cu hexametrii ei asemenea unui
poem homeric, munții plini de semne
de întrebare, șesul ca o frază
imensă cu metafore fertile,
și văzduhurile, sensuri schimbătoare,
și alfabetul luminos al nopții
pe care zorile îl șterg citindu-l, –
ah! Toate ca pe-un document de taină
le sorb…

Dar cineva-mi șoptește zilnic:
– Perfect! Este un text fără cusur.
Dar spune-mi totuși: cine iscălește
Acolo dedesubt – indescifrabil?...

(Șt. A. Doinaș, *Psalmul XXV*)

Doamne, minunile vorbesc un dialect
necunoscut de nimenea al limbii Tale.
/…/ Poetul
e purtătorul unui *înțeles defunct*
care păstrează totdeauna viu secretul.

(Șt. A. Doinaș, *Psalmul LXXIX*)

Parcă spusese mai sus că *„e textul naturii Tale”*: cum de nu mai știe, brusc, *Cine semnează* opera acestei lumi?

Nu *înțelesul* este *defunct*, ci doar înțelegerea unora (sau câteodată) poate fi deficitară.

Am făcut deja comentarii pe această temă în altă parte[144].

La Dosoftei însă, Dumnezeu poate fi cunoscut în două moduri: din *creație* (natura e un *pedagog* către Dumnezeu, au spus-o Sfinții Părinți) și prin *revelarea* Sa plină de slavă:

Ceriurile și pământul
Tu le-ai făcut cu cuvântul,
Și lumea cu de ce-i plină
Ai urzât cu svânta-Ț[i] mână.

/…/

Cu neguri este Tavorul,
Ermonul i-i nalt pogorul.

(Ps. 88, 53-46, 51-52)

Adânca Ta-nțălepciune
Nime nu va putea spune.

Omul fără minte-ntreagă
Nu va putea să-nțeleagă
De [din] *svintele Tale fapte* [creații],
Ce-s de mâna Ta lucrate,

Când păcătoșii cu toană
Ieșiră ca iarba-n goană.

(Ps. 91, 17-24)

Domnul stătu Crai în lume,
Că I S-au vestit svânt nume,
Pentru *veșmânt de podoabă*
Ce S-au îmbrăcat la hoarbă[145].

/…/

Scaunul Tău [de Judecată], Doamne Svinte,
Este gata de mainte,

---

[144] A se vedea Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 130-237.

[145] *Hoarbă = adunare*, *sfat*. Aici este vorba de *adunarea Sfinților*, în Împărăția Sa.

De la veci de când Te-așteaptă
Pre Crăie [Împărăție] așezată.

Părauăle [pârâurile] tare strigă
Toată lumea să să strângă,
Și apele cele mare
Rădicară urlet tare,
Cât din țărmuri dau afară,
De răsună preste țară.

Minunată-i unda mării,
Ce-i mai tare Craiul țărâi,
Că pre toț[i] Craiul potoale,
Ca *spuma mării* cea moale.

(Ps. 92, 1-4, 9-22)

Că mare Domn este Domnul
Și-mpărat preste tot omul,
Și din hotarăle toate
I să-nchină țări și gloate.

Că-I este lumea pre mână,
Cu pământ și cu ce-i plină,
Și munțâi cu dealuri nalte
Supt cuvântu-I sunt plecate.

Și *marea cu nalte valuri*
A Lui este-n toate laturi.
Și-i de mâna Lui lucrată
Toată laturea uscată.

Veniț[i] să-I cădem cu jele,
Să ne ierte de greșele.
Naintea Lui să ne strângem
Și-ngenuncheaț[i] să ne plângem,
Că El cu svânta Sa mână
Ne-au făcutu-ne din tină.

(Ps. 94, 11-28)

Ceriurile cu cuvântul
Le-au făcut, și tot pământul.

Denaintea Lui cu teamă
Dvoresc Îngeri fără samă,
De-L mărturisesc și-L căntă
În *frâmsețea Lui* cea svântă.

/…/

Ceriul s-aibă voaie bună
Cu pământul depreună,
Și marea giucând să salte
Cu unde, cu valuri nalte.

Și *câmpii* încă să-ș[i] facă
Bucurie, să le placă.
Atunce s-a bucura-să
Toată dumbrava cea deasă.

(Ps. 95, 25-30, 49-56)

Domnul stătu Crai în țară,
Țărâle să bucurară,
Și *pământul tot să salte,*
Cu ostroave de departe.

Dimpregiur núor și ceață
Sprejinesc svânta Lui față,
Și dereptatea-I tocmește
Scaunul ce odihnește. /…/

Pre denainte-I foc merge,
De arde [pe] cei fără lege.
Fulgerile Lui cu pară
Ard de să văd preste țară.

Pământul să-mplú de frică,
Munțâi să topesc de pică
Și cură ca neste ceară,
Văzând pre Domnul în țară.

Și de fața Lui cea svântă
Tot pământul se spământă.
Ceriurile grăiesc toate,

De-I spun dereptatea-n gloate.

(Ps. 96, 1-8, 11-22)

Și exemplele nu se epuizează aici.

În multe cazuri, exprimarea este *alegorică* – exceptând, bineînțeles, pasajele referitoare la *geneză*, în care *cele urzite* sunt elemente cosmice reale și nu simboluri.

Însă toate indică *„frâmsețea”/ frumusețea* lui Dumnezeu, a Creatorului acestui univers imens și plin de viață, care *saltă* și *se bucură*, fie că e vorba de manifestările slavei Sale în lume (*„Dimpregiur núor și ceață/ Sprejinesc svânta Lui față /.../ Pre denainte-I foc merge /.../ Fulgerile Lui cu pară/ Ard de să văd preste țară./ Pământul să-mplú de frică,/ Munțâi să topesc de pică...*), fie de universul însuși care este creația Sa, cel irațional și, respectiv, cel rațional: Îngerii și Sfinții reprezentați simbolic de *„munțâi cu dealuri nalte”*, *„marea giucând”* și *săltând „cu valuri nalte”*, *„câmpii”* și *„toată dumbrava cea deasă”*, *„ostroave de departe”* (sihaștii, pustnicii), care se bucură așteptând venirea Domnului.

Astfel spus, măreția Sa se revelează cu prisosință în Geneză și Eshatologie, dar și prin revelațiile particulare din istoria omenirii, precum cele de pe Sinai și Tabor.

Insistând pe geneză și eshatologie, pe frumusețea cosmică primordială, cu răsăritul necontenit de stele și de lumi din *văi de haos*, și pe așteptarea *finalului* acestei lumi – care nu este aneantizare, ci transfigurare – Eminescu prelua, în poezia sa *romantică*, o temă fundamentală a literaturii noastre vechi.

Negurile (*„Cu neguri este Tavorul”*), *norul* și *ceața* (*„Dimpregiur núor și ceață/ Sprejinesc svânta Lui față”*) reprezintă *întunericul supraluminos* (Sf. Dionisie Areopagitul) al slavei Sale.

Despre cei care sunt ca *„spuma mării”* vorbește și Miron Costin, în poemul său *Viiața lumii* (referindu-se la condiția umană *fragilă*), dar și Eminescu, în *Scrisoarea I*: *„Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită/ Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită”*.

Aminteam însă mai devreme de poezia pe tema *vanitas vanitatum*, a deșertăciunii umane, din psalmii versificați: *„Că nu este om să custe/ Și de moarte să nu guste”* (Ps. 88, 185-186).

Am văzut în psalmul 38 dezvoltarea acestei teme, dar psalmii 89 și 101 adaugă o nouă dimensiune poetică acestei *retorici* lirice:

Nu-ntoarce, Doamne, pre omul,
Să-l cuprinză-n jele somnul,
C-ai zâs să să-ntoarcă-n tină
Tot omul de supt lumină.

De i-ar fi viața de lungă
'Ntr-o mie de a[n]i s-agiungă,
Naintea Ta este scurtă
Ca cea zî de ieri trecută.

Și ca strajea cea de noapte
Îi sunt zâlele lui toate.
Ca nește șegi, fără treabă,
I să trec a[n]ii cu greabă.

Ca *otava* ce să trece
De soare și de vânt rece,
De demineață-i cu floare,
Sara-i veștedă de soare.

A doua zî să usucă,
Ca-n cuptori când o aruncă.
Așa cu lesne ne arde
Urgia Ta și ne scade.

De ne-ai pus greșala-n față
Denainte-Ț[i], de ni-i greață.
Și de svânta Ta lumină
Veacul nostru ne-nstrăină.

Zâlele noastre le neacă
Urgia Ta și le sacă.
A[n]ii ni să trec cu grabă,
Ca o painjină slabă.

/…/

Această lume deșartă
Ne-mblânzește și ne ceartă

Cu primejde și cu boale,
Pre toț[i] oamenii potoale.

Nime n-a scăpa să iasă
Din urgia ei cea deasă /…/
Și ceia ce duc pedeapsă
Din ferecături să iasă.

(Ps. 89, 9-36, 41-46, 49-50)

Că-m[i] trec zâlele *ca fumul*,
Oasele mi-s săci ca scrumul.
Ca nește *iarbă* tăiată
M[i]este *inema săcată*,

Că stă uitată de mine,
Ce-am gătat să mănânc pâine.
De suspinuri și de jele
Mi-am lipitu-mi os de piele.

De-atocma cu pelecanul,
Prin pustii petrec tot anul,
Și ca corbul cel de noapte
Îm[i] petrec zâlele toate,

Ca o vrabie rămasă
În supt streșină de casă.

/…/

Am mâncat pâine de zgură
Și lacrămi în băutură,
De fața mâniii Tale,
Ce mi-ai dat de sus la vale.

Mi-s zâlele trecătoare,
De fug ca umbra de soare,
Și ca iarba cea tăiată
Mi-este vârtutea săcată.

/…/

Și Tu Doamne, cu cuvântul
Dintâi ai urzât pământul,
Și ceriurile ce-s nalte
Sunt de mâna Ta lucrate.

Acelea toate s-or trece,
Iară Tu tot vei petrece.

Și *ca haina ponosâtă*
Când le-a hi vremea sosâtă,
Li *s-a destrăma* făptura
Din hire, ca vechitura.

Și li-i *depăna ca tortul,*
De să vor schimba cu totul.

(Ps. 101, 13-26, 31-38, 89-99)

Însă cel ce își recunoaște astfel *vanitatea*, se roagă lui Dumnezeu: *„Și când îm[i] vei lua viața,/ Mă rog, Doamne, să-Ț[i] văz fața”* (Ps. 101, 85-86), *„Și Ț-vei ivi svânta față/ Cu slavă și cu dulceață”* (Ps. 101, 55-56), *„Și preste noi să lucească/ Lucoare dumnezăiască”* (Ps. 89, 65-66).

Pentru că omul, chiar dacă este *ca iarba tăiată*, este mai important decât tot universul.

Comparațiile existenței umane cu *fumul*, cu *floarea* și cu *iarba* sunt dese în *Scriptură*, dar au fost reproduse și în poezia noastră, premodernă și modernă.

Din asemănarea vieții umane cu *păianjenul* sau cu *pânza de păianjen*, precum și a universului cu o *haină învechită* care *se destramă* la sfârșitul lumii, poeții – Bolintineanu, Eminescu, Arghezi – au extras *concluzii lirice* semnificative, legate de fragilitatea *țesăturii* lumii și a firii umane, pe care au ilustrat-o corespunzător în versuri.

Remarcăm și verbul *„să vor schimba”*, care atenționează că *sfârșitul* lumii constră într-o *metamorfoză* totală a sa, dar care nu înseamnă câtuși de puțin dispariție sau aneantizare a ei.

Se afirmă, în psalmul 89, existența lui Dumnezeu mai înainte de veci, *anterioritatea Lui* în comparație cu lumea, materia sau timpul (toate acestea fiind creațiile Sale).

În antichitate, singura care făcea această distincție era religia mozaică, în vreme ce toate celelalte religii sau filosofii considerau fie că *Dumnezeu/ zeii* sunt coeterni cu materia (religia egipteană, greacă, religiile politeiste în general), fie că universul este de aceeași esență cu *zeitatea* sau proiecția ei în afară (budismul, religiile panteiste).

Nu a existat, în afară de iudaism, concepția unui Dumnezeu Absolut și pre-existent tuturor lucrurilor, Atotputernic și Creator a toate, transcendent și incognoscibil creației Sale, după esența Sa fiind tainic în mod desăvârșit pentru toate existențele aduse de El întru ființă[146].

Babilonienii și egiptenii au luat cunoștință de această concepție datorită contactului lor cu evreii – bineînțeles, fără să-și însușească pe deplin religia vechilor iudei, ci împrumutând doar unele idei și concepte, pe care le-au introdus în filosofia lor, chiar dacă nu prea erau congruente – și de la ei au ajuns mai întâi *ecouri* la greci, apoi prin contactul direct dintre evrei și elini.

De aici și confuzia pe care o fac foarte mulți, aceea de a considera că creștinismul, întru care *s-a împlinit* Legea veche, ar fi îndatorat platonismului și neoplatonismului.

Platon e cel care e *îndatorat* vechilor evrei – prin egipteni – iar Plotin cu atât mai mult, trăind într-o eră creștină, putuse lua contact cu *filosofia* creștinismului, mult superioară concepțiilor idolatre.

Dar pentru că de la asiro-babilonieni și egipteni, care erau mai gnostici și mai ermetici în a-și expune *misterele* (Orientul, în general, ținea la esoterismul doctrinelor sale), nu s-au păstrat *papirusuri* (mai ales că Biblioteca din Alexandria a ars) așa cum s-au păstrat totuși de la greci, pare multora

---

[146] Cum spuneam și altă dată, e cel puțin curioasă, dacă nu dubioasă, întoarcerea catolicilor, imediat după schismă, la concepția, străină mozaismului cât și primului mileniu creștin, că Dumnezeu poate fi văzut *cu ochii fizici*, în *esența* Sa, concepție apărată de Varlaam și Achindin împotriva Sfântului Grigorie Palama, urmând „iluminarea lui Socrate și Platon”. A se vedea Sfântul Grigorie Palama, *Opere complete*, vol. II, Ed. Gândul Aprins, București, 2013, p. 183-189, 211.

Catolicii ar trebui considerați ca aflându-se cu adevărat *în tradiția platonismului* și *neoplatonismului* (cât și a *aristotelismului*: nu e o contradicție; întoarcerea la filosofia și mitologia *antice* a început în Occident mult înaintea Renașterii, preferate mai cu seamă de mai nou-veniții în Apus, de origine *germanică*, și care căutau ceva mai aproape de *Valhala* lor, chiar dacă se creștinaseră), și nu ortodocșii, așa cum citesc, din păcate, în foarte multe cărți și așa cum se afirmă adesea și în exegeza noastră literară, de către autori *insuficient* informați în această privință.

Platonismul a fost rejectat de la bun început de Părinții Bisericii.

Origen și Sfântul Augustin menționează faptul că pot exista *unele formulări* asemănătoare, în cele două doctrine, prin care s-ar părea că sunt *apropiate*, dar că *esența învățăturii* lor nu coincide câtuși de puțin, pentru că este complet diferită.

astăzi că *filosofarea* a început de la greci – ceea ce, în infatuarea lor, aceştia au şi susținut.

Eminescu, care cunoştea bine istoria, care urmase destule cursuri de egiptologie și istorie antică (chiar și cursuri de limba caldeeană), ca și Mircea Eliade mai târziu, nu încurca lucrurile și nu le acorda grecilor niciun fel de *primat* în ordinea *gândirii* și a ideilor fundamentale ale umanității.

Revenind la Dosoftei şi la ideea de la care am pornit pentru a face paranteza de mai sus (considerăm că nu inutilă, ci lămuritoare), acesta afirmă astfel, poetic, *pre-existența* lui Dumnezeu:

Păn-a nu să face munte
Pre pământ, cu dealuri multe,

Păn-a nu face pământul,
Nice lumea cu cuvântul,

Ce-ai împlutu-o de gloate[147],
Ești mainte decât toate.

(Ps. 89, 3-8)

Dumnezeu a fost *Singur* înainte de a exista lumea[148]. Așa cum spunea și Eminescu: înainte de a fi toate, *„pe-atunci erai* ***Tu singur****”* (*Rugăciunea unui dac*)[149].

Sau, cum a zis Dosoftei: *„A Ta este, Doamne, lumea și pământul,/ Ce le-ai împlut* ***sângur*** *dintâi cu cuvântul”* (Ps. 23, 1-2); *„Că* ***sângur*** *au zâs de să făcură,/* ***Sângur*** *le-au dat [fie]căriiaș făptură”* (Ps. 32, 21-22).

„Pe-atunci erai Tu singur”…

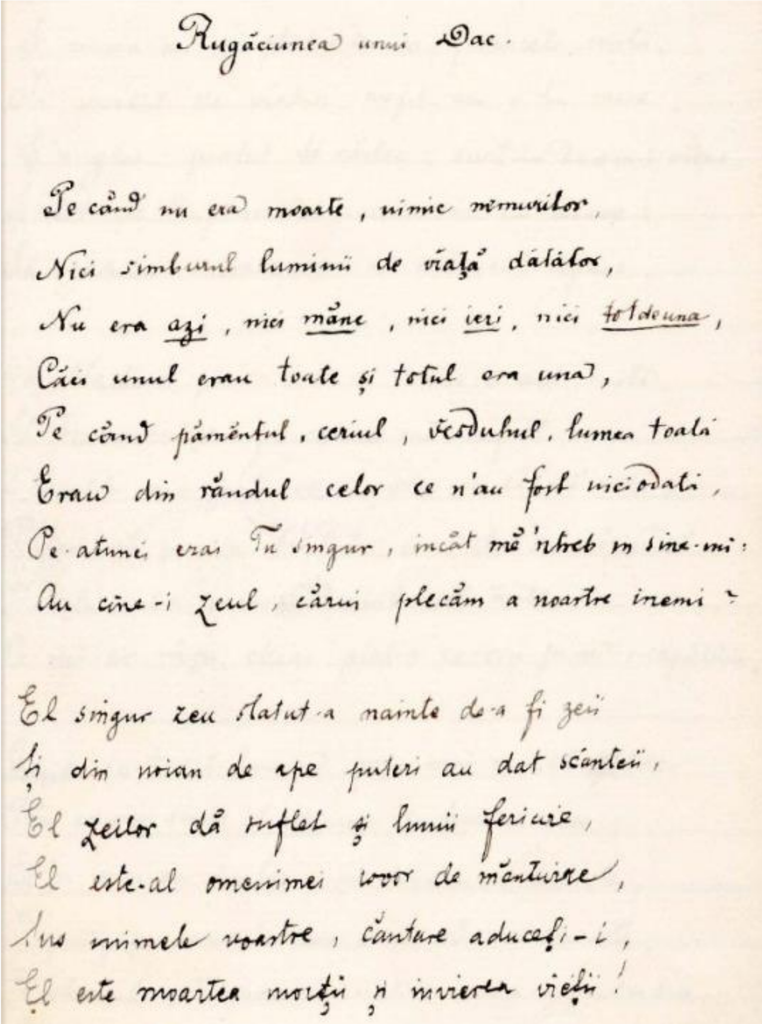
„El singur zeu sătut-a”…

---

[147] *Gloate = mulțimi, popoare.*

[148] În LXX, Ps. 89, 2: „Înainte să se nască munții și să se plăsmuiască/ să ia formă pământul și lumea și din veac până în veac ești Tu [πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος Σὺ εἶ]”.

[149] Sursa imaginii, a paginii de manuscris eminescian: http://tiparituriromanesti.wordpress.com/2013/04/11/mihai-eminescu-rugaciunea-unui-dac-manuscris-1879/.

Rugăciunea unui Dac.

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sîmburul luminii de viaţă dătător,
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeuna,
Căci unul erau toate şi totul era una;
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost niciodată,
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi?

El singur zeu stătut-a nainte de-a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scânteii,
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este-al omenirei izvor de mântuire,
Sus inimele voastre, cântare aduceţi-i,
El este moartea morţii şi învierea vieţii!

Pe acest Dumnezeu, *„nu pot sta să-L prăvască,/ Din heruvimi să-I domnească./ Tot pământul să rădică/ Și să leagănă de frică”* (Ps. 98, 3-6).

Și totuși acest Dumnezeu, Care este mai înainte de a fi lumea și Care, după ce *„acelea toate s-or trece, /.../ Tu tot vei petrece”* (Ps. 101, 94-95), locuiește în om, iar Dosoftei exprimă acest *paradox*:

Și tu, mișelul mieu suflet,
Să-I mulțămești cu-ntreg cuget,
Și-I urează de tot bine
Lui Dumnăzău dintru tine.

(Ps. 102, 85-88)

Contrastul acesta, dintre *măreția* lui Dumnezeu și *smerenia* Lui, Care Își face locaș în inima omului, a fost de-a lungul timpului adesea subliniat în omiletica ortodoxă.

O mostră de expresivitate în reliefarea acestui *paradox* dumnezeiesc ne oferă, în literatura noastră, și Antim Ivireanul, în paginile didahiilor sale – am comentat detaliat altădată aceste pasaje.

Cât despre Dumnezeu Cel *dintru noi*, amintim cuvintele Sfântului Augustin: „O, Tu, Viață a sufletului meu […] Tu Te aflai *mai înlăuntrul meu* decât partea cea mai lăuntrică a mea"; „Târziu de tot Te-am iubit, o, Tu, Frumusețe atât de veche, și totuși atât de nouă, târziu de tot Te-am iubit. Și iată că *Tu Te aflai înlăuntrul meu*, iar eu în afară"[150].

Psalmul 90 ne oferă o idee despre cum ar fi putut apărea *descântecul*, deși acesta presupune o utilizare fie *băbească,* fie *infantilă,* și o deviere de la semnificațiile eclesiale ale psalmodiei:

Acela [Domnul] te-a mântui-te
De sâlță, de lănci cumplite,
De vânători încordate,
De cuvinte turburate.

Și *te-a umbri după spate,*
Supt a Sale aripi late. /…/
Și noaptea nu ti-i spăríe-te,
Nice z[i]ua, de săgete.

Nu ti-i teme de lângoare,
De vânt rău, nice de soare.
Nu-ț-va ieși-n tâmpinare
Drac de-amiazăz[i] să te sparíe.
/…/
Răul nu-ț-va veni-n poală,
Nice pre trupul tău boală. /…/
Îngerii să te păzească
Și-n mâni să te sprejinească. /…/

Pre vasilisc și aspidă
Vei îmbla ca pre omidă.
Și-i călca leul și zmăul

---

[150] Sfântul Augustin, *Confesiuni*, traducere din latină, studiu introductiv și note de Gh. I. Șerban, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 141-142, 365.

Și nu te v-atinge răul.

Este de remarcat *expresia concentrată* care enumeră primejdiile, denumite laconic și simbolic fie prin consecințele lor, fie prin numele celor care le generează: *„drac de-amiazăz[i]* [ἀκηδία/ acedia]*”*, *„vasilisc și aspidă”*, *„leul și zmăul”* – prin toate acestea înțelegându-se, de fapt, diferite categorii/ ierarhii demonice.

Aceeași semnificație o au, de fapt, și metaforele: *„vânători încordate”* și *„cuvinte turburate”*, trimițând tot la acțiuni spirituale cu caracter negativ.

Tot într-o exprimre simbolică, Dumnezeu îl apără pe cel credincios ascunzându-l în spatele Său, la umbra aripilor Sale: *„te-a umbri după spate,/ Supt a Sale aripi late”*.

Dosoftei utilizează *formula incantatorie* ca soluție poetică, fără ca versurile sale să fie și o *incantație* în sens propriu, de tip popular-păgân.

Psalmul 103 este o deuterogneză în care sunt reamintite *faptele* lui Dumnezeu, creațiile Sale (*„Pământul îi plin de fapte/ Ce-ai făcut cu bunătate”*, Ps. 103, 103-104), în ordinea în care au fost aduse întru ființă de Dumnezeu Creatorul *din nimic*, în cele șase zile ale creației.

Dacă psalmul 89 arăta *preexistența* lui Dumnezeu, Singurul *veșnic*, aici se relatează felul în care El creează lumea, gestul Lui creator prin care universul este adus *întru existență*.

Pentru ca, în psalmii următori, să se continue *caracterizarea* lui Dumnezeu, vorbindu-se despre El ca despre *Proniatorul* lumii, despre felul cum l-a ales pe Avraam și Și-a pregătit un *popor ales* și l-a condus.

În mod cert, psalmii nu ni-L prezintă ca pe un Dumnezeu care *S-ar fi retras în transcendență* după crearea lumii și ar fi lăsat-o să se autoguverneze, în *independență* față de El, așa cum afirmă teologia protestantă și neoprotestantă.

Psalmul 103 este o relatare *mai detaliată* și *mai poetică* a celor șase zile ale *creației*, în care sunt aprofundate anumite afirmații de la *Geneză*, urmărindu-se nu numai narațiunea propriu-zisă a felului în care a luat naștere universul, ci și consecințele ulterioare ale evoluției sale, relevându-se *cauza* pentru care Dumnezeu a creat într-un *anumit mod* toate cele ce sunt.

Lumea aceasta este, așadar, creația Lui, poartă amprenta frumuseții Lui și este *mărturie* a puterii creatoare și a *frumuseții* Lui:

Să Te-mbraci cu *mărturie*,
Cu frâmsețe și tărie,
Că *Tu Te-nvești* [Te îmbraci] *cu lumină,*
Ca soarele-n zî senină.

Și Ți-ai [în]tins ceriul *ca cortul,*
De l-ai *înfrâmșat* cu totul,
Și i-ai pus deasupra ape,
Din tinsori să nu se scape.

(Ps. 103, 5-12)

Exprimarea *poetică* și *mistică* aparține originalului.

Dumnezeu este *Cel ce atârnă* (într-o exprimare metaforică și profund mistică) *lumina* pe care a creat-o, *ca pe o mantie* împărătească: ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον (LXX, Ps. 103, 2).

Iar oamenii L-au îmbrăcat pe Hristos în χλαμύδα κοκκίνην (GNT, Mt. 27. 28, 31), adică în *hlamidă* sau *mantie mohorâtă/ stacojie*.

De aceea Eminescu a formulat aceste versuri, în *Memento mori*:

Solomon, poetul-rege, tocmind glasul unei lire
Și făcând-o să răsune o psalmodică gândire,
Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet;
El cânta pe ***împăratul în hlamidă de lumină***…

S-a uitat Eminescu pe *Scripturi* în limba greacă? Mai ales că în *Septuaginta* există și cărțile numite *Psalmii lui Solomon* și *Odele/ Imnele lui Solomon*, care nu se află în edițiile biblice românești.

Faptul acesta ne dă mărturie că era un *căutător* al adevărului până la cele mai *greu de pătruns* amănunte lexicale.

Cel ce a zidit *lumină strălucitoare* (*„ca soarele-n zî senină”*, cum spune Dosoftei) și a așezat-o în fața lumii ca pe o *mantie* vestitoare a Lui, care dă *mărturie* că El e

Împăratul lumii și Lumina ei, Același a primit de la oameni *hlamidă* de culoarea *purpurei asfințitului*.

Verbul ἀναβάλλομαι (aor. ἀνεβαλόμην) înseamnă *a dezbrăca* sau *a atârna*, *a suspenda*[151].

Prin urmare, se poate înțelege fie că Dumnezeu *Și-a atârnat* lumina ca pe o mantie *pe umeri* (metaforic vorbind), fie că *a atârnat-o/ a suspendat-o* ca pe o perdea în fața oamenilor. Având în vedere însă că τό ἱμάτιον înseamnă *veșmânt*, *haină*, *mantie*, *robă*, primul sens este mai plauzibil, adică așa cum am interpretat mai sus.

Se poate traduce și înțelege însă și altfel, și anume că Dumnezeu este *„Cel ce dezbracă lumina ca pe o haină"*, spus într-un mod foarte tainic, în sensul că Dumnezeu, *Lumină* fiind, a creat *lumina* materială ca pe o *dezbrăcare/ dezvăluire* a Ceea ce este El, a adevărului despre Sine, în fața oamenilor.

Creând *lumina* mai întâi de toate, Se *denudează* în fața noastră, *Se descoperă*[152], arată creaturilor Sale *Ce este* El: Lumină de mai înainte de veci.

Știm că, în Crez, Fiul lui Dumnezeu este numit: „Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat".

Dumnezeu *S-a dezgolit/ dezvelit* în fața creației Sale mai înainte de a fi dezbrăcat de hainele Sale și de a fi pus pe Cruce.

S-a dezgolit pentru a arăta că este *Lumină*.

Acest verset ar putea ascunde și o profeție mesianică și s-ar putea referi, în mod acoperit, la chenoza Mântuitorului, *„Cel ce dezbracă lumina ca pe o haină"* pentru a lua *chip de rob*.

Însă trebuie să recunoaștem că toate aceste semnificații, uluitoare, pe care le ascunde greaca veche, sunt dificil de transpus în limba română doar *prin traducere*.

Dosoftei a tradus mai întâi: „Îmbrăcându-Se în luminâ ca-ntr-un veșmânt"[153].

Și mai înaintea lui, în *Psaltirea* lui Coresi stă scris: „Înveștitu-Te-ai cu lumină ca în cămașe"[154].

Probabil pentru că *dezbrăcarea de lumină* ar fi avut conotații negative în auzul credincioșilor sau cel puțin ar fi

---

[151] Probabil că de aceea s-a spus în cântarea din Joia Mare: „Astăzi *a fost spânzurat* pe lemn Cel ce *a spânzurat* pământul pe ape. [...] Cu porfiră mincinoasă a fost îmbrăcat Cel ce îmbracă cerul cu nori", *Triodul*, op. cit., p. 583, 610.

[152] *A se descoperi* în limba veche însemna *a se dezbrăca*, la propriu, de haine, *a se dezgoli*.

[153] *Psaltirea de-nțăles*, op. cit., p. 278.

[154] Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577)*, op. cit., p. 430.

constituit o exprimare *obscură*, în absența unui comentariu lămuritor.

Am văzut că Dosoftei se adresează unui public *mediu*.

Iar pe de altă parte, *Cel ce Se dezbracă* este Cel ce *este îmbrăcat veșnic* cu lumina Sa dumnezeiască.

În versuri, Dosoftei mută accentul pe *strălucirea* luminii dumnezeiești, pe intensitatea ei orbitoare: *„Tu Te-nvești cu lumină,/ Ca soarele-n zî senină"*.

Eminescu a preluat, tot din acest psalm, și imaginea cerului *întins ca un cort*: *„a stelelor imperiu întins ca și un cort"* (*În vremi de mult trecute [Povestea magului…]*), etc.

Fragmentul următor din psalmul 103 a fost și altădată în atenția noastră:

Núorii Ț[i]-ai pusu-Ț[i] scară,
Când vei să pogori în țară.

Caii Îț[i] sunt *iuți ca vântul*,
De mărg unde Ți-i cuvântul,

Și *ca gândul* mărg de tare
Îngerii Tăi cei călare,

Și pedestrimea *ca focul*
Merge *strălucind* cu totul.

(Ps. 103, 13-20)

Despre *nori* ca simbol al *luminii dumnezeiești* și despre *falsa* teză a inspirației din folclor, în legătură cu imaginile alegorice din aceste versuri, am discutat deja și sperăm că am lămurit problema[155] – o parte din comentariul de atunci l-am reamintit deja mai sus, în contextul analizei psalmului 67.

Norii sunt *termenul* scriptural care exprimă *harul dumnezeiesc*, ceea ce însoțește manifestările revelaționale ale lui Dumnezeu.

Spuneam atunci că a vorbi despre *nori* ca o *scară* a coborârii lui Dumnezeu la oameni reprezintă o decriptare particulară a semnificațiilor psalmului.

---

[155] Gianina Picioruș, *Psaltirea Sfântului Dosoftei: răspuns unei probleme neclare*, art. cit.

Însă textul *Septuagintei*, deși nu propune termenul *scară*, am putea considera că îl sugerează: „Cel ce pune norii *instrumentul apropierii* Sale, *pe care calcă* [ὁ τιθεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν Αὐτοῦ]”, Ps. 103, 3.

Cuvântul grecesc τὴν ἐπίβασιν nu poate fi tradus decât printr-o sintagmă mai largă în limba română.

Firește, versetul se referă la *apropierea* Lui de oameni, iar Dosoftei, *poet* fiind, a căutat și a găsit, ca și cu alte ocazii, un echivalent corespunzător, care să denumească acestă *unealtă* pe care *pășește* Dumnezeu pentru *a Se apropia* de noi, și anume *scara* (care este, de altfel, familiară conștiinței ortodoxe, din alte contexte biblice): „[Cel] Care pune nuori *scara* Sa”[156].

Considerăm că soluția sa este mai fericită decât cea din *Biblia de la 1688*: „Cel ce pune nori *încălecarea* Lui”.

Este lesne de înțeles, însă, de ce *Biblia de la București* optează pentru acest substantiv, și anume pentru a stabili corelația (a o face mai evidentă) cu ceea ce se spune imediat după, că El are *Îngerii* drept *vehicul* al apropierii Sale de oameni sau cum zice Dosoftei în versuri: *„Îngerii Tăi cei călare”*.

Mai curios este că, în cazul acestui psalm, deși numai *interpretarea poetică* a lui Dosoftei construiește această imagine, a Îngerilor ca armată care Îl poartă pe Dumnezeu, *călărime* și *pedestrime*, pe când originalul nu o conține, totuși *Biblia de la 1688* optează pentru formula „Cel ce pune nori *încălecarea* Lui”.

Ea sugerează – ceea ce și noi observasem de data trecută – că *revelarea luminii dumnezeiești* reprezintă un alt *vehicul* al venirii Lui spre oameni, pe lângă cel angelic (într-o exprimare bineînțeles alegorică și mistică).

Probabil că cei care au tradus *Vechiul Testament* sau cei care au *corectat* ediția definitivă a *Bibliei de la București* s-au bazat pe faptul că există mai multe contexte biblice care vorbesc despre Îngeri ca *oștirea lui Dumnezeu* (chiar ceva mai înainte, în Ps. 67, 18, sunt numiți „carul lui Dumnezeu cu zeace mii de părți, mii de cei ce îndireptează”) și credincioșii pot face astfel *legătura* cu norii care reprezintă *„încălecarea* Lui”.

Dosoftei numea Puterile îngerești, în psalmul anterior: *„Îngerii toț[i] /.../ oștile Lui cele tare”* (Ps. 102. 76, 80).

---

[156] *Psaltirea de-nțăles*, op. cit., p. 278.

Așa încât își permite acum să dezvolte această *metaforă* despre felul în care Îl slujesc Îngerii pe Dumnezeu, numindu-i *caii* Lui, oștirea Lui *„ca focul”*, armată de *călăreți* și *pedestrime,* care împlinește *cuvântul Lui* cu zelul și celeritatea specifice firii ei imateriale.

Numindu-i *„Îngerii Tăi cei călare”* și *„pedestrimea”*, Dosoftei avea cel mai probabil în vedere *Ierarhiile angelice*, cei din ierarhiile superioare corespunzând cu *„cei călare”*, care sunt *„iuți ca vântul /.../ și ca gândul”*, iar *„pedestrimea”* fiind proprie ierarhiilor mai de jos.

Doar că și această *pedestrime* este *„ca focul”* și *„strălucind cu totul”*, mai presus adică de tot ceea ce mintea umană poate asocia cu ideea *pedestriei*, velocitatea lor putând fi considerată *mai mică* atunci când este comparată cu ierarhiile superioare, nu însă și cu puterea umană corespondentă.

Însă precizarea aceasta, a psalmului 103, aducerea în discuție a *Îngerilor*, în acest context ce reamintește *geneza*, este foarte semnificativă, pentru că la *Facere* nu sunt menționați *Îngerii*, ci se spune numai că: „În început a făcut Dumnezeu *cerul* și pământul” (Fac. 1, 1).

După interpretarea patristică, *„cerul”* din versetul prim al *Scripturii* semnifică *lumea spirituală*, adică *Puterile îngerești*, care au fost aduse întru ființă înaintea *lumii materiale*.

Psalmul 103, detaliind anumite aspecte ale zilelor creației, după ce *Îl descrie* pe Dumnezeu ca Cel care Își pune *lumina* ca o *mantie* și întinde *cerul* ca un *cort*, „Care-Și acopere cu ape cerdacurile Sale”[157] și Care *are nori* drept scară – vorbind în mod mistic despre *ființa* lui Dumnezeu, care este incomprehensibilă creaturilor și despre *lumina dumnezeiască,* pe care acestea pot să o cunoască într-o anumită măsură – îi amintește apoi pe *Îngerii înaripați*, ca *trăsură* a Împăratului lumii, de unde rezultă că *universul spiritual*, lumea Îngerilor, este prima Sa *faptă* în ordinea creației.

Aceeași expresivitate mistică fusese întrebuințată și în psalmul 17, cu privire la Dumnezeu Creatorul, a Cărui *ființă* e mai presus de orice cunoaștere, dar care îngăduie vederea și simțirea luminii Sale divine, a harului Său: *„Lumina scripeşte supt svinte-Ţ[i] picioare/ Cu negură groasă de grea strălucoare./ Când ai să faci cale unde Ţi-i cuvântul,/ Ai*

---

[157] Ibidem.

heruvimi gata de-s repez[i] ca vântul./ Pus-ai întunerec de-Ţ[i] ascunzi lumina,/ Cu sălaş de ape ce-ai făcut cu mâna./ Şi pre denainte-Ţ[i] nuorii fac cale…”.

În continuare, psalmul 103 va dezvolta narațiunea privind crearea *pământului*, în succesiunea apariției tuturor făpturilor care formează *lumea materială*.

Zidirea lumii *cu cuvântul* lui Dumnezeu este o afirmație care se repetă *cu regularitate* în psalmii versificați.

După ce a fost creat universul material, porunca lui Dumnezeu de a se strânge *apele* și a se arăta *uscatul* care fusese mai înainte *îmbrăcat* cu ape, este reprodusă astfel în psalmul 103:

Tu-ntemeiez[i] cu cuvântul
De *stă nemutat* pământul.

Tu i-ai datu-i de mainte
Prăpastea [abis de ape] de-*mbrăcăminte*.
Și stă gata să Te-asculte,
Să dea apa preste munte.

Și de svânta Ta poruncă
Va fugi din deal la luncă,
Că va merge *detunată*,
De glasul Tău spăimântată.

Și munțâi, și dealuri nalte
S-or ivi, și șesuri late,
Pre locul *ce sunt urzâte*,
Când i-ai făcut [gândit] de mainte.

(Ps. 103, 21-34)

„De mainte”, în aceste versuri, nu exprimă anterioritatea existențială a elementelor cosmice menționate, ci faptul că *de mai înainte*, din veșnicie, Dumnezeu a decis în ce fel vor fi toate, și ele *s-au ivit* unde *li s-a urzit* de către Făcătorul lor.

Pământul *„stă nemutat”* datorită poruncii divine, și, din aceeași cauză, apa *„merge detunată”* și *fuge* curgând *„din deal la luncă”*.

Cu alte cuvinte, El a stabilit *caracterul* acestor substanțe: ca pământul să fie *solid* și nemișcat, iar apa să fie un material *fluid*, precum și *direcția* curgerii sale.

Aceste caracterisitici se pot modifica, atunci când El Își arată minunile Sale. Ascultându-și Creatorul, natura se manifestă *neobișnuit*:

Marea văzu și fugi *să sece*,
Iordanul *apele-și desfece*,
Măgurile *c-areții*[158] săltară
Și munțâii *ca mieii* giucară.

Ce ț-fu, mare, de mergi spăimântată?
Și tu, Iordan[e] *cu apa lată* /…/
De fața Ta, Doamne, să strămută
Tot pământul și *stă* de Te-ascultă.

(Ps. 113, 7-18)

Dumnezeu a stabilit *legile firii* și ele se modifică numai atunci *când* și *unde* dorește El.

Revenind însă la psalmul 103 și la *ordinea* și *armonia* pe care Dumnezeu le-a pus în cosmos, un pasaj corelativ din punct de vedere *filosofic* se găsește și la Dimitrie Cantemir:

Așijderea, cele firești toate *în sferă să întorc*
și sferâi firește sfârșit nedându-să,
iată că nu pentru odihna sfârșitului,
ce pentru *vecinica clătire* [mișcare cosmică]
de la neclătitul Călătoriu [Dumnezeu] să clătește.

Soarele, luna, ceriul
și alalte trupuri [corpuri] cerești toate,
din-ceput năpărăsit și *cu mare răpegiune aleargă*,
însă nu cu aceia socoteală,
ca doară vreodânăoară
la doritul țenchiu [scop] și sfârșit
agiungând,
să să odihnească, /…/
fără numai cândailea *Clătitoriul firii*

[158] *Arete = berbec.*

(Cel ce în clătire nehotărâtă[159] și neodihnită o ține),
după a Sa slobodă și puternică voie
vreodată a o clăti
ar părăsi.

/…/

De unde aievea ieste
că țenchiul [scopul] sfârșitului
nu în socoteala fireștilor,
ce într-a Izvoditoriului
și Pricinitoriului firii
ieste.

/…/

Căci Ziditoriul, după înțelepciunea și puterea Sa,
zidirea săvârșind,
de lucru să odihnește
și, ca un deplin în putere Stăpân,
o dată numai poruncind,
din veci și până în veci *zidirea* ca o slujnică
după poruncă *nepărăsit aleargă*[160].

Dosoftei urmează apoi relatările psalmului care observă *apariția vieții* pe pământ, dar și zidirea luminătorilor și, în final, a *omului*:

Tu timiț[i] ape prin tăuri,
De cură printre munți răuri,
De să toate heri [fiarele] adapă
Și le prisosește apă.

Și colunii[161] când li-i sete
Tu-i adăpi fără scumpete.
Tu strângi păsările-n hoarbă
La părău ce vin să soarbă.

/…/

[159] *Nehotărâtă = fără hotar, neoprită*.
[160] Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, ed. cit, p. 326-327.
[161] *Colun = măgar sălbatic*.

Tu sloboz[i] rouă pre munte
Dintr-a Tale *cămări multe*,
Și pre pământ sloboz[i] ploaie,
De *să satură-n puhoaie*,

Și cu lucrul Tău sporește
Tot pământul de rodește.
Tu dai fânului să crească,
Dobitoacelor să pască

Și crești pajiștea cea moale,
De scoate grâul din foale,
De-ș[i] culeg oamenii hrană
Să le hie și pre iarnă.

Că *scot pita cu sudoare*
Să mănânce la răcoare,
Din pământ agonisită
Pre porunca Ta cea svântă.

/…/

Copacilor de pre câmpuri
Tu le dai sațâu pre timpuri,
Și chedrilor din Livanul,
Ce-i răsădești pre tot anul.

Acolo vrăbii ș[i]-or face
Cuiburi, di-or ședea cu pace,
Că le este rodionul[162]
Povață, pus de la Domnul.

Cerbilor le-ai dat să salte
Pre munțâi cu dealuri nalte,
Și iepurilor scăpare
Le-ai dat s-aibă supt stânci tare.

Luna ai făcut cu rază,
Să crească-n vremi și să scază,
Și *soarele* ș-nemerește

[162] *Rodion* = pomul care face *rodii*.

Apusul ce odihnește.

Din [în]tunerec feceș[i] noapte,
De ies gadinile [animalele] toate.
Lupii urlă și *scâncează*,
Când spre vânat să gătează.

/…/

Și omul, fără de greață,
Iese-n treabă demineață,
De lucrează pănă-n sară,
Zi de iarnă și de vară.

(Ps. 103, 39-98)

Un ecou ar fi putut ajunge la Eminescu în *Povestea codrului*: *„Împărat slăvit e codrul,/* ***Neamuri mii*** *îi cresc sub poale /.../ Lună, Soare și Luceferi/ El le poartă-n a lui herb,/ Împrejuru-i are dame/ Și curteni din neamul* Cerb*.// Crainic, iepurii cei reprezi/ Purtători îi sunt de vești,/ Filomele-i țin orchestrul/ Și izvoare spun povești”*, etc.

Dar și în *Freamăt de codru*:

Tresărind scânteie lacul
Și se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleanul să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.

Din isvoare și din gârle
Apa sună somnoroasă;
Unde soarele pătrunde
Pintre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvârle.

Cucul cântă, mierle, presuri -
Cine știe să le-asculte?
Ale pasărilor neamuri
Ciripesc pitite-n ramuri

Și vorbesc cu-atât de multe
Înțelesuri.

Sigur, recunoaștem la Eminescu *metamorfozarea* codrului în emblemă a întregului univers.

Tabloul mării e *spectaculos*, ca întotdeauna la Dosoftei, care ar putea fi numit un adevărat poet al *elementului acvatic*, *fluid*, înaintea lui Bolintineanu, Heliade (cel din *Anatolida*, poetizând zilele creației), Ion Pillat sau Ion Vinea:

Și marea, câtu-i de lată
Și largă, și *desfătată*,
Într-însă să țin heri multe,
Jigănii mari și mănunte.

Preste luciu de genune
Trec corăbii cu minune.
Acoló le vine toană
De fa chiții [balenele] gioc și goană.

(Ps. 103, 105-112)

Celebrele versuri (atât de des citate) *„Preste luciu de genune/ Trec corăbii cu minune”*[163] par a fi o anticipare a unei strofe din *Luceafărul*:

Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce,
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

Astfel, tabloul cosmic e complet: *pământul* și *marea* sunt pline de *viață*, de o mare varietate de făpturi, pe care Dumnezeu le-a adus întru ființă *din nimic* (ex nihilo), cum va spune într-un alt psalm, mai departe: *„Dumnezău ce-au făcut*

[163] Despre aceste versuri, E. Negrici scria: „Senzația de alunecare, eufonia și euritmia sunt, poate, aici, rodul *magiei matematice* de care vor vorbi poeții secolului XX, pentru că se constată în versuri simetria pozițională a cuvintelor, simetria părților de vorbire prin care sunt exprimate, numărul egali de termeni – 4 – care, în simbolică, e numărul totalității cosmice”, *cf.* Eugen Negrici, *Poezia medievală…*, op. cit., p. 55.

pământul/ Și ceriul, și marea cu cuvântul,/ Și toate ce-ntr-însele să mișcă,/ Domnul ce le-au făcut ***din nemică*** *"* (Ps. 145, 15-18).

Până la sfârșitul psalmilor vor mai exista doar câteva *episoade* poetice cosmogonice, în psalmii 134, 135, 145 și 146.

Acesta însă, al psalmului 103, este cel mai întins din întreaga *Psaltire*.

Psalmul 104 vorbește despre făgăduința pe care a dat-o Dumnezeu lui Avraam, Isaac și Iacov și despre nașterea poporului ales și minunile pe care le-a făcut cu acesta.

Dumnezeu i-a promis lui Iacov *„Zicând: Îț[i] voi da țara ce țâne/ Hanaanul din zâle bătrâne"* (Ps. 104, 31-32).

Expresia *zâle bătrâne* este recurentă la Dosoftei: *„Și mi-i tristă inema-ntru mine,/ Țâind minte de* ***zâle bătrâne****./ Din lucruri ce-ai făcut minunate/ Ț-am cugetat a Ta bunătate"*.

Mai înainte spusese că Dumnezeu Şi-a arătat *„bătrâna bunătate"* (Ps. 73, 44).

Însă Dosoftei preschimbă, în alt caz, epitetul în antonimul său: *„De dese ori s-au pus să mă lupte,/ Din* ***tinere zâle****, cu oști multe"* (Ps. 128, 1-2).

Atent – cum spuneam și altădată – la tradiția poetică românească, Budai-Deleanu va utiliza și el această metaforă: *„Nu departe de Cetatea Neagră/ Era vestit din* ***zile bătrâne****/ Un codru (precum să zicea prin sate)/ Lăcuit numai de mândre zâne"...*[164].

Mai înainte de a înmulți și a întări Dumnezeu pe poporul Său, acesta era *neînsemnat* și *peregrin/ rătăcitor* prin lume, fără țară (tonul arată *compasiunea*):

Că la număr aveai ceată mică
Și casa ta era puțântică,
Când umblai mutându-te prin țară,
Ca un oaspe tinzând cort afară.
Și te mutai din limbă pre limbă...

(Ps. 104, 35-39)

[164] Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, op. cit., p. 69.

Adică de la un *neam* la altul, pentru că *limba* este cea care indică prezența unui popor și prin această *sinecdocă* erau semnificate *neamurile/ popoarele* în limbile vechi, inclusiv în româna veche.

Psalmul desfășoară mai departe, în mod foarte susccint, istoria lui Israel, povestea Patriarhului Iosif, cel vândut de frații săi, și strămutarea poporului în Egipt, unde *crescură de să înmulțâră"* (Ps. 104, 69), alegerea lui *Moisei* și a lui Aron și izbăvirea evreilor din sclavia egipteană, prin pedepsele aduse de Dumnezeu asupra egiptenilor:

Toate apele le fece *crunte* [sângeroase/ de sânge]
De-au murit tot peștele de frunte.

Izvorât-au broaște-n toată țara,
De să va-ntr-înș[i] pomeni ocara,

Că și la-mpăratul giuca-n haine,
Pren sicrie și prin toate taine.

Muște cânești le-au trimis cu ace,
Și de múșini n-ávea-ncătro face.

Ploaia, smida le-au împlut, și focul,
De-au țara ars, ș[i]-au bătut cu totul.

N-au scăpat de [din] vii rodită viță,
Ce-au și scoarța ros de pre mlădiță.

Smochinii toț[i] ce făcea roadă
Smida strică, și tot pom de coadă.

Trimisă lăcustă și omidă
De mâncară ce-au rămas de smidă,

Cât n-au rămas nemică verdeață
De otavă, de burĭană creață.

(Ps. 104, 83-100)

Amănuntele anecdotico-dramatice (*„broaște /.../ la-mpăratul* [faraon] *giuca-n haine"*) sau *vegetale* (*„Ce-au și*

scoarța ros de pre mlădiță/.../ Cât n-au rămas nemică verdeață/ De otavă, de burĭană creață”) sunt izvodite de fantezia lui Dosoftei, care completează scenele și așa destul de *pitorești* din psalm.

Parcă episodul invaziei batraciene, până în hainele împărătești, a intrat și în basmele noastre. Nu sunt însă sigură și nu îmi amintesc în acest moment un titlu.

Pe poporul lui Israel l-au *„scosu-Ș[i] din șerbie Domnul”* (Ps. 104, 103) și l-a condus prin pustie, umbrindu-l în arșița zilei și luminându-i calea noaptea:

Și le tinsă Domnul *umbră groasă*,
De le făcea z[i]ua răcoroasă,
Iar *noaptea le schimba-n lumină*,
Cu *núor de foc*, ca-n zî senină.

(Ps. 104, 111-114)

Această *călăuzire* a lui Dumnezeu este memorabilă și a fost evocată și în poezia noastră pașoptistă.

Grigore Alexandrescu, în poezia *Trecutul. La Mănăstirea Dealului*[165], rememorând istoria medievală și criticând pe *„nevrednicii”* săi contemporani, care *„trăind în moliciuni / se laud cu mari fapte făcute de străbuni”*, amintește de izbăvirea lui Israel din robie și de *providența* dumnezeiască, pe care o imploră și pentru poporul său:

A! facă Providenţa ca-naltul sentiment,
Ce-nchină vitejiei măreţul monument,
Ce-alege pe-nălţime al nemurirei lor,
Să fie nouă cârma, *coloana cea de foc*,
Coloana ce odată din ţara de exil
Pe calea mântuirei ducea pe Israil!

Psalmul 105 continuă relatarea despre istoria poporului ales, dar începe cu un îndemn la rugăciune către Dumnezeu – *„Rugațî-vă Domnului, că-i dulce”* – care stă în antiteză cu narațiunea faptelor de *răzvrătire* ale celor izbăviți din robie:

[165] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Trecutul._La_m%C4%83n%C4%83stirea_Dealului.

Greșitu-ț-am și noi denainte [mai departe]
Cu părinții noștri de mainte,
Făcut-am nainte-Ț[i] strâmbătate
Și *nu vrum* să facem dereptate.

A noștri părinț[i] nu-nțălesese
În Eghipet a Tale ciudese [minuni]
Ce-ai făcut cu dânș[ii] într-acea țară,
Și mila Ta cea multă uitară.

Și Te mâniară-ntr-*acea oară*,
Suindu-să-n mare cu pohoară[166].

(Ps. 105, 19-28)

Acest *„oară”*, cu sensul de aici, va fi utilizat și de Eminescu, care cunoștea foarte bine lexicul vechi: *„Reia-mi al nemuririi nimb/ Şi focul din privire,/ Şi pentru toate dă-mi în schimb/* ***O oară*** *de iubire”* (*Luceafărul*).

Nu *„o oră de iubire”*, cum scrie în majoritatea edițiilor, opțiune care *vulgarizează* nepermis semnificația versurilor.

Traversarea mării, în relatarea lui Dosoftei, ne apare ca o *expediție* minunată:

Marea Roșiĭ [o] îngroziș[i] [ca] să sece,
Vad uscat să stea, până vor trece.
Și i-ai petrecutu-i preste-arină [nisip]
Ca *pentr-o pădure* fără tină.

(Ps. 105, 31-35)

Versurile caută să evidențieze minunea trecerii prin mare *ca pe uscat*, dar totuși comparația *mării* cu o *pădure* este excepțională.

Imaginea fiind doar *sugerată* de Dosoftei (dar *„suggérer, voilà le rêve”*[167]), este impresionantă însă

---

[166] *Suindu-să-n mare cu pohoară* = traversând marea *cu greutate*, cu scepticism adică, cu *neîncredere* în Dumnezeu.

[167] Stéphane Mallarmé: „Nommer un objet, c’est supprimer les trois quarts de la jouissance du poème qui est faite du bonheur de deviner peu à peu; le suggérer, voilà le

perspectiva acestei traversări *unice*, în timp ce apele mării *foșnesc* și *se clatină* pe lângă tine, ca un acvariu *imens* fără sticlă, ținute de o putere nevăzută, mai presus de legile firii.

S-ar putea ca poeții moderni să fi preluat sugestia aceasta de la Dosoftei, deoarece am sesizat anumite metafore surprinzătoare la Ion Pillat (*„frunzele cu glasul dumnezeiesc al mării" (Pădurea din Valea Mare)*; *„E vântu-n foi sau curg pe sus fântâni?" (Drumul magilor)*) și Adrian Maniu (*„Parcă ar curge-n ramuri o apă" (Din basm)*), care ne fac să ne gândim la o astfel de posibilitate.

Nu ni se pare deloc o interpretare hazardată.

În ciuda acestor minuni, pe care le-a văzut cu ochii, poporul n-a fost mulțumitor și recunoscător lui Dumnezeu: *„Și-n sălașele lor morcotiră*[168]*,/ Glasul Domnului nu-l socotiră"* (Ps. 105, 79-80).

De aceea, Dumnezeu Își *„rădică preste dânșii mâna,/ Să-i dărâme /.../ și să le [d]oboară/ Sămânța-n* [între] *limbi ca nește ogoară,/ Și prin țări departe să-i rășchire* [împrăștie]*,/ Să-i destrame ca pre nește hire* [fire]*"* (Ps. 105. 81-86).

Destrămarea *ca firul* am văzut-o și puțin mai devreme, în psalmul 101 (*„Și ca haina ponosâtă/ Când le-a hi vremea sosâtă,/ Li s-a destrăma făptura/ Din hire, ca vechitura./ Și li-i depăna ca tortul"*), numai că *subiectul* destrămării era acolo întreg *cosmosul*, iar aici este vorba numai de *făptura umană*.

Însă această *corelație* expresivă ne atrage atenția asupra înrudirii ființei umane, prin *materialitatea* trupului său, cu universul, pe de o parte, și care subliniază caracterul *van* și *nestatornic* al tuturor lucrurilor, rapida *destrămare* a existenței, ca a unui *fir* – și cred că am avut dreptate când am susținut că imaginea *vieții ca o ață*, a lui Miron Costin, este desprinsă din *Psaltire* și nu preluată de la Ovidiu – iar, pe de altă parte, asupra *transfigurării* finale prin care va trece atât cosmosul, cât și umanitatea, în urma căreia ființa noastră va deveni cu totul spiritualizată.

Poporul lui Israel, după ce rătăcește prin pustiu, este condus de Dumnezeu în *țara făgăduită*:

---

rêve" (*A numi* un obiect înseamnă a suprima trei sferturi din bucuria poemului care e făcută de satisfacția de a ghici puțin câte puțin; *a-l sugera, iată visul*).
A se vedea: http://fr.wikipedia.org/wiki/St%C3%A9phane_Mallarm%C3%A9.
Sau: http://en.wikipedia.org/wiki/St%C3%A9phane_Mallarm%C3%A9.

[168] *A morcoti = a cârti, a murmura.*

Și di prin țări i-au scosu-i la urmă,
De i-au adunatu-i la o turmă,
Din răsărit și din scăpătate,
Din séver [nord] *și din mări de departe*.

Rătăciț[i] în pustii, fără vlagă,
Cercând *cale de oraș*, să meargă
Să-ş[i] găsască loc de lăcuință,
Flămânz[i] și-nsetaț[i], de ticăință [suferință],

Sufletele lor într-înș[ii] săcasă,
Cercându-ș[i] lăcuință de casă. /…/
Și i-au scosu-i la cale direaptă,
Să-ntre-n lăcuință așezată.

/…/

C-au săturat suflet de la lipsă,
Suflet flămând. Masă dulce-i tinsă,
Ce [că] ședea la *umbră-ntunecată*,
Loc de moarte, lipsă ferecată.

(Ps. 106, 5-24)

Se observă o altă exprimare care denotă *compasiune*, din partea lui Dosoftei, față de *apatrizi* sau *exilați*, situație în care va ajunge el însuși, din nefericire.

Călătoria aceasta, lungă și grea, astfel *zugrăvită* de Dosoftei, în culori întunecate și nuanțe *severe*, are ceva din petetismul tablourilor romantice, ceva de *basm eminescian* (care nu e *basm* propriu-zis), amintindu-ne de anumite pasaje din *Făt-Frumos din lacrimă*[169] sau din poemul *Diamantul Nordului*[170].

Remarcăm în toate o anumită *de-localizare* intenționată, o atipicitate căutată, acompaniate de o *atmosferă* misterioasă, în tonuri sumbre pe alocuri.

Tema *căutării disperate*, a trecerii prin locuri *pustii* și situații dezolante, le este comună.

---

169 A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/F%C4%83t-Frumos_din_lacrim%C4%83.
170 Idem: http://ro.wikisource.org/wiki/Diamantul_Nordului_%28Capriccio%29.

Ceva mai departe, psalmul 106 conține un pasaj profetic – anunțând potolirea furtunii pe mare, de către Hristos – care îi oferă lui Dosoftei o nouă ocazie de a ilustra un *peisaj marin* (un corelativ al celui pe care îl va realiza Antim într-o didahie[171]):

Carii îmblă-n corabii pre mare,
De-ș[i] fac lucrul preste *genuni tare*,
Aceia I-au văzut de minune
Ce-au lucrat Dumnezău în genune.

Zâsă de să fece vânt cu bură,
De rădică *val de necătură*,
Pănă la ceri *îi suia cu unde*,
Și-i pogorâia-n gios, să-i afunde.

Sufletele lor în greutate
Să topiia beț[i] de răutate [a mării],
Că-ș[i] ieșiră și din [în]țălăpciune,
De te lua de dânșii minune.

Și strigară la Domnul cu jele,
Și i-au scosu-i de la nevoi grele.
Vânturilor zâsă de-ncetară
Și undelor de să alinară.

Și le păru bine că trecură,
Valurile toate de tăcură.
Și i-au îndereptatu-i cu pace
Domnul, spre *liniștea* ce le place.

(Ps. 106, 55-74)

Analiza fragmentului din omilia lui Antim Ivireanul și comparația cu aceste versuri din psalmii lui Dosoftei le-am făcut altădată[172].

Observam cu acea ocazie faptul că *marea-nvolburată* este o temă generoasă a literaturii noastre vechi și că toposul

---

[171] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 156-157.

[172] A se vedea Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a paradisului*, op. cit., p. 310-327.

respectiv s-a conservat în literatura preromantică și romantică românească.

Dimensiunea înspăimântătoare a *furtunii* este indicată aici, la Dosoftei, prin recurența termenului *genune*, menit să creeze contururile unui *abis marin*, a cărui *turburare* (o vocabulă specifică psalmilor versificați) creează *„val de necătură”* care suie *„cu unde”* corabia, *„până la ceri”*.

Pentru *„în genune”*, în greacă este *în ape multe* și *în apă adâncă*: ἐν ὕδασι πολλοῖς și ἐν τῷ βυθῷ (LXX, Ps. 106, 23-24).

La fel și în latină: *in aquis multis* și *in profundo* (VUL, Ps. 106, 23-24).

Genunea, ca și în psalmul 103, este o *creație poetică* a lui Dosoftei.

Considerând, cum am afirmat, că este o *profeție*, vom spune că Apostolii sunt cei *„Carii îmblă-n corabii pre mare,/ De-ș[i] fac lucrul preste genuni tare”* și care trec prin această încercare, încât *„Sufletele lor în greutate/ Să topiia”*.

Ei văd *„Ce-au lucrat Dumnezău în genune”*, adică minunea prin care Hristos: *„Vânturilor zâsă de-ncetară/ Și undelor de să alinară”*.

Urmarea a fost că *„valurile toate tăcură”* („au tăcut valurile” [ἐσίγησαν τὰ κύματα/ siluerunt fluctus], LXX/ VUL, Ps. 106, 29).

Dumnezeu poate să facă nu numai *să tacă* valurile dar și să preschimbe pământul roditor (*„țară roditoare”*) în deșert și pustia în pământ plin de izvoare, afirmație care trebuie din nou înțeleasă *profetic*:

C-au prăvălit apele, să sece,
Ș[i]-au pustiit *izvor de-apă rece*.
Țară roditoare-n sărătură
S-au *schimonosâtu-să* din fâptură. /…/

Iar pustia cea secetoasă
I-au dat Domnul de este apoasă.
Și pământul cel fără de apă
De *izvoară reci* nu să mai scapă.

(Ps. 106, 79-82, 85-88)

Începutul psalmului 107 reiterează, ideatic și expresiv, ceva ce spusese și în psalmul 56 (reamintim versurile):

Că mi-i *inema gătată să Te vază*
Pre tot ceas, Dumnezău Svinte, lăsând rază.
Și cu slava mea sunt gata să mă mânec:

Scoală slava mea, te scoală de zî cântec
În lăută. Demineață
Mă voi scula cătră viață.

(Ps. 56, 31-36)

Inema mea mi-i, Doamne, gătată,
Mi-i inema gata de Te-așteaptă,
Ca să-Ț[i] cânt într-a mea, Doamne, slavă.

Scoală, slava mea, fără zăbavă!
Scoală-te, psăltire și dulceață [har]*!*
Iată că m-oi scula demineață…

(Ps. 107, 1-6)

A-I aduce *cântare nouă* lui Dumnezeu este un topos psalmic, la fel și îndemnul la priveghere, la ridicarea spre rugăciune și cântare de psalmi *dis de dimineață* sau cum se spunea în limba veche, *la mânecate*.

Cântarea izvorăște din adâncul inimii, din râvna inimii de *a vedea pe Dumnezeu*.

De aceea, trezirea dimineața devreme, cu dorul lui Dumnezeu în inimă, cu sufletul plin de iubirea Lui, înseamnă că *„Mi-i inema gata de Te-așteaptă"*.

Psaltirea e *instrumentul* inimii, înstrunit *ca „să Te vază"*.

Arta e har *din harul* lui Dumnezeu și e închinată Lui, iubirii Lui, dorului de El, de Dumnezeul care este *frâmsețe* și Care *a dat zare* lumii, Cel ce *a urzit* stelele și lumina, Care e mai minunat decât *unda mării* și Care știe să aline *valurile*.

Omul însuși devine un instrument vibrant, o vioară sau *o cântare* în toată ființa lui.

În zorii apropierii de El, omul e o *muzică verticală*.

Muzica sferelor Îl laudă pe El, dar nu știe aceasta, pentru că nu are rațiune.

Omul însă știe și de aceea se și îndeamnă: *„Scoală, slava mea, fără zăbavă!/ Scoală-te, psăltire și dulceață!”*.

El știe că trezirea și *ridicarea* aceasta sunt *„cătră viață”*, către Viața fără de care nu există viață.

Fără ea poți spune că *„lipsește viața acestei vieți”* (Eminescu, *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*).

Psalmul 108 conține un alt blestem, care este considerat profetic, adresat lui Iuda, iar psalmul 109 vorbește tainic despre Hristos, despre Judecata Lui și împărățirea cu Sfinții, despre faptul că este Fiul lui Dumnezeu din veșnicie și despre întruparea Sa și că este *Jertfă* și totodată Arhiereu în veac:

Zâsă Domnul Domnu[lui] mieu *să șază*
De-a direapta Sa-n scaun dând rază,
Pănă când pizmașii de supt soare
Ț-voi așterne pre toț[i] supt picioare.

Toiag de putere Ț-va trimite
Domnul din Sion, Dumnezău Svinte. /…/

Că[ci] cu Tine Ț-este boieria
La z[i]ua ce Ț-vei ivi tăria,
În *strălucori de Svinț[i]* ce-i ivi-Te
Într-acea zî, Dumnezău Svinte.

Din pântece *Te-au născut mainte*
De luceafăr, al Tău Svânt Părinte.

Giuratu-Ș-au Domnul giurământul
Și nu-ș-va schimba căind cuvântul.
Tu ești *preut în veci* pentru țară,
De rădici ca Malhisedec sfară [jertfă]. /…/

Apă de pre părău va bea-n cale,
Când va nălța capul oștii Sale.

(Ps. 109, 1-5, 11-18, 27-28)

Cel ce *„apă de pre părău va bea-n cale”* este Cel născut din Tatăl *mai înainte decât luceafărul*, adică din veșnicie.

Dumnezeu amintește oamenilor că este *milostiv*, că S-a îndurat de cei păcătoși, când s-au pocăit, pentru ca să nu deznădăjduiască:

Ț-ai făcutu-Ț[i] de ciudese [minuni] pomenire,
Că *ești ieftin și milost*, Doamne, din hire.
Carii sunt de-Ț[i] au de teamă, le dai hrană,
Pentru *legământ bătrân* făcând pomană.

Și poruncile Ți-s tare și crezute,
'N dereptate ș-adevară-n veci făcute. /…/
Frica Ta dă-nceputuri de-nțelepciune,
Cunoștință tuturor spre-nvățături bune.

(Ps. 110, 9-12, 17-18, 23-24)

De aceea, continuă psalmistul:

Ferice va fi de omul
Ce să va teme de Domnul,
În porunca Lui cea svântă
Stând cu voaie, fără smântă[173].

Că va fi tare-n credință
Pre pământ a lui sămânță,
Rod dirept să va chema-să
Și bișug într-a lui casă.

Și-i va trăi dereptatea
Preste veci în toată partea.
Și la-ntunerec de ceață
Va vedea lucori de viață.

(Ps. 111, 1-12)

Psalmul 113 reafirmă faptul că Dumnezeu e Creatorul lumii:

---

[173] *Smântă = sminteală, împiedicare, cădere.*

Ce Tu, Doamne, ceriul și pământul
Le-ai făcut din voaie cu cuvântul /…/
Și să fiț[i] blagosloviț[i] de Domnul,
Ce-au fapt ceriul, pământul și omul.

Ceriul ceriurilor pentru Domnul,
Pământul l-au datu-l a tot omul.

(Ps. 113, 29-30, 61-64)

El *a întors „stânca-n tău de ape”* și a făcut *„din bolovan izvor”* (Ps. 113, 21-22).

Se duce *„la odihnă și răpaos dulce”* sufletul celui care a văzut *„bunătatea”* lui Dumnezeu, Cel ce scoate:

Ochii de la *lacrămi de plânsoare*,
Picioarele de lunicătoare.
Și-I voi sluji cântând cu dulceață
Lui Dumnezău *în țară de viață*.

(Ps. 114. 18, 21, 25-28)

Nădejdea în Dumnezeu e mai bună decât nădejdea în/ spre oameni și mai bun e *traiul* cu Dumnezeu decât speranța către *conducătorii* lumești. Iar de inamicii care sunt ca *albinele* și ca *spinii* nu te poate salva decât El:

Mai bine-i a nedejdui-n Domnul,
Decât *a să răzăma* spre omul.

Mai bine să-ț[i] aibi cu Domnul *traiul*,
Decât să nădăjduiești spre craiul.

Toț[i] păgânii ce mă-ncungiurară
Cu Domnul i-am întirit [gonit] din țară.

Că mă-ncungiurară *cu oști late*,
Ce Domnul mi i-au luat din spate.

Că mă-ncungiurară *cu șireaguri,*

Ca albina ce șede pe faguri,
Și ca spinii ce-i arde pojarul…

/…/

Și Tu, Doamne Svinte, Ț-luminează
Preste noi *lucori de svântă rază*. /…/

Dumnezăul mieu ești, și Ț-voi zâce
Mărturie, rugă și ferice.

(Ps. 117, 15-25, 69-70, 75-76)

Mărturiile Domnului sunt *bogăție*, iar Dosoftei cunoaște *plimbarea* pe cărările poruncilor lui Dumnezeu, de la Care cere *destuparea* ochilor pentru a înțelege legea Sa:

În calea Ta cea de mărturie
M-am desfătat *ca-ntr-o bogățâie*.
M-oi primbla-mă-n poruncile Tale
Și Ț-voi înțălege svânta cale.

Într-a Tale dereptăț[i] *m-oi tinde*
Și-n cuvântul Tău mă voi deprinde. /…/
Ochii îmi destupă a-nțălege
Minunile din svânta Ta lege.

Nemernicu-s[174] pre pământ și-n rude,
Poruncile Tale nu mi-ascunde.
Sufletului mieu *i-i drag să-nvețe*
În tot ceasul a Tale giudețe.

(Ps. 118, 31-36, 39-44)

Cred că e prima poezie în limba română care face apologia *cunoașterii* și a *învățăturii*.

E vorba, desigur, de cunoașterea *legilor* lui Dumnezeu, dar a înțelege rațiunile universului și ale ființei umane, cu care Dumnezeu le-a înzestrat, nu este deloc simplu.

---

[174] *Nemernic = străin.*

Ne amintim și de versurile unui psalm anterior: *„Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,/ Lăsând somnul și odihna, stând în cuget. /De mâhneală n-am putut grăi cuvinte./ Cugetat-am și de zâle de mainte,/ De pre veci…”* (Ps. 76, 9-13).

Aglomerarea de expresii metaforice pe care le utilizează Dosoftei cu acest prilej e o dovadă a *sincerității* sale.

Căldura cu care pledează pentru *cunoaștere* se observă și din efortul stilistic pe care îl face.

Destuparea ochilor[175], ca și *plimbarea* prin Scripturi (va reînnoi expresia: *„Și să mi-arăț[i] de direptăț[i] cale/ A mă primbla-n minunile Tale /…/ Într-a Tale porunci m-oi primbla-mă”*, Ps. 118, 61-62, 184) – ca și, mai înainte, *poziția verticală* în cugetare – sunt metafore revelatorii (ca să folosim terminologia lui Blaga), pentru care i se cuvine tot meritul.

Și pentru Dimitrie Cantemir, citirea Scripturilor va însemna „*primblare* și a minții înnoire”[176].

Povara acestei existențe epuizează sufletul, dar Dumnezeu poate să-l ridice din *somn* și din apăsarea *pământului*:

Mi-au lipitu-mi sufletul pământul,
Ce mă-nvie, Doamne, cu cuvântul. /…/
Sufletul mieu *l-întristează* somnul,
Ce [ci] ma-ntări-n cuvântul Său Domnul.

(Ps. 118, 55-56, 63-64)

Cu același *cuvânt* cu care a zidit lumea, Dumnezeu învie sufletul.

Creația cosmică este lucrarea Aceluiași Dumnezeu care a dat *lege* oamenilor.

De aceea, aceleași *rațiuni înalte* se înțeleg deopotrivă din lectura și cunoașterea Scripturilor, cât și din contemplarea universului.

Cele două tipuri de cunoaștere, prin care este *contemplat* Dumnezeu, prin făpturi și prin Scripturi, sunt complementare.

---

[175] În LXX și VUL este scris: „descoperă-mi ochii mei [ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου/ revela oculos meos]” (Ps. 118, 18), așa cum traduce și *Biblia de la 1688*.
[176] Dimitrie Cantemir, *Divanul*, ed. cit., p. 154.

Universul și Legea, în același timp, Îl indică pe *Logosul* și *Rațiunea* care a creat lumea:

M-au înfășurat *funi de păcate*,
Și legea Ta n-am uitat departe.
Mă sculam la rugă *lăsând somnul*,
Miazănoapte când doarme tot omul /…/

Pământul îi plin de-a Ta dulceață
Și de[spre] dereptatea Ta *mă-nvață*. /…/

Cu mânule Tale, Doamne Svinte,
M-ai zidit și m-ai fapt de mainte;
Dă-mi *înțălepciune a*-nțălege
Poruncile Tale-n svânta lege. /…/

Și să-mi hie *inema senină*,
În porunca Ta-mblând fără vină. /…/
Picioarelor mele-i luminare
Legea Ta și *lucoare-n cărare*.

(Ps. 118, 133-136, 141-142,
163-166, 187-188, 249-250)

Natura și Scriptura sunt cei *doi martori* ai lui Dumnezeu (In. 8, 17), după cum afirmă și Sfântul Efrem Sirul într-un imn: *„În cartea sa Moise a zugrăvit zidirea întregii firi/ ca atât firea, cât și cartea să dea mărturie de Ziditorul lor”*.[177]

Și, puțin mai departe:

Cheile învățăturii ce deschid toate *cărțile* [Scripturii]
au deschis înaintea ochilor mei *cartea firii*,
vistieria Arcei, cununa Legii.
E o carte care, mai presus de toate celelalte, prin istoriile ei,
ne face simțit [pe] Ziditorul și ne predă lucrurile Lui;
face văzute *toate podoabele Lui* și arătată *iscusința Lui*[178].

---

[177] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 47.
[178] Idem, p. 53.

Psalmul 119 prezintă anumite tonalități înrudite cu acel *imn al pustiei* (*O, preafrumoasă pustia*)[179] extras din *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*[180]:

Că puternicul îș[i] face
Săgețâle iuț[i] de lance,
Cu jeratec înfocate,
Celor din pustietate.

Vai că *voia mi-i amară*,
Că m-am streinat de țară /…/
Multă duc streinatate
Asuprit de strâmbătate.

(Ps. 119, 9-18)

Dosoftei interpretează psalmul aducând în discuție o realitate binecunoscută a creștinismului ortodox, *pustnicia* sau *sihăstria*, dar eremiți existaseră și în vechea Iudee.

Străinătatea la care se face aici referire este una de ordin spiritual, pentru că *țara* aceasta este de fapt *țara de viață* de care a pomenit și cu alte ocazii, adică Raiul, pe care cărturarii noștri din vechime îl numeau *moșia cerească*, denumind prin aceasta *patria eternă* a oamenilor.

Cu toate acestea, versurile lui Dosoftei au *rezonanțe* menite să ne rememoreze indubitabil celebra *Doină* a lui Eminescu:

De la Nistru pân-la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.

/…/

Curg dușmanii în puhoi
Și s-așează pe la noi;
Toate cântecele pier,

---

[179] A se vedea: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/19/paturile-de-odihna-si-pustia/.
[180] Idem: http://www.vietile-sfintilor.ro/vieti/noiembrie/11-19-cv_varlaam_si_ioasaf.html.

Zboară păsările toate
De neagra străinătate.

Psalmul 120, după ce reafirmă că Dumnezeu *„au fapt ceriu cu cuvântul/ Ș[i]-au întărit tot pământul”*, insuflă credința că lumea poate fi transformată într-un loc prielnic de către Cel care a creat-o:

Z[i]ua nu-ț[i] va fi de soare
Zăduv, ce-ț[i] va fi răcoare.
Nice luna te-a păli-te
Noaptea cu lucori herbinte.

(Ps. 120, 5-6, 17-20)

Ultimele două versuri sunt *misterioase* (obscuritatea semnificației corespunde însă originalului), întrucât, dacă *zăduful* provocat de arșița soarelui este ceva obișnuit, în schimb *„luna cu lucori herbinte”* este greu de imaginat ca realitate concretă, chiar dacă am avea în minte o noapte caldă de vară.

Acest fapt ne orientează către o *decriptare mistică*, indicându-ne că nu poate fi vorba de un peisaj *realist*.

Dacă interpretăm semnificațiile în continuarea celor din psalmul anterior, probabil că *zăpușeala* zilei și a nopții reprezintă arsura sau fierbințeala *ispitei* sau focul *suferinței* pentru sihaștri și pentru orice fel de *nevoitori*: *„Dumnezău te va feri-te/ Supt umbră, la zî herbinte”* (Ps. 120, 13-14).

Versurile sunt încă o mostră – între multe altele din psalmi – de *limbaj ambiguu*, care pare a se referi la o situație concretă dar șochează prin neverosimilitate și prin elipsa logicii imediate.

E o caracteristică a scrisului vechi și religios, care indică necesitatea decuplării de la realitatea imediată și *depășirea ei* constantă, pentru că permanent are loc fuziunea cu semnificațiile accederii într-o lume a *înălțimilor spirituale*, care nu mai corespunde percepțiilor telurice.

O lume insesizabilă de la nivelul cotidianității mediocre terestre, dar în permanență vectorizată printr-un *limbaj re-inventat* pentru a fi cât de cât propriu unor realități supramundane.

Însă *ambiguizarea* sau *ermetismul* sunt tocmai carcteristicile unei poezii…*moderne*.

De aceea susținem că *paradigma* ermetică și alegorică a literaturii noastre vechi a putut oferi o *pildă* importantă – esențială chiar – literaturii și mai ales *poeziei* noastre moderne.

Ne-au reținut atenția și câteva versuri care au un *aer narativ*, deși interpretarea lor nu poate fi decât tot alegorică:

Mă veselesc de vestea ce-m[i] vine,
De mă-mbie direpții cu sine
Să-ntrăm cătră Dumnezău în casă,
La curtea cea svântă ce-Ș[i] aleasă.

Eram oarecând stând cu mulțâme
În curtea ta, Ierusalime,
Ce și de-acmu încă ni-om sui-ne…

(Ps. 121, 1-7)

Și din nou *mânia* celor răi este zugrăvită prin apelul la comparația cu elementul *fluid* și *năvalnic*:

Cându-ș[i] pornesc *mânia cu unde*
Asupră-ne *puhoi* să ne-afunde.
Și sufletul nostru puhoi trece
Ca de *părău repede și rece*.
Și sufletul nostru trecătoare
Ș[i]-au făcut prin *apă necătoare*.

(Ps. 123, 7-12)

Melodia poeziei, repetițiile retorice și aliterațiile ne repercutează *patosul* acestor versuri și ne poartă – *auditiv* mai cu seamă – pe *undele* de ape repezi și primejdioase, Dosoftei premeditând efectul stilistic.

Dumnezeu ajută *„Precum dintâi ai zâs cu cuvântul,/ De s-au făcut ceriul și pământul”* (Ps. 123, 23-24).

Dumnezeu ajută pentru că toate sunt creația Sa și I se supun ca *la început*, când au fost aduse întru ființă.

Dacă El *le-a creat*, cu atât mai mult le poate osteni neastâmpărul – chiar și atunci când recunoaștem că aceste *ape* sunt doar *simboluri*, pentru că și *cele simbolizate* au aceeași condiție creaturală.

Însă, deși semnificațiile sunt alegorice, *peisajele* ilustrate în interiorul acestor alegorii sunt *tulburătoare*.

Un alt exemplu avem și puțin mai departe: *„Și ne-ntoarce, Doamne, cu tot pleanul,/ Ca omeții* [zăpezile] *când să rump la anul/ De austrul ce suflă cu cálduri/ De cură părăuă”…* (Ps. 125, 11-14).

De data aceasta, comparația este în favoarea celor care sunt ajutați de Dumnezeu: pe ei îi întoarce în țara lor cu repejunea cu care curg *pâraiele* primăvara.

Rugăciunea către Dumnezeu este *„dintr-adânc”* (binecunoscutul „de profundis clamavi ad Te Domine”) și este foarte ostenitoare/ epuizantă:

Dintr-adânc Ț[i]-am strigat, Doamne Svinte,
Și să mi-auz[i] glas de rugăminte.
Și-ntr-auzul Tău, Doamne, s-agiungă
Glasul mieu cel ovilit [ofilit] *de rugă*.

(Ps. 129, 1-4)

Strigă astfel către Dumnezeu cel ce poate să spună: *„Și sufletul mieu cu drag Te-așteaptă /…/ Și-n cuvântul Tău mi se topește,/ Doamne, sufletul de Te dorește”* (Ps. 129, 13-16).

Psalmul 132, care începe cu versurile *„Cât este petrecerea de bună/ Când lăcuiesc frațâi împreună”*, l-a inspirat pe Dosoftei să compună de la sine o mică poezie, în afara psalmului:

Cine face zidi de pace,
Turnuri de frățâie,
Duce viață fără grață
'Ntr-a sa bogățâie.
Că-i mai bună, depreună,
Viața cea frățască,
Decât armă ce destramă
Oaste vitejască.

Ediția pe care o utilizăm a redat probabil poezia așa cum apare pe foaia lui Dosoftei, însă nu e greu de observat că există versuri cu rimă interioară intercalate între celelalte.

Configurația poemului ar putea fi și astfel:

Cine face
zidi de pace,
Turnuri de frățâie,
Duce viață
fără grață
'Ntr-a sa bogățâie.

Că-i mai bună,
depreună,
Viața cea frățască,
Decât armă
ce destramă
Oaste vitejască.

Rafinamentul și inventivitatea prozodică îi confirmă lui Dosoftei, cum spuneam și altădată, titlul de *poet*.

Oamenii lui Dumnezeu se roagă *„la Domnul în casă* [biserică]*,/ În curțâle cele de mătasă./ Și nopțâle țâind dvorbă lungă,/ Vă rădicaț[i] mânule [s]pre rugă,/ În locurile Lui cele svinte,/ Cu rugăciuni la Domnul priĭmite"* (Ps. 133, 5-10).

„Curțâle cele de mătasă" ale Bisericii lui Dumnezeu le-am întâlnit anterior și în alți psalmi.

Descrierea corespunde și unor detalii de ordin paradisiac, pentru că în Rai sunt *„corturi tinse în funi de mătasă"*, cum spunea în psalmul 41.

Vorba lungă pe care *o țin* rugătorii *noaptea*, la priveghere, pare o precizare domestică, însă se referă aici la rugăciunea *îndelungă* către Dumnezeu sau ar putea fi chiar un detaliu extatic.

Dosoftei s-ar fi putut gândi la *vorba* celor răpiți în extaz duhovnicesc cu Sfinții, cu Îngerii sau cu Dumnezeu.

Tradiția aghiografică e bogată în astfel de exemple și nu putea să nu le amintească cel ce a redactat *Viețile Sfinților* în patru volume, neterminate, care a indicat el însuși nume de

Sfinți sihaștri, trăitori în Moldova, sau a relatat *minuni* care i s-au întâmplat la Lavra Pecerska.

Dumnezeu este *îndelung lăudat*, pentru că El este Cel

Ce-au poruncit sângur cu cuvântul
De s-au făcut ceriul și pământul.

(Ps. 133, 13-14)

Toate ce vru Domnul a le face,
Pre pământ și-n cer, le-au fapt cu pace,
În mări și pre la toată genunea,
De Ș[i]-au ivit Dumnezău minunea.

Suind núori de preste hotară,
În ploi fece fulgere cu pară,
Dintr-a Sale cămări scoțând vântul,
De-i fece porunca și cuvântul.

(Ps. 134, 11-18)

În *țesătura* acestei lumi există o varietate de forme și materiale: există *pământ* solid și inert, există *cer* inefabil, există *genune*, adică ocean, un element fluid și melodic, dar și arhitecturi efemere de *nori* și *vânturi* care aleargă și trec, există *spectacole* ale fenomenelor naturii, precum *ploi cu fulgere*, care impresionează și înspăimântă dar sunt pasagere.

În spatele lor este Dumnezeu care le-a creat, dar nu ca un *păpușar* care se distrează, nu ca un *zeu* păgân care se delectează privind *teatrul lumii*, cu nepăsare și cruzime.

Dumnezeu caută mântuirea oamenilor și de aceea conduce pe poporul Său, cum spune psalmul mai departe, pentru a conduce până la urmă toată omenirea la fericirea eternă.

Este Dumnezeul Cel Viu, spre deosebire de:

Idolii păgânilor, ce-nchină
Aur ș-argint, sunt făcuț[i] de mână.
Gură au și nu pot să grăiască,
Cu ochi sunt și nu pot să zărească,
Urechi au și nu pot să auză,
Nice abur nu le este-n buză.

(Ps. 134, 39-44)

Psalmul 135 reia, într-o altă expresivitate, afirmațiile de mai sus:

Mărturisiț[i] pre Domnul
Că-i bun cătră tot omul /…/

Ce-au fapt ceriul *cu gândul*
De-Ș[i] țâne-ntreg tot rândul [ordinea]. /…/
Ș[i]-*au închegat* pământul
Dintr-apă cu cuvântul. /…/

Făcut-au lumini mare,
De dau raze și zare /…/
Soarelui i-au dat s-aibă [lumină],
Să facă z[i]uă albă. /…/

Preste nopț[i] au pus lună
Cu stelele-mpreună. /…/
Că I-i mila de-atunce
Preste veci cu gând dulce. /…/

C-au desfăcut prin Mare,
Prin cea Roșie, cărare /…/
De-au trecut prin genune
Izrail cu minune.

(Ps. 135, 1-54)

„Preste nopț[i] au pus lună” este un vers cu indelebile miresme de poezie modernă. Ar fi putut fi scris chiar de Geo Dumitrescu[181].

Psalmul 136, în afară de faptul că este faimos și, cum am menționat și cu altă ocazie, i-a inspirat lui Verdi o frumoasă și celebră arie (*Corul robilor* sau *Va pensiero*: „Arpa d'or dei fatidici vati,/ perché muta dal salice pendi?”, etc.[182]), a fost

[181] A se vedea: https://ro.wikipedia.org/wiki/Geo_Dumitrescu.
[182] Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Nabucco.
Idem: http://www.youtube.com/watch?v=2F4G5H_TTvU.

reprodus în versuri de către Dosoftei cu destulă măiestrie, încântând mai multe generații de poeți, de la Eminescu la Emil Botta și Nichita Stănescu.

Dosoftei reușește să ne ofere o probă de virtuozitate poetică, arătând că simte cu adevărat *fiorul* psalmului:

La apa Vavilonului,
Jelind de țara Domnului,
Acoló șezum și plânsăm
La voroavă ce ne strânsăm.

Și cu *inemă amară*,
Prin Sion și pentru țară,
Aducându-ne aminte,
Plângeam cu lacrămi herbinte.

Și *bucine ferecate*
Lăsam prin sălci aninate,
Că acoló ne-ntrebară
Aceia ce ne prădară

Să le zâcem viers de carte
Într-acea streinătate,
Ca-n svânt muntele Sionul
Cântări ce cântam la Domnul.

Ce nu ni se da-ndemână
A cânta-n țară streină.
De te-aș uita, țară svântă,
Atuncea să-mi vie smântă,

Și direapta mea să uite
A schimba viers în lăute!
Și să mi să prinză limba
De gingini, jelindu-mi scârba.

/…/

Tu, fată vavilonească,
Răul va să te tâlnească! /…/
Că ți să va-ntoarce darul,

Psalmul 136 în română: http://www.youtube.com/watch?v=Me2Ug2i44TM.

Cum ne-nchini tu cu păharul.

(Ps. 136, 1-24, 35-36, 41-42)

Eminescu știa psalmul: *„Dar venit-a judecata, şi de sălcii plângătoare/ Cântăreţul îşi anină arfa lui tremurătoare”* (*Memento mori*).

Și nu numai că îl știa, dar și asculta în codri glasul atârnat de vânturi al unei cântări care era *aducere aminte* de patria edenică: *„În văi de vis, în codri plini de cânturi,/ Atârnau arfe îngerești pe vânturi* (*O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*).

Ca şi cum Îngerii şi-ar fi atârnat *harfele* în codri și pe vânturi, în fața oamenilor *înstrăinați* de patria cerească, pentru că nu se poate, cum zice și Dosoftei, *„a cânta-n țară streină”*.

Iar pământul este *„țară streină”* pentru Îngeri.

De aceea, țelul pentru cel credincios este acela precizat în psalmul următor: *„Și-ntre Îngeri Îț[i] voi cânta-n față”* (Ps. 137, 3): *în fața* lui Dumnezeu, adică, între *„lucori de Îngeri”* (Ps. 83, 30).

Primele versuri, mai ales, și acele verbe atât de bine alese pentru a exprima patetismul, *„șezum și plânsăm”*, au creat neașteptate rezonanțe peste timp.

Descoperim ecouri, cum spuneam, la Emil Botta (*„O Simplitate, un fum,/ în valea frumoasă* ***unde șezum****,/ iubito, ești umbră” (Vei fi judecată după legea florilor)*) și Nichita Stănescu: *„Noi doi, pădure, ce* ***făcum****?”* (*Pădure arsă*, din vol. *Sensul iubirii*); „Ca şi cronicarul, zic: *„Aicea, între vârste,* ***şezum şi plânsem****“* ”[183].

Psalmul 138 expune concepția vetero și neo-testamentară despre *preștiința* și *atotștiința* lui Dumnezeu.

Există și aici versuri reușite, datorate în bună măsură hainei poetic-alegorice pe care o îmbracă discursul și semnificațiile uneori greu de intuit, care o fac să pară – ca în multe alte cazuri – o poezie cvasi-ermetică.

Tradiția acestui tip de lirică s-a păstrat la noi foarte multă vreme, beneficiind și de faptul că, în modernism, „a medita […] asupra cuvântului poetic înseamnă a pune întrebări asupra cunoașterii și ființării absolute, lirica modernă devenind

---

[183] *Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu*, prefață de Al. Paleologu, postfață de Dan-Silviu Boerescu, Ed. Allfa, București, 1998, p. 27.

tot mai conștientă de ceea ce în profunzimile ei poezia a tins întotdeauna să fie: *gnoseologie* și *ontologie*”[184].

Mai înainte de a fi creat *viziuni poetice*, Dosoftei are *simțul cuvântului*, el descinde poezia *din cuvânt*.

Pentru că și lumea a fost creată *cu cuvântul*…

Poezia la scara poemului, cu viziuni ebluisante[185], alegorii și metafore, pornește de la descoperirea *cuvântului poetic*, a cuvântului care are *orizont fanic*, un atom care închide în sine, la rândul lui, o lume de semnificații și percepții.

Cuvintele sunt așadar, la el, așezate unele lângă altele ca *nestematele/ podoabele* care formează universul. El le-a scrutat etimologia și le-a cântărit *greutatea*, așezându-le în versuri după *preț* și *strălucire*.

Scenele cosmice au căpătat poeticitate prin *punerea în abis* a semnificațiilor, astfel încât *urzirea de stele* și *undirea de valuri* să nu aibă sfârșit.

Taina și frumusețea lor stă tocmai în faptul că au *zare*, dar și *dincolo de zare*.

Însă aceasta este o caracteristică a *Scripturii*, în care cuvintele însele sunt *mări abisale*.

A te apleca *asupra* cuvântului înseamnă a cădea într-o *genune* de gânduri și semnificații.

Astfel este și poezia lui Dosoftei, care scrie:

Tu mi-ai cunoscut *târziul*,
De-l tâlnești cu *timpuriul*.
Și Tu m-ai făcut, din tină
Luând cu svânta Ta mână.

Și *nepriceput* rămâne
Înțălesul Tău de mine,
Că Ți-i mare-nțălepciunea,
De nu poci să-i știu *minunea*.

Și de Duhul Tău n-am fugă,
Ca să scap să nu m-agiungă,
Nice de svânta Ta față
N-am în alte părți povață.

---

[184] Alexandru Condeescu, prefață la Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, versuri, vol. I, Ed. Cartea Românească, București, 1985, p. 10.

[185] Uimitoare, surprinzătoare, impresionante.

Către ceri de m-aș sui-mă,
Ești acoló, de m-ei ști-mă,
De-aș pogorî unde-i iadul,
Și de-acolo m-deșchiz[i] vadul.

/…/

Și-ntunerec ce s-ar face,
Nu m-aș teme să mă calce,
Că noaptea m-ar desfăta-mă
Cu lumină fără samă.

Că-ntunericul *s-albește*
De Tine, când Te zărește.
Și noaptea *să luminează*
Ca z[i]ua, slobozând rază.

/…/

Ț-voi mărturisi-n minune
De strașnic și Te voi spune
De lucruri ce faci mirate,
'N sufletul mieu răsfirate.

(Ps. 138, 11-26, 33-48)

La Dumnezeu nu există *întuneric*, adică *neștiință*, și El face din *noaptea neștiinței* zi *„cu lumină fără samă”* pentru cei care cred în El.

Omul care *crede în avere* și își pune toate speranțele în cele mundane va fi obligat *să le părăsească*:

Că sufletul lui încă s-a trece
Și s-a-ntoarce-n *pământul său rece*,
Și la z[i]ua [a]ceea îș[i] va pierde
Mintea toată ș[i]-averea-n ce [care] crede.

(Ps. 145, 9-12)

În schimb, cei săraci și sărmani Îl au aproape pe Dumnezeu:

Celor asupriț[i] destrâmbătate
Le face giudeț și dereptate,
Și flămânzilor trimite hrană,
Și golilor veșminte pre iarnă.

Domnul ce sloboade din obede [obezi]
Și orbului dă minte de vede,
Și pre cei căzuț[i] îi sprejinește,
Iar pre cei direpț[i] îi iubește.

Și ferește pre cine-i nemernic [străin],
Pre văduvă, sărac și cucernic.

(Ps. 145, 21-30)

Aceștia, cei ce sunt *„cu inemă frântă”* (Ps. 146, 10), au ajutor

Pre Dumnezău ce-au făcut pământul
Și ceriul, și marea cu cuvântul,
Și toate ce-ntr-însele să mișcă,
Domnul ce le-au făcut din nemică.

(Ps. 145, 15-18)

Cela ce-au pus stelelor măsură
Și numere [numără] [fie]careaș pre făptură.
Mare este Domnul de tărie
Și *gândul Lui* nime nu-i să-l știe. /…/

Și să-I cântaț[i] cântec cu dulceață
Celuia ce-au tins preste ceri ceață
Și gătează cu núorii ploaie
De sloboade pre pământ pohoaie,

Celuia ce crește *pre munț[i]* iarbă
Și otava ceea ce-i de treabă
Pentru oameni, să-ș[i] culeagă hrană,
Și vitelor s-aibă preste iarnă.

Celuia ce grijește de *hiară* [fiare]

Și de *puii corbilor* ce zbiară,
Cându-L strigă, urgisiț[i] de tată,
De-i hrănește cu mână-ndurată.

(Ps. 146, 13-16, 21-32)

Spectacolul celest are numeroase *acte* în versurile lui Dosoftei.

Tablourile cosmice, natura sălbatică și cea domestică sunt reproduse în *ipostaze poetice* care, la prima vedere, par că seamănă foarte mult între ele. Însă toată *măiestria* stă în detalii, în *nuanțele* care se schimbă de la o desfășurare la alta de peisaje cosmice și terestre.

Pe de o parte, ni se sugerează că nu există inerția *în contemplarea* lumii, că întotdeauna vom avea un alt *unghi* de vedere și o altă perspectivă, cu *alte* sclipiri ale *acelorași* stele, pe care numai Dumnezeu *le-a numărat*, cu altă pânzărie de nori a *„Celuia ce-au tins preste ceri ceață”* (o aliterație care *ne împânzește* și auzul).

Iar, pe de altă parte, această *nuanțare* care se petrece pe parcurs, în psalmi, ne lasă o impresie foarte specială, de *dinamism* și vivacitate, de *mobilitate* foarte mare a creației lui Dumnezeu.

Toate aceste *tablouri* formează o…*relatare* despre universul lui Dumnezeu în care nimic nu este static.

Există o fluiditate, o *curgere* neîntreruptă a vieții dar care nu subliniază acel *panta rei*[186] heraclitian, ci *efervescența* existențială, viața însăși care *„zbiară”* și prin *„puii corbilor”*.

Toate *poetizările* frumuseții universale sunt *sublime*, pentru începuturile poeziei noastre, iar Dosoftei a știut să transforme toate aceste precizări legate de *nașterea* și *pronierea* universului de către Dumnezeu în adevărate bijuterii poetice în care a încrustat *podoabele* cosmice.

Omul credincios *„cugetează”* așadar la mila lui Dumnezeu (Ps. 146, 38) și pe Domnul Îl *„laudă-n desime”* (Ps. 147, 2), adică *adesea*, pe Cel

Ce-Ș[i] trimite zâsa și cuvântul
De cutreieră-n sârg tot pământul.

---

[186] A se vedea:
http://en.wikipedia.org/wiki/Heraclitus#Panta_rhei.2C_.22everything_flows.22.

Cela ce-Ș[i] dă *omătul ca lâna*
Și *negură* spulberă cu mâna
Ca cenușa cu sâta când cerne,
Preste tot pământul de s-așterne.

Cela ce aruncă *sloi de gheață* /…/
Cine poate să-I sufere gerul
Ce-mpietrește *apele ca herul* [fierul]?

Cu cuvântul Său Domnul învață
De să răsâpesc și să dejgheață.
Și Duhul Său Dumnezău trimite
De să-ntorc într-apă ca mainte.

(Ps. 147, 11-24)

De data aceasta avem un *tablou de iarnă*, o iarnă geroasă și grea, cu zăpezi dense încât *ninsoarea* cade ca o *„negură”* și deși omătul e alb *„ca lâna”*, pare *„ca cenușa”*.

Și zăpada curge din cer din abundență, la *cuvântul* lui Dumnezeu, ca *cernută* printr-o *sită* și ca *spulberată* peste pământ de *o mână* nevăzută: a Lui.

Ne amintește de Alecsandri: *„Din văzduh cumplita iarnă* ***cerne*** *norii de zăpadă/ Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă”* (*Iarna*)[187]. Să nu fi tras deloc cu ochiul la psalmul lui Dosoftei?

Sesizam altădată și alte încercări de picturalizare a anotimpului hibernal, în literatura veche la Varlaam și Miron Costin[188].

Frumusețea lui Dumnezeu se contemplă și în fenomenele *copleșitoare*, chiar dacă nu sunt prielnice omului.

Eminescu mărturisea o *încremenire* de admirație asemănătoare: „Într-o noapte am văzut un *spectacol măreţ*. [...] Codrii bătrâni trosneau *amorţiţi de iarnă*, stelele şi luna erau mai palide-n cer, cerul însuşi părea *mai sur*. Era unul din acele spectacole măreţe, din acele tablouri uriaşe, pe care *numai*

[187] A se vedea: http://ro.wikisource.org/wiki/Iarna_%28Alecsandri%29.

[188] Idem: http://www.teologiepentruazi.ro/2009/01/21/iarna-la-varlaam-si-la-miron-costin/.

Dumnezeu le poate zugrăvi pe tabla întinsă a lumei, înaintea *ochilor uimiţi* şi a *inimei înfrânte*” (*Geniu pustiu*)[189].

Grandoarea iernii e magnifică, chiar și atunci când îți îngheață inima de frig.

Fără îndoială că Dosoftei a văzut *sloiuri* și a simțit el însuși acel *ger* care face *apele ca fierul*, până când Dumnezeu trimite Duhul Său și desprimăvărează pământul, iar zăpezile și gheața *„să-ntorc într-apă ca mainte”*.

Această venire a Duhului și *desprimăvărare* poate fi înțeleasă și duhovnicește, ca *dezgheț* spiritual.

Toată creația înalță *imne* către Dumnezeu:

Laudațî-L, *soarele și luna*,
Cu lucoare ce daț[i] totdeauna.
Lăudațî-L, *stele și lumină*,
Ce daț[i] raze pre noapte senină. /…/

Că Domnul *au cugetat cu gândul*
De le-au făcut și-I țân toate rândul.

Și le-au tocmit în veci să trăiască
Și din faptul lor să nu-ş[i] smintească.
Că precum le-a dat Domnul poruncă,
Din hotariul lor nu să mai urcă.

Lăudaț[i] pre Domnul, toț[i] bălauri
De pre pământ și zmei de prin gauri.
Lăudațî-l, fulgere și focuri,
Și smida ce cade-n toate locuri,

Omeții și ghețâle, și vântul
De turbură și-i face [împlinește] cuvântul.

Măguri, dealuri și lemne cu roadă,
Și chedrii toț[i], pănă-n cei de coadă,
Gadinile [animalele] și cu toată hiara,
Și dobitoc de prin toată țara.

(Ps. 148, 7-10, 15-30)

---

[189] Eminescu, *Proză literară*, postfaţă de Eugen Simion, EPL, Bucureşti, 1964, p. 136.

Heliade moștenea – vedem în *Anatolida sau Omul și forțele* – această concepție din vechime, despre *structura imnologică* a creației: *„Lumină, întuneric, glorificați pe Domnul,/ În ziuă și în noapte etern preaînălțați-L! /.../*

Fântâne, sorginți vergini, uniți susurul vostru/ Cu-a râului murmură, cu [v]uietul cascadei,/ Cu spumegosul gemet fugoaselor torente,/ Cu gravul flisv al mării ș-al valurilor muget,/ Pangosmie-armonie!/ Să lăudăm pe Domnul din cele preaînalte/ Și cele mai profunde! /.../

Cântați, flori, bucuria și lăudați pe Domnul/ Pe idioma voastră, vă exalați profumul/ Spre ceruri ca tămâie./ Formați sublime-acorduri;/ Armonie d-arome. /.../

Planeți, astre, luceferi, sisteme de lumină,/ Să lăudăm pe Domnul! /.../ Armatelor de stele, străbateți firmamentul,/ La veghiele voastre glorificați pe Domnul /.../

Cântați, din aripi bateți, ființe svolătoare,/ Nălțați la ceruri imnul prin cântecele voastre;/ Voi, notători, asemeni jucați-vă în ape /.../

Vă înmulțiți și creșteți, glorificați pe Domnul/ În varii idiome, după natura voastră /.../

Pământe, trage danțul în cercul horei tale/ Și tot ce este-asupra-ți ardice a sa voce/ Și rugă către ceruri ”..., etc.

Și împreună cu toate acestea – și cu atât mai mult –, *omul*, *„tot omul”* (Ps. 148, 33):

Cu timpene și psăltire
Să-I cânte de biruire

(Ps. 149, 13-14)

Lăudațî-L cu glasuri nalte
De bucine ferecate.

Lăudațî-L în läute,
În psăltiri pre viersuri multe.

Lăudaț[i] pre toate locuri
Cu timpene și cu giocuri.

Lăudațî-L să răsune
În organe tinse-n strune.

Lăudaţ[i] cu bune viersuri
De chimvale într-alesuri.

Lăudaţ[i] şi-L strigaţ[i] tare
În ţimbale de cântare.

(Ps. 150, 9-20)

Lumea nu e numai *lumină*, ci și *muzică*, iar substanța ei este *imnul*.

Psalmii revelează esența *poetico-armonică* și *imnică* a universului.

Acolo unde este viață, este și *fremătare* a laudei și a bucuriei.

Bibliografia
(în ordinea apariției textuale)

Dosoftei:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Dosoftei_Baril%C4%83.

Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, Ed. Universității București, 1998.

Dragoș Moldovanu, *Psaltirea în versuri a lui Ştefan din Făgăraş (Fogarasi). Comentarii filologice*, în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, tom XLVII – XLVIII, Iași, 2007 – 2008, p. 27-64, *cf*. http://www.alil.ro/?p=489.

Ioan Viski:
http://www.crispedia.ro/Ioan_Viski.

Teodor Corbea:
http://www.crispedia.ro/Teodor_Corbea.

Ioan Prale:
http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ioan_Prale.

Vasile Militaru:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Militaru.

George Coșbuc, *Sulamita*,
http://ro.wikisource.org/wiki/Sulamita.

Miron Costin, *Viiața lumii*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Versuri_%28Costin%29/Via%C8%9Ba_lumii.

Dosoftei, *Opere. 1. Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Ed. Minerva, București, 1978.

I. C. Chițimia, *Literatura versificată. Dosoftei*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

Volumul poate fi downloadat de aici: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/18/cinci-carti-de-literatura-romana-medievala-pentru-download/.

Clément Marot:
http://fr.wikipedia.org/wiki/Cl%C3%A9ment_Marot.

Jan Kohanovski:
Idem: http://www.quickiwiki.com/en/Jan_Kochanowski.

Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Ed. Minerva, București, 1971.

Coresi:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Coresi.

Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, Ed. Minerva, București, 1974.

N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, prefață de Dan Horia Mazilu, bibliografii finale de Dan Simonescu, ediție îngrijită de Rodica Rotaru și Andrei Rusu, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996.

Miron Costin, *Opere*, ediție critică de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958.

Eugen Negrici, *Poezia medievală în limba română*, Ed. Vlad & Vlad, Craiova, 1996.

Mihai Moraru, *Dosoftei. Viețile Svinților*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, op. cit. supra.

Alexandru Elian, *Mitropolitul Dosoftei și literatura patristică, în Bizanțul, Biserica și cultura românească. Studii și articole de istorie*, Ed. Trinitas, Iași, 2003.

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Psaltirea Sfântului Dosoftei: răspuns unei probleme neclare*, *cf.* http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/psaltirea-sfantului-dosoftei-raspuns-unei-probleme-neclare/.

Ion Negoițescu, *De la Dosoftei la Ștefan Augustin Doinaș. O antologie a poeziei române*, ediție îngrijită și prefațată de Cornel Regman, Ed. Dcia, Cluj-Napoca, 1997.

Sorin Dumitrescu: conferință susținută pe 9 mai 2013, la Muzeul Țăranului Român, purtând titlul: *Nichita înainte și după marginalizare*. Înregistrarea video se poate urmări aici: http://ciprianvoicila.blogspot.ro/2013/05/maestrul-sorin-dumitrescu-vorbind.html.

Biblia, ed. sinodală 1988, 2001.

Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972.

LXX, ed. Rahlfs și VUL, în *v*. BW 07.

Antioh Cantemir, *Stihuri*, în românește de Virgil Teodorescu, studiu introductiv de Paul Cornea, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966, p. 195-196.

Hieronymus Bosch:
http://en.wikipedia.org/wiki/Hieronymus_Bosch.

Max Ernst:
http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Ernst.

Filotei, autorul *Pripealelor*:
http://www.crispedia.ro/Monahul_Filotei;
http://www.sfant.ro/sfinti-romani/monahul-filotei-imnograful-manastirea-cozia-4.html;
http://biblior.net/poezia-romaneasca-de-la-origini-la-1830/pripeale-de-filothei.html.

Poezie veche românească, antologie, postfață, bibliografie și glosar de Mircea Scarlat, Ed. Minerva, București, 1985.

M. Eminescu, *Opere*, vol. II, *Poezii tipărite în timpul vieții. Note și variante. De la Povestea Codrului la Luceafărul*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1943.

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 2, Teologie pentru azi, București, 2010.
Cartea poate fi downloadată de aici:
http://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/.

Gr. Alexandrescu, *Rugăciunea*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Rug%C4%83ciunea.

Coresi, *Carte cu învățătură* [Cazania] (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I, Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă, București, 1914.

Mihai Dinu, *Bătrânul poet dintâi. Incursiune în poezia și poetica dosofteiană*, Ed. Academiei Române, București, 2007.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, Ed. Vlad&Vlad, Craiova, 1993.

Ce este omul:
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/05/16/ce-este-omul/.

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 3, Teologie pentru azi, București, 2011.
Cartea poate fi downloadată de aici:
http://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

Mircea Eliade, *Misticismul*, în rev. *Cuvântul*, anul III, nr. 911 din 30 oct. 1927, p. 1-2, articol reluat în: Mircea Eliade, *Lucrurile de taină. Eseuri*, ediție îngrijită, note și prefață de Emil Manu, Ed. Eminescu, 1995.

Sursa imaginii pentru *psaltirion*:
http://www.philiki.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=18.

Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada sau Tabăra țiganilor. Poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doaosprăzece cântece*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, repere istorico-literare de Andrei Rusu, Ed. Minerva, București, 1985.

Dr. Gianina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010.

Cartea poate fi downloadată de aici:

http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Ed. Hyperion, Chișinău, 1993.

Steaua (colind):

http://www.versuri.ro/versuri/edjgmm_colinde+colind+steaua.html.

Constantin Ciopraga, *Personalitatea literaturii române*, Ed. Princeps Edit, Iași, 2007.

Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, Ed. Academiei RSR, București, 1976.

Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, text stabilit, traducerea versiunii grecești, comentarii și glosar de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, Ed. Minerva, București, 1990.

Sanctus Augustinus, *Enarrationes in Psalmos*, în PL 36.

Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997.

Triodul, Ed. IBMBOR, București, 2000.

Penticostar, Ed. IBMBOR, București, 1999.

Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I. 23, http://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/01/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-1-23/.

Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1984.

Tudor Arghezi, *Blesteme*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Tudor_Arghezi:_Blesteme;
http://www.versuri-si-creatii.ro/poezii/a/tudor-arghezi-7zudsdu/blesteme-7zuduou.html#.UWKDdjccMis.

Varlaam, *Carte românească de învățătură* [*Cazania, 1643*], vol. II: Textul, ediție îngrijită și glosar de Stela Toma, prefață și studiu de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 2011.

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Posteritatea literară a lui Dimitrie Cantemir*, http://www.teologiepentruazi.ro/tag/posteritatea-literara-a-lui-dimitrie-cantemir/.

Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, ediție îngrijită, prefață și curriculum vitae de Teodor Vârgolici, Ed. Gramar, București, 1994.

Varlaam, *Cazania (1643)*, ed. îngrijită de J. Byck, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1966.

Buchet de acatiste ale Domnului nostru Iisus Hristos, tipărite cu binecuvântarea PS Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Ed. Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2002.

Lucian Blaga, *Trilogia culturii. III. Geneza metaforei și sensul culturii*, Ed. Humanitas, București, 1994.

Idem, *Trilogia culturii. I. Orizont și stil*, Ed. Humanitas, București, 1994.

Sursa imaginii (pictură de Bosch):
http://mythwurks.com/horrotica/featured/17featured.html.

Mihail Eminescu, *Ce șoptești atât de tainic*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Ce_%C8%99opte%C8%99ti_at%C3%A2t_de_tainic.

Idem, *Singurătate*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Singur%C4%83tate.

Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi:
http://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_Sfin%C8%9Bii_Trei_Ierarhi_din_Ia%C8%99i.

Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed Deisis, Sibiu, 2010.

Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles*, BAR, CRV 70.

DEX, *toartă*:
http://dexonline.ro/definitie/toarta.

Sancti Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, *De Trinitate*, PL 42.

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură, București, 1688, reeditare la Ed. IBMBOR, București, 1988,
http://archive.org/details/Biblia1688.

Mihail Eminescu, *Doină*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Doin%C4%83.

Eusebiu de Cezareaa:
http://ro.wikipedia.org/wiki/Eusebiu_din_Cezareea.

Mihai Moraru, *Acrostihul sibilin*, în *Crestomație de literatură română veche*, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

Idem, *De nuptiis Mercurii et Philologiae*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997.
Cartea poate fi downloadată de aici:
http://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/25/de-nuptiis-mercurii-et-philologiae/.

Lactanțiu:
http://ro.orthodoxwiki.org/Lactan%C5%A3iu.

Tudor Arghezi, *Eminescu*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000.

Theodor Codreanu, *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic*, Ed. Curtea Veche, București, 2011.

Sursa imaginii iconografice:
http://www.schoyencollection.com/patristic_files/ms1753.jpg.

Vasile Fabian-Bob:
http://www.crispedia.ro/Vasile_Fabian-Bob.

Vasile Fabian-Bob, *Geografia țintirimului*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Geografia_%C5%A3intirimului.

Sfântul Grigorie Palama, *Opere complete*, vol. II, Ed. Gândul Aprins, București, 2013.

Sursa imaginii, a paginii de manuscris eminescian:
http://tiparituriromanesti.wordpress.com/2013/04/11/mihai-eminescu-rugaciunea-unui-dac-manuscris-1879/.

Sfântul Augustin, *Confesiuni*, traducere din latină, studiu introductiv și note de Gh. I. Șerban, Ed. Humanitas, București, 1998.

Gr, Alexandrescu, *Trecutul. La Mănăstirea Dealului*:
http://ro.wikisource.org/wiki/Trecutul._La_m%C4%83n%C4%83stirea_Dealului.

Stéphane Mallarmé:
http://fr.wikipedia.org/wiki/St%C3%A9phane_Mallarm%C3%A9;
http://en.wikipedia.org/wiki/St%C3%A9phane_Mallarm%C3%A9.

Mihail Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*: http://ro.wikisource.org/wiki/F%C4%83t-Frumos_din_lacrim%C4%83.

Idem, *Diamantul Nordului*: http://ro.wikisource.org/wiki/Diamantul_Nordului_%28 Capriccio%29.

O, preafrumoasă pustia: http://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/19/paturile-de-odihna-si-pustia/.

Viețile Sfinților Varlaam și Ioasaf: http://www.vietile-sfintilor.ro/vieti/noiembrie/11-19-cv_varlaam_si_ioasaf.html.

Geo Dumitrescu: https://ro.wikipedia.org/wiki/Geo_Dumitrescu.

Nabucco: http://ro.wikipedia.org/wiki/Nabucco; http://www.youtube.com/watch?v=2F4G5H_TTvU.

Psalmul 136 în română: http://www.youtube.com/watch?v=Me2Ug2i44TM.

Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu, prefață de Alexandru Paleologu, postfață de Dan-Silviu Boerescu, Ed. Allfa, București, 1998.

Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, versuri, vol. I, prefață de Alexandru Condeescu, Ed. Cartea Românească, București, 1985.

Heraclit, *Panta rei*: http://en.wikipedia.org/wiki/Heraclitus#Panta_rhei.2C_.22everything_flows.22.

Vasile Alecsandri, *Iarna*: http://ro.wikisource.org/wiki/Iarna_%28Alecsandri%29.

Iarna la Varlaam și Miron Costin: http://www.teologiepentruazi.ro/2009/01/21/iarna-la-varlaam-si-la-miron-costin/.

Eminescu, *Proză literară*, postfaţă de Eugen Simion, EPL, Bucureşti, 1964.

Cuprins

Imaginea de pe coperta întâi este o lucrare ce aparține pictorului suparealist Mihai Criste și se numește: *Botezul lacrimilor*.

A se vedea:
http://www.mihaicriste.blogspot.ro.

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș